

НИК. РАЙНОВЪ — Д. П. КОЙЧЕВЪ

КНИЖАРНИЦА
ВА ИВАНЪ НА Д. ВИДИВЪ

Христоматия

ЗА

ПЪРВИ КЛАСЪ

НА ПРОГИМНАЗИИТЪ

Одобрено отъ М-вото на народното просвѣщение съ заповѣдъ
№ 3175, отъ 29. IX. 1932 год.

ИЗДАВА СТ. АТАНАСОВЪ — СОФИЯ
ул. „НЕОФИТЪ РИЛСКИ“ № 36.

НИКОЛАЙ РАЙНОВЪ

Д. П. КОЙЧЕВЪ

КНИЖАРНИЦА „НАУКА“
ВА ИВАНЪ НАЙДЕНОВЪ
ВИДИНЪ

ХРИСТОМАТИЯ

ЗА

ПЪРВИ КЛАСЪ НА ПРОГИМНАЗИИТЪ

Одобрено отъ Министерството на народното просвѣщение.

ПЪРВО ИЗДАНИЕ

КНИГОИЗДАТЕЛСТВО СТ. АТАНАСОВЪ

София, ул. „Неофитъ Рилски“ № 36.

2

*

СЪДЪРЖАНИЕ

I. БАЩИНО ОГНИЩЕ И РОДНА РЕЧЪ.

стр.

Подъ башината стрѣха — Стоянъ Дриновъ	5
Родна речъ, стихотворение — Ранъ-Босилекъ	7
Пѣсенъта на щурчето — Владимиръ Русалиевъ	8
Късметътъ ти да работи — народна приказка — Елисавета Багряна	10
Баба — Стоянъ Дриновъ	13
Дѣдо Дичовата задруга — Михалаки Георгиевъ	16
Орелъ и ракъ и щука, стихотворение — П. Р. Славейковъ	20
Пожаръ — Георги Райчевъ	21
Нѣщо ми се гласъ зачува — народна пѣсенъ	24
Братя — Елинъ-Пелинъ	25
Сиракъ Ненко — Т. Г. Влайковъ	26

II. ВЪ УЧИЛИЩЕТО И ВЪ ОБЩЕСТВОТО.

Майка и синове — народна пѣсенъ	29
Въ килийното училище — Хр. Г. Дановъ	30
Умна мома, народна приказка — Николай Райновъ	33
Бай Ганю въ банята — Алеко Константиновъ	36

III. ТРУДЪ И ПОЧИВКА.

На работа, стихотворение — К. Величковъ	39
Косачи — Елинъ-Пелинъ	40
Сѣкира и търнокопъ — Стоянъ Михайловски	43
При ковача — Йорданъ Йовковъ	44
Ковачъ, стихотворение — П. К. Яворовъ	47
Помощници — Йорданъ Йовковъ	48
Башина отмѣна, стихотворение — Стоянъ Дриновъ	50
Ржченица — Елинъ-Пелинъ	51
Хоро — Проф. Л. Милетичъ	53

IV. ДОБРОДЕТЕЛИ И ПОРОЦИ.

Честно име — Ив. Кириловъ	55
Магаре и камила — Стоянъ Михайловски	58
Най-малкото дяволче — Левъ Н. Толстой	59
Чудното кокалче — народна приказка	62
Вража среща — Йорданъ Йовковъ	64

V. МИНАЛО И ХУБОСТИ НА РОДИНАТА.

Отечество любезно — Ив. Вазовъ	69
Обичамъ те! — Любенъ Каравеловъ	70
Въ зоологическата градина — Георги Райчевъ	71

Дѣдо Йоцогледа — Ив. Вазовъ	75
Заровено минало — Кирилъ Христовъ	78
Презъ май въ Добруджа — Йорданъ Йовковъ	81
Охридско езеро — Василь Кънчевъ	82
Левски, стихотворение — Ив. Вазовъ	84
Жертва за другитѣ — К. Величковъ	86
Родолюбиви селяни — Д. Мишевъ	88
Въ родната земя — ***	89
Гостъ — Елинъ-Пелинъ	90

VI. ГОДИШНИ ВРЕМЕНА.

Есень.

Есень, стихотворение — Николай Лилиевъ	94
Орачъ (стихотворение) — Стоянъ Дриновъ	95
На браздата — Елинъ-Пелинъ	96
Седѣнка — В. Кънчевъ	98

Зима.

Първи снѣгъ, стихотворение — Н. Фурнаджиевъ	100
Дветѣ сестри — Георги Райчевъ	101
Бѣдни вечеръ — Ц. Калчевъ	103
Момиченце, кокиченце, народна пѣсенъ	106
Срещу Коледа — Ив. Вазовъ	108
Сивиятъ скиталець — Стоянъ Дриновъ	111

Пролѣтъ

Писмо на пролѣтѣта, стихотворение — Пенчо Славейковъ	115
Когато кокичето цѣвти — П. Ю. Тодоровъ	116
Да посрещнемъ слънцето! — Д-ръ В. Ив. Неновъ	120
Пролѣтна сѣитба — Йорданъ Йовковъ	120
Пролѣтъ, народна пѣсенъ	123
Великдень — Дора Габе	124
Земя — Елинъ-Пелинъ	126
Свети Георги, народна пѣсенъ	127
Срещу Гергьовдень — Ангелъ Каралийчевъ	128

Лѣто.

Косачъ, стихотворение — Трифонъ Куневъ	130
Косачъ — Т. Г. Влайковъ	132
По жетва Елинъ-Пелинъ	133

I.

1. Подъ бащината стрѣха.

Тамъ е тъй хубаво сега! Настанала е златолиста есенъ. Вѣтърътъ жално пѣе въ гората, а листата падатъ, падатъ. . .

А ето и ноцта — тжжна и замислена есенна ноцъ. Всички сж се прибрали вкжщи и се припичатъ вече край буйно накладения огънь. Баща ми е приседналъ въ кжта и, замисленъ, се вслушва въ тжжната пѣсенъ на есенния вѣтъръ. Майка ми до него, надѣнала кжделя, тихо брѣмка съ вретеното, а до нея сж се наредили тѣ — моитѣ братя и сестричета. Всички сж съ широко отворени, умни, черни очи, които нѣкакъ будно блѣскаатъ сега. Отъ другата страна до тѣхъ седи баба. Какви хубави приказки знае да разказва тя и какъ чудно умѣе да пѣе старинни пѣсни!

— Бабо, хей бабо, хайде, подхвани!

— Какво? . . .

— Ей тъй, нѣщо хубаво, жално, я пѣсенъ, я приказка.

И баба не чака повече, а почне:

„Рано е слана паднала
по тая гора зелена,
та ми пропжди овчари
и ми прогони пилцитѣ.
Оста гората вдовица,
остана сама-самичка
да чака пролѣтъ гиздава.“

Какъ е хубаво сега дома! Настанала е тжжна
есень, вѣтърътъ вѣе, а листата падатъ, падатъ. . .

Стоянъ Дриновъ

1. — Кжтъ — жгълъ на стая, мѣстность, краище. — Гиздава —
накичена, премѣнена, натруфена.

2. — Защо авторътъ нарича есента „златолиста“? Сравнете израза
— „Настанала е златолиста есень“ съ израза — „Настанала е есень“ и
кажете, кой отъ тѣзи два израза ви прави по-силно впечатление и съ що.

Какви признаци (качества) сж приписани на неодушевения предметъ
„нощъ“ въ израза „Тжжна и замислена есенна нощъ“? Може
ли нощта да бжде „тжжна“ и „замислена“? Тѣзи признаци (качества)
може да притежава само одушевениятъ предметъ — човѣкъ. Тукъ неодуше-
вениятъ предметъ „нощъ“ е одухотворенъ (олицетворенъ).

Какво действие е приписано на неодушевения предметъ „вѣтъръ“ въ
израза „Вѣтърътъ жално пѣе въ гората“? Може ли вѣтърътъ да
пѣе? Това може да извърши само одушевениятъ предметъ — човѣкъ.
И тукъ неодушевениятъ предметъ „вѣтърътъ“ е одухотворенъ (олицетворенъ).

Сравнете изразитѣ: „Баща ми замисленъ“ и „Тжжна и замис-
лена есенна нощъ“. И въ двата се срѣща една и сжша дума — „замисленъ“. Кой отъ двата израза ви харесва повече и защо?

3. — Въ 6-ия и 7-ия стихъ на пѣсенъта, която бабата пѣе, се срѣща единъ
и сжщи глаголъ. Посочете го! Еднаква ли е формата му въ двата стиха?
Поради каква причина е изпусната крайната сричка „на“ въ 6-ия стихъ, та
глаголътъ е останалъ въ форма „оста“ вмѣсто „остана“?

4. — За какво си спомня авторътъ на това четиво? Какви чувства го въл-
нуватъ при спомена за бащиния домъ, дето е тѣй хубаво? Посочете изразитѣ,
съ които е изказана тихата тжга на автора!

За да изразите тази тиха тжга, когато четете, гласътъ ви трѣбва да
бжде бавенъ и тжженъ — да наподобява сладкото шумолене на пада-
щитѣ златни листа, жалната пѣсенъ на есенния вѣтъръ тжжната и замислена
есенна нощъ, омайната бабина пѣсенъ, да буди тиха скръбъ по бащинъ
домъ.

Опитайте се да четете четивото тѣй!

5. — Теми. — 1. Опишете бащиния си домъ!
2. Завръщане въ бащиния домъ.
3. Учужди хора.

Стоянъ Дриновъ.—Починалъ презъ 1922 год.—на 40-годишна въз-
растъ. Той бѣ предимно детски поетъ. Неговитѣ хубави стихове и раз-
казчета се четатъ съ истинска наслада отъ децата. Сътрудничилъ е въ
много детски списания. Самъ е билъ редакторъ на детското вестниче
„Люлка“, което редактиралъ до смъртъта си.

2. Родна речь.

Родна речь, омайна, сладка,
що звучи навредъ край менъ;
речь на мама, речь на татка,
речь, що мълвя всѣки день.

Тя звучи, когато пѣя;
въ радостни игри ехти,
вечеръ приказки на нея
баба тихо ми шепти.

И надъ книгата унесень,
родна речь ми пакъ шепти...
Милва тя катъ нѣжна пѣсень,
като утрень звънъ звънти.

Ранъ-Босилекъ

1. — Речь — езикъ, говоръ. — Омайна — която омайва, кара ни да забравимъ мислитъ си. — Мълвя — говоря, приказвамъ. — Ехти — кънти, ечи, гърми.

2. — Съ що поетътъ сравнява родната речь въ изразитѣ: „Милва тя катъ нѣжна пѣсень“ и „Като утрень звънъ звънти“? Като прави тѣзи две сравнения, той ни дава възможность да си представимъ родната речь тѣй нѣжна, каквато е тжжната пѣсень и тѣй звънлива, какъвто е утрениятъ звънъ. Съ каква цель прави тѣзи две сравнения авторътъ? Каква става речта му съ тѣхъ?

3. — Посочете, кои неодушевени предмети въ стихотворението сж одухотворени (олицетворени) и изразитѣ, съ които е извършено това!

4. — Поетътъ казва за родната речь, че е омайна, сладка, че звучи, ехти, шепти, че милва като пѣсень и звънти като утрень звънъ. Какъ ще четете тогава това стихотворение, написано на сжщо такава родна речь? — Трѣбва да четете тѣй, че да оправдаете думитѣ на поета за родната речь, т. е. да четете сладко и звучно, та четенето ви да милва, да звъни, да омайва. Това ще постигнете, като спазвате добре и препинателнитѣ знаци.

Пословици. — Най-сладко и най-горчиво — езикътъ. — Блага речь желѣзни врата отваря.

3. Пѣсенъта на шурчето.

Шурчето пакъ запѣ.

Скрито нѣкъжде задъ рафтоветѣ на прехлупената и задимена крѣчма, то пѣеше все една и сжца тиха и сладка пѣсенъ.

А навѣнъ валѣше снѣгъ. Той падаше на едри парцали и затрупваше дървета, кѣщи и пжтища.

Въ крѣчмата нѣмаше още посетители и Методи, малкият прислужникъ, гледаше презъ прозореца навѣнъ, какъ минаватъ и заминаватъ хората, автомобилитѣ и трамваитѣ на голѣмия градъ.

И сълзитѣ му една следъ друга капѣха, капѣха...

Защо пакъ пѣеше този шурецъ?

Неговата тиха и сладка пѣсенъ го измжчваше. Тя изпълваше сърдцето му съ горчива мжка. И сърдцето му се свиваше. Заболяваше го. Той виждаше своето далечно село. Тамъ нѣкъжде по равното Дунавско поле, подъ три голи баири и край Янтра. Ехъ... колко години той е пасълъ тѣхнитѣ два бѣли вола по тѣзи баири. Свирилъ е съ върбови свирки, ялъ е само хлѣбъ и соль, спалъ е на голъ одъръ, но винаги му е било тѣй много радостно, тѣй много хубаво...

... Воловетѣ си пасатъ на най-високия баиръ, задъ който започватъ нивитѣ. Той лежи подъ нѣкоя круша на сѣнка и гледа долу въ полето. Жетва е. Срѣдъ всѣка нива се бѣлѣятъ бѣли забрадки. Отъ всѣка нива пѣсенъ се носи. И тѣзи пѣсни се сливатъ въ една и тя се носи надалеко и нашироко. Слуша той тази жетварска пѣсенъ и започва да търси съ очи тѣхната нива. Ето, той я вижда. Тя е между дветѣ стари тополи. Тамъ сж тѣхнитѣ — майка му, сестра му и леля му. Тѣ размахватъ остритѣ сърпове и паламаркитѣ, търкалятъ снопъ следъ снопъ. Слънцето слиза все повече и повече къмъ голѣма икиндия. Пониса се на невидими криле

тихъ вѣтъръ. Малки бѣли облачета започватъ като ладии да плуватъ по синьото небе. Следъ това на западъ всичко става червено. Срѣдъ пламъци и пурпуръ слънцето потъва задъ далечнитѣ планини и пада вечеръ.

— Дий. . . Хайде, Бѣлчо. . . И ти, Карагъозъ. . .

И двата бѣли вола тръгватъ по тѣсния пѣтъ, край червенитѣ макове и тръннитѣ надолу, къмъ село.

И той тръгва следъ тѣхъ. И презъ цѣлото време, по цѣлия пѣтъ хиляди щурци му пѣятъ, пѣятъ, пѣятъ. . .

Методи сега слизаше съ двата бѣли вола отъ байритѣ. Той скоро ще бжде у тѣхъ. Въ оная малка прихлупена кжщица, въ дъното на двора, въ която се бѣше родилъ и кждето го чакаха майка му, братята му и сестритѣ му. . . Колко хубаво е било тогазъ. . . А сега? . . . Той е съвсемъ самъ, далечъ и забравенъ отъ всички. . .

Въ това време въ кръчмата влѣзе човѣкъ.

Методи трепна, сякашъ пробуденъ отъ сънь, скочи и си зашепна:

— Щурчето . . . така сладко, така хубаво си пѣе . . . и азъ го слушахъ. Тѣй ми е хубаво да го слушамъ. . . . . Все за нашето село ми пѣе, все за майка ми и за братчетата ми. . .

Владимиръ Русалиевъ

1.—**Рафтове** — дървени лавици, полица въ дюкянъ, на които нареждатъ стока. — **Паламарка** — дървена кука съ дупки за прѣститѣ; съ нея прехващатъ житото, когато жънатъ. — **Икиндия** (т. д.) — точно половината време отъ пладня до залѣзъ слънце. — **Пурпуръ** — багрець, тъмно-червенъ цвѣтъ.

2. — Какви думи сж прибавени къмъ сжществителнитѣ имена „пѣсень“ и „мжка“ въ изразитѣ: „тиха и сладка пѣсень“ и „горчива мжка“? Защо ги е прибавилъ писателтъ? Прочетете изразитѣ безъ тѣхъ? Каква става речъта безъ тия прилагателни имена и каква е съ тѣхъ?

3. — Слънцето, вѣтъртъ, облачетата сж одухотворени (олицетворени). Посочете изразитѣ, съ които автортъ ги е олицетворилъ и обяснете, какъ тѣзи неодушевени предмети сж одухотворени (олицетворени)!

Посочете изразитѣ, въ които се чувствува най-силно тжгата на чирачето за близкитѣ му и за бащиния домъ.

4. — Какъ ще прочетете четивото, за да изразите тихата скърбъ, мжката и блѣна на чирачето по роденъ край?

Тема. — Довършете разказа!

Елисавета Багряна — съвременна българска писателка — поетеса. Написала е много стихотворения, събрани във отделен сборник — „Въчната и святата“. Във този сборник е възпята обичта към майката, чийто образ е въчен и свят за писателката. Багряна има близко до сърцето си народната п'сеня, простотата и чистотата на народната в'бра. Написала е много стихотворения, разказчета и приказки за деца, пр'снати изъ детскит' списания. Една отъ т'хъ е и „Късметътъ ти да работи“.

4. Късметътъ ти да работи.

Народна приказка.

Едно време, то било много отдавна, на своя гол'мъ празникъ Света Богородица станала рано и сл'зла на земята да обиколи всички сирачета. Още преди зори стигнала до първото село. Тя се престорила на просекиня, съ торба презъ рамо. Като вл'зла въ селото, всичко още сп'ло. Само тукъ-тамъ мъжд'бели св'тлинки отъ кандилца въ прозорцит'ф. Иззадъ плетищата кучетата лениво излайвали и пакъ мл'квали.

Когато стигнала до ср'дъ село, п'тлит'ф проп'ли на разсъмване. Наблизу скр'цнала врата. Света Богородица се обърнала и вид'ла едно хубаво, но слабо и бледно девойче... То било вече измело гол'мия дворъ и сега подмитало предъ вратнята.

— Да ти е на помощъ Света Богородица, чедо! — рекла тя. — Защо си станала толкова рано?

— И на тебе да е на помощъ, добра бабо, — отговорило момичето. — Какво да правя, като си н'мамъ майчица да ме жали. На моит'ф р'же чака всичката к'щна работа. Сега, щомъ ударятъ камбанит'ф, ще стане машеха ми и двет'ф й д'щери, ще се прем'нятъ и ще идатъ на черква. Като се върнатъ на об'дъ, всичко тр'бва да е готово. А азъ сама, кое по-рано да направя? Но, дето ще ти разправямъ, чакай да ти отчупя отъ пр'сната пита. Току-що я извадихъ отъ пещ'ята.

Момичето отърчало и донесло на бабичката парче отъ топлата пита. Бабичката взела питата и попитала:

— Какъ се казвашъ, чедо?

— Цв'ята, — отговорило момичето.

— Да цъвнешъ като цв'те! — благословила бабичката. — Отсега нататъкъ, не ти, а късметътъ ти да работи!

На другата сутринь, като се събудила, Цвѣта видѣла, че слънцето било вече изгрѣло.

— Ами сега! — затюхкала се тя, — какво ще правя? Кога ще си върша работата? ... Дано ми проработи късметътъ. Дай Боже, мащеха ми да се успи, та азъ да сколасамъ!

Щомъ продумала това, станало нѣщо чудно. По-кжщнината оживѣла, задвижила се, зашетала. Менцитѣ вода донесли. Лѣйката двора полѣла. Метлата измела. Сѣкирата дърва насѣкла. Дървата въ пещъта скочили. Точилката баница разточила. Лъжицата гостба сготвила. Софрата сама се сложила.

Цвѣта се измила, сресала се, отишла въ градината да обиколи цвѣтята и радостно запѣла. Тя била толкова хубава, че пеперудкитѣ я помислили за цвѣте и кацали по нея.

Отъ пѣсенъта ѝ се събудила мащехата и почнала да ѝ се кара:

— Какво си седнала да пѣешъ? За тебе нѣма ли работа?

— Ехъ, майко, — отговорила Цвѣта весело, — късметътъ ми да работи.

— Ще ти дамъ азъ на тебе единъ късметъ! — рекла мащехата. Но като разгледала изкжщи, тя се смаяла. Всичко било свършено. Дори софрата била сложена за обѣдъ. Тогава мащехата извадила една бохча вълна и казала на момичето:

— За утре искамъ да ми изпредешъ тази вълна, па макаръ цѣлъ день залъкъ да не хапнешъ и цѣла нощъ да не мигнешъ!

Но Цвѣта взела вълната и засмѣна си казала:

— Късметътъ ми да преде.

И вретеното като запрело, като се завъртѣло — Цвѣта едвамъ успѣвала да превръзва вълна на хурката. До обѣдъ всичката вълна била изпредена. Мащехата много се зачудила. но нѣмало, какво да каже.

Така минавали днитѣ. Цвѣта си доспивала и хубевѣла, а късметътъ ѝ все работѣлъ. Тя вършела всичко вкжщи и приготвила богати чеизи за сестритѣ си. Само за себе си нищо не изработила. Мащехата не давала за нея ни памукъ, ни вълна.

Единъ день царьтъ изпратилъ глашатаи да известятъ по цѣлото царство, че свиква момитѣ на царска седѣнка. Царевата щерка щѣла да се жени. Дошелъ царь отъ далечна страна да я иска за жена, та трѣбвало по-скоро да се приготвятъ дароветѣ. Събрали се момитѣ отъ села и градове. Дошла и Цвѣта съ сестритѣ си. Наклали голѣми огньове. Наварили казани съ петмезъ. Извадили кошове съ грозде и орѣхи. Дошла при момитѣ царицата съ дъщеря си и раздала работата. Нѣмало тамъ ни ламукъ, ни вълна, а все чиста коприна и сърма.

Заработили. Коя изпреде вретено, коя две, а Цвѣта — двадесетъ. Всички се чудѣли, а най-много царицата и дъщеря ѝ.

Запѣли — коя пѣсень, коя две. Но Цвѣта като запѣла, царювитѣ палати екнали. Гласътъ ѝ достигналъ до царя, до царювия зеть и до царския синъ. Не се стърпѣли и тѣ, станали и дошли да видятъ, коя е тази мома. Но за да не я засрамятъ, решили да не влизатъ при момитѣ, а да гледатъ презъ ключалката.

Погледналъ най-напредъ царьтъ и що да види: мома — хубава, по-хубава отъ дъщеря му. А пъкъ преде — не преде, а вретеното така бърже се върти, че не може да се види. Мѣрка се като златна топка.

Уплашилъ се царьтъ, да не би гостьтъ, като я види, да я хареса повече отъ дъщеря му. Затова го извикалъ настрана, ужъ по важна работа. А въ това време царскиятъ синъ погледналъ презъ ключалката и извикалъ:

— Царю честити, тази мома ще вземешъ за мене или никоя друга.

Царьтъ се съгласилъ, защото билъ старъ и уморень и трѣбвало да остави царството на сина си. Пъкъ и той самъ харесалъ много момата.

Тогава влѣзли при момитѣ и обявили втория годежъ. Всички останали като гръмнати, а най-много Цвѣтинитѣ сестри.

До недѣля станали и дветѣ царски сватби.

Зетьтъ съ дъщерята на царя заминали за своето царство, а цѣлиятъ народъ дошелъ радостень да поздрави новата царица.

Елисавета Багряна

1. — Сколосвамъ — намирамъ време, успѣвамъ, втасвамъ, привършвамъ работата си. — Чензъ — прикъ, даръ; дрехитѣ, що се правятъ на мома, кога се жени и които тя отнася въ къщата на мъжа си. — Глашатай — викачъ, телалинъ, кехая, който обажда нѣщо на селянитѣ, като вика съ високъ гласъ изъ селото. — Петмезъ — маджунъ, речель; преварено сладко вино съ тикви.

2. — Драматизирайте приказката, като единъ отъ васъ четете думитѣ на автора, други — тѣзи на света Богородица, трети — думитѣ на доброто момиче Цвѣта, четвърти — на мащехата, пети — на царския синъ! Когато четете думитѣ на тѣзи лица, представяйте си, че вие сте на тѣхно мѣсто! Чакъ тогава вие ще четете добре.

Пословици. — Майчица — сѣнчица. — Родил ме, мамо, съ късметъ, че ме хвърли на сметъ.

5. Баба.

Зимата съ дългитѣ студени нощи дойде. Цѣлиятъ градецъ се изгуби подъ бѣла, снѣжна пелена. Само коминитѣ, като нощни стражи, стърчатъ надъ него и непрекъснато димятъ. Мръква. Тихо е. Отвреме-навреме лъскава сѣкира заотсичи дрезгави удари, сякашъ се закашля нѣкой — закъснѣла домакиня бърза да насѣче повече дърва за презъ нощъта.

Ахъ, тия нощи, тия хубави зимни нощи! Вечерята отдавна се свърши. Печката весело бумти и мека, равна топлина пълни цѣлата стая. Всички сме наобиколили печката. Само майка ми още шета нагоре-надолу. Въ кжта седи баща ми. Челото му е прорѣзано съ нѣколко дълбоки брѣчки отъ много грижи и залитане по насъ. Той повече мълчи, слуша и пуши. Близо до него е баба, а около нея сме се струпали ние — невръстни братя и сестричета.

Баба — стара е вече тя, много е стара. Много е живѣла — цѣлъ вѣкъ — много е патила: и отъ кърджалии, и отъ турци, и отъ хайдутите и затова много е научила, много знае. А какъ хубаво разказва своитѣ патимии! Като почне, сякашъ на книга чете — приказва, приказва сладко, простичко тѣй, та те унесе и ти забравишъ, баба ли приказва, или попъ Петко на книга чете.

Стара е тя вече, стара, престарѣла, ала все още се държи. Коситѣ ѝ сж бѣли, като бѣлия снѣгъ, който лежи вѣнка. Лицето ѝ е заострено, сухо и набрѣчкано, както е набрѣчканъ новиятъ ѝ сукманъ, съ който ходи по Коледа и Великдень на черква: дипло до дипло, брѣчка до брѣчка... Зжбитѣ ѝ отдавна сж опадали и сега дѣвче съ жлебинитѣ си, затова и долната ѝ челюсть прилича на тригълникъ или, по право, на шепа, издадена напредъ. Нагледъ баба е много грозна, а пѣкъ не знамъ, защо я толкова много обичаме — и азъ, и другитѣ ми братя, и сестритѣ ми, и баща ми, и майка ми...

Сега тя държи въ скута си най-малкото ни сестриче, полюлква го, иска да го преспи. Ние вдигаме врѣва около нея, боричкаме се, шумимъ.

— Деца, стига, престанете, да заспи малкото, после ще ви разкажа приказка.

— За хайдутитѣ, бабо, — обаждамъ се азъ.

— Не, не, за турцитѣ, какъ заклали вуйча на дръвника, — притуря единъ отъ братята.

— Е, е... стига де, млъкнете, да заспи малкото, после ще видимъ.

Ние се смълчахме. Печката продължава весело да бумти. Следъ малко сестричето заспа; майка ми го пое отъ баба и го настани въ люлката.

— Сега, почвай, бабо,—обадихме се вкупомъ ние.
И баба не чака втора покана, тя започна:

— Едно време, то било много отдавна...

Разказва баба, просто, увлѣкателно... Ние, слушаме
слушаме, та дори се прехласваме..., а печката бумти ли,
весело бумти...

Стоянъ Дриновъ.

1. — Залитане — залѣгане, тичане. — Невръстни — непорастнали още.
— Сукманъ — женска дълга дреха отъ шаякъ или сукно, безъ ржкви.
— Дипла — гънка, бръчка. — Жлебени — вѣнци на зжбитѣ. — Скути
— частъ отъ полата, между колѣнетѣ, дето турятъ децата да седятъ. —
Кърджалии — турски тѣлпи, които обирали християнитѣ нѣкога. —
Патимии — патила.

2. — Обяснете изразитѣ: — „Цѣлиятъ градецъ се изгуби подъ бѣла,
снѣжна пелена.“ — „Лъскава сѣкира заостича дрезгави удари“. — „Мека и
равна топлина пълни цѣлата стая“. — „Залитане по насъ“. — Невръстни братя
и сестричета“.

Замѣнете всѣки единъ отъ тѣзи изрази съ други, равнозначущъ на
него! Сравнете ги и обяснете, защо авторътъ е употрѣбилъ тѣзи изрази, а
не равнозначущитѣ на тѣхъ?

3. — Въ това четиво авторътъ си е послужилъ съ хубави сравнения и
олицетворения. Посочете ги и ги обяснете! Посочете и ония изрази въ че-
тивото, съ които авторътъ изказва възторга и чувства си отъ зимнитѣ
нощи, отъ умението на бабата да разказва и т. н.

4. — Авторътъ ни е нарисувалъ прекрасенъ портретъ на баба си. Посочете
изразитѣ—сравнения, съ които той си е послужилъ, за да ни опише по-
живо и по-изразително този портретъ! Каква става нашата речъ, когато си
служимъ съ такива сравнения?

5. — Опишете картината на зимната нощъ край печката дома!

6. — Запишете и заучете хубавитѣ изрази отъ това четиво!

Тема. — Пишете, какъ прекарвате вие зимнитѣ нощи

Пословици. — Ако нѣмашъ старо, купи си. — Като при-
казва медъ капе отъ устата му.

Михалаки Георгиевъ. — Умрѣлъ презъ общата война на 62-годишна възраст. На простъ народенъ езикъ той ни разказва живо и увлѣкателно весели случки (хуморески) изъ селския животъ. Най-хубави отъ тѣхъ сж: „Шаренъ свѣтъ“, „Меракътъ на чичо Денчо“, „Разкумилъ кума си“, „Съ тебеширъ и вжгленъ“, „Рада“, откъсь отъ която е и четивото „Дѣдо Дичовата задруга“, и др.

6. Дѣдо Дичовата задруга.

Ако си се наканилъ максусъ за у дѣдо Дичови, па да сж хаберлии, че ще имъ кундишешъ на госте, а оно махни, брате, махни, отъ икрамъ не знаешъ, накжде да се денешъ. Единъ отъ задругата ще те чака при Солаковата чешма, едната снаха ще те посрещне на портата, другата ще разпжди отъ двора кучетата, третата снаха ще те преведе презъ сливака, четвъртата ще те причака на прага при кжщата, петата ще прихване отъ тебе я дреха, я що ли да имашъ у ржце, а шестата ще стои да те чака да пружишъ ноги, та да ти изуе царвулитъ, да отвие навущата, както що си е редъ и прилика. Срѣщатъ те като старъ сватъ, икрамъ, икрамъ, море да е кабилъ на ржце да те носятъ.

Каквото и да ви разказвамъ, все е нищо. Та може ли да се разкаже? Казвамъ ви, вѣтъръ. Кжщата у дѣдо Дичови захваща съ сливака, съ бостана, съ сайвантитъ, съ яхъритъ, съ свинярницитъ, най-малко двадесетъ дюлюма земя, цѣла казарма! Отъ това башка иматъ земя.

Нали ви казвамъ: не е, да речешъ, имовина, каквото, що има имовина, ами цѣла мушия. А пкъкъ доби-ченца, да имъ сж живи! — да гледашъ, да имъ се не нарадвашъ. Четиринадесетъ чифта волове, ама волове, нѣ, като аслане; двадесетъ и петъ глави крави, 30 — 40 телци и юнци, 400 — 500 брави овци, 300 — 400 стотинъ брави козици, 150 — 200 брави свини, 40 — 50 кошера пчели, а пкъкъ кокошки, мисирки, гжски, патици, нихъ и не брѣятъ

И всичко у дѣдо Дичови е пълно, берекетлия, нà, те че имъ като изъ ржкавъ; а вредни, па весели, всѣко тича на работа, всѣко ради, да ти е мило и драго да гледашъ дѣдовата Дичова задруга, па да видишъ, що е Божа благословия, халалъ имъ вѣра.

А па челядь—що е Господь наспорилъ! Махни, брате, махни! Четиредесетъ и осемъ души у кжщи. Тридесетъ мжжки, дванадесетъ снахи, десетъ моми, а пкъкъ деца, деца... по шесть—седемъ; всѣка година кръщавки у дѣдо Дичови. Е, така е! Господь, кога дава, а онъ те и не пита, ни отъ кое си село, ни чий си синъ.

Дѣдо Дичо е глава на задругата, па още преди три години бѣше навършилъ осемдесетъ години. Баба Стана, снаха му отъ по-стария братъ Лазарь, — Богъ да го прости—бѣше втора по старейство у кжщи и глава на женската челядь. Чичо Тасо, пръвъ синъ на дѣдо Дичо, е трети у задругата. И той хемень приближава 60-та година.

II.

Дѣдо Дичо е, истина, най-стара глава у кжщи, ама за всичко по-първо ще се допита до баба Стана, па и съ чичо Тасо ще размѣни по нѣкоя лакардия, па чакъ тогава ще буюрдисва. Не е, да речешъ, че онъ и самъ не знае, или не може, ама така, нà, редътъ си му е такъвъ; „па и по-харно е“, каже, „два акъла отъ единъ, а три е по-харно отъ два...“ Дойде, да речемъ, да се запродава нѣкое парче нива, близо до тѣхната имовина, а дѣдо Дичо ще рече: „Какво мислишъ, снахо Стано, да го купимъ ли?“ А баба Стана ще отвърне: „Е па ти, ти знаешъ, браино, какво ти речешъ, оно ще е и харно“. Като попита нея, а онъ се обърне и рече на чичо Тасо: „Я мислимъ, че е харно да я купимъ, а? Ти що ще кажешъ, синко?“ А той ще отвърне: „Е па, харно, тате, и я така мислимъ, какво ти думашъ, да я купимъ, па ще накараме Драгана да я изоре още тая есенъ, па ще посѣеме малко отъ червенката. Нивата е харна, тамамъ за работа!

И така за всичко, каквото трѣбва, до тримата ще се допита, па какво они рекатъ, това е речено; какво они отсѣкатъ, това е отсѣчено.

III.

Сѣда ли се на софра, най-напредъ ще седне дѣдо Дичо, до него отдѣсно ще седне баба Стана, па тогава ще седне отлѣво чичо Тасо. После чакъ ще насѣдатъ другитѣ мжже все подредъ, по години. Женитѣ и де-чурлигата никога не сѣдатъ на сжщата софра.

Понѣкога само присѣдва и стрина Първа, стопанката на чичо Тасо, ама и това е рѣдко-рѣдко, защото трѣбва да нагледва снахитѣ, какъ готвятъ, какъ редятъ и какъ вършатъ работа.

Ала па и редъ ли имаше у дѣдо Дичови! Боже, Боже, да речешъ, че е като у черква. Ако е работѣ мжжка, мжжетѣ ще ги нареди чичо Тасо; ако ли е женска, женитѣ ще ги нареди стрина Първа. Ще дойде чичо Тасо отвечеръ, преди вечеря, ще ги събере подъ крушата, па ще почне: „Ете, я приказвахъ съ тато, па рекохме: ти, Първане, да отидешъ съ Дойчиѣна и съ Цено утре на голѣмата нива, край бранището. Йото ще отиде на воденицата да смели 2—3 човала брашно, а Младенъ ще отиде въ града да занесе вергията на чорбаджи Цеко, кога да му лжчине козитѣ. Лило ще остане съ менъ да подрѣжеме кошеритѣ, да ги попречистиме и т. н., нарежда чичо Тасо. И така, единъ по единъ, всѣки знае, що има да върши на утрото, па си е всѣки рахатъ, па си е харно.

Ама па спори ли имъ работата! Ако е за оране, у дѣдо Дичови е най-рано изорано; ако е за жетва — у дѣдо Дичови е най-рано пожънато; така е и за посѣвъ, и за вършитба, така е и за коситба, така и за всичко.

Михалаки Георгиевъ

1. Максусъ (т. д.) — нарочно. — Хаберъ (т. д.) — вестъ, известие. — Хаберлия — който е получилъ нѣкаква вестъ, нѣкакво известие. — Кундисвамъ (т. д.) — слизамъ, спирамъ, отсѣдамъ нѣкжде на почивка, на гости или да преспя. — Икрамъ (т. д.) — честь, почитъ. — Пружимъ ноги — простирамъ, опъвамъ крака. — Да е кабилъ — да може. — Сайвантъ — (т. д.) — подслонъ, сушина, навесъ. — Дюлюмъ (т. д.) — мѣрка за измѣрване ниви, ливади; увратъ. — Имовина — имотъ. — Мушия — имотъ, чифликъ. — Ясланъ (т. д.) — лъвъ. — Брава — глава добитѣкъ. — Нихъ — тѣхъ. — Берекетлия (т. д.) — благодатенъ, плодовитъ, плодороденъ. — Вреденъ — работенъ, пѣргавъ; що причинява вреда, пакостъ. — Ради — работи. — Кръщавки — кръщенета. — Хемень — (т. д.) — наравно, почти. —

Лакардия — дума, речъ, приказка. — **Буюрдисва** (г. д.) — заповѣдва, повелява. — **Акълъ** — умъ. — **Брайно** — братко. — **Червенка** — видъ пшеница; болестъ, шарка. — **Бранище** — гора, забранена да се сѣче, или да се пасе отъ добитѣкъ. — **Вергия** (г. д.) — данѣкъ отъ кѣща, порѣзъ. — **Рахатъ** (г. д.) — спокойствие, миръ.

2. — **Обяснете изразитѣ:**— „А оно махни, брате, махни, отъ икрамъ не знаешъ, накѣде да се денешъ“. — „На, тече имъ като изъ ржавъ“. — „Що е Божа благословия, халалъ имъ вѣра!“ — „Бѣше втора по старейство и глава на женската челядь“. — „Па и по-харно е, каже, два акъла отъ единъ, а три е по-харно отъ два...!“ — „Какво они рекатъ, това е речено; какво они отсѣкатъ, това е отсѣчено“. — „Кога да му лжчине козитѣ“.

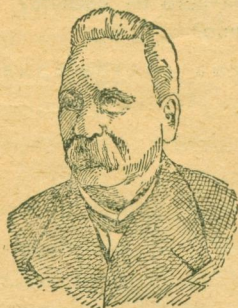
3. — **Сравнете езика на четивото съ този, на който сж написани другитѣ читива въ христоматията и на който говорятъ просвѣтитѣ хора!** Различава ли се той по нѣщо? Кой говори тѣй, както говори авторътъ на четивото? На какъвъ езикъ е написано това четиво?

4. — **Въ четивото се срѣщатъ много изрази, съ които авторътъ изказва удивлението си отъ реда, гостоприемството и сговорчивостта на дѣдо Дичовата задруга. Посочете ги и ги обяснете! Какъ ще ги четете?**

Тема. — **Срвнете днешното семейство съ нѣкогашната задруга!**

Пословици. — **Дето има сговоръ, тамъ и Господъ помага.** — **Сговорна дружина планина повдига.** — **Една глава — сто рѣце.**

Петко Рачевъ Славейковъ е роденъ презъ 1827 г. въ Търново, а умрѣлъ въ София презъ 1895 г. — на 68-годишна възраст. Работилъ неуморно за просвѣтата на нашия народъ и за освобождението му отъ грѣцкото духовно иго. Започналъ да пише стихотворения още отъ ранни младини. Първото си стихотворение написалъ, когато билъ шестнадесетгодишенъ. Оставилъ ни е много стихотворения и басни, една отъ които е и „Орелъ и ракъ и шука“, написана по случай мудното вървене на черковния въпросъ. Баснитѣ на П. Р. Славейковъ сж написани на простъ и лекъ народенъ езикъ. Народътъ и днесъ още чете и пѣе съ радостъ и голѣмо увлѣчение пѣснитѣ на Славейковъ. Обичанъ отъ народа, последниятъ го нарича „дѣдо Славейковъ“. Првъвъ той показа, че на нашия народенъ езикъ могатъ да се пѣятъ прекрасни пѣсни и да се разказва увлѣкателно.

Най-хубави отъ стихотворенията му сж: „Изворътъ на Бѣлоногата“, „Далечъ отъ мойта бащиния“ и др. Билъ е редакторъ на вестници въ Цариградъ, а следъ освобождението — министъръ и председател на Нар. събрание.

7. Орелъ и ракъ и щука.

Басня

Орелъ и ракъ и щука,
по нѣкаква си слуга,
таквазъ имъ работа дошла
да теглятъ наедно кола.

И ето тѣ се впрѣгатъ,
напѣватъ се, напрѣгатъ,
ей тѣй, че ще се пукнатъ чакъ,
а пуститѣ кола не мрѣдватъ пакъ.

Тѣ мѡжаха покара
най-лесничко товара;
но на! орелътъ, катъ крилатъ,
все теглѣлъ нависоко,
киръ рачо теглѣлъ наназадъ,
а щуката — въ дълбоко...

Кой кривъ, кой правъ, не знамъ:
товарътъ и до нине тамъ.

— Несговорна дружина
не могатъ си почина

П. Р. Славейковъ

1. — Слуга — случай. — Нине — сега. — Киръ — (гр. д.) господинъ.
2. — Какви сж действащитѣ лица? Кого трѣбва да разбираме вмѣсто тѣхъ? Какво е тогава стихотворението?
3. — Съ какво завършва на края баснята? Обяснете тази пословица въ връзка съ стихотворението!
4. — Правилно ли сж съгласувани подлогътъ и сказуемото въ тази народна пословица?

Отъ какви части на речта е съставено заглавието на баснята? Какъ сж свързани помежду си тѣзи еднакви части и защо?

Пословица. — На единъ казанъ вкусна гостба една лъжица отрова стига.

Георги Райчевъ е съвременен български писател. Започнал да пише стихове, а после и разкази още от ранното си детинство. Сега пише предимно разкази, между които и такива за деца и юноши. Написалъ е повеститѣ „Царица Неранза“, „Мъничекъ свѣтъ“ и др. Разказътъ му „Грѣхъ“, както и много други по-малки разкази, сж преведени на чужди езици (английски и нѣмски).

8. Пожаръ.

Стринка Мариница живѣеше край селото въ малка схлупена кжщурка, изградена отъ дървенъ плетъ и глина и покрита съ слама. Мариница бѣше вдовица отъ две години. Съпругътъ ѝ, чичо Маринъ, се върна боленъ отъ войната, крѣя цѣла година на легло и умрѣ, като остави жена и две малки дечица съвсемъ самички въ свѣта. Но Мариница бѣше пѣргава жена. И зиме и лѣте тя тичаше по чужда работа и изхранваше и дветѣ си любими дечица, едничката ѝ утеха и надежда.

Наистина, животътъ ѝ бѣше тежъкъ, но тя не се оплакваше предъ никого за нищо и не се спираше предъ никаква работа.

Една зимна вечеръ Мариница се върна късно отъ близката гора, нарамила голѣмъ товаръ шумнати вършини. Още отъ сутринята бѣше завалѣлъ силенъ снѣгъ и тя реши, както винаги правѣше, да си приготви поне за нѣколко дни топливо. Дома я чакаха, премръзнали, дветѣ ѝ заключени деца. Когато Мариница излизаше, слагаше отвѣнъ мандалото на вратата, за да не излѣзатъ децата и направятъ нѣкоя пакостъ.

Тя внесе вжтре дървата, стъкна огъня на загасналото огнище и се зае да приготви бедната вечеря. Но, когато отвори солника, тя видѣ, че вжтре нѣмаше нито зрънце соль. Нѣмаше какво да прави — трѣбваше да потърси отъ съседитѣ въ заемъ.

Майката излѣзе, дръпна пакъ мандалото и се затече къмъ първия съседски дворъ. Вжщци останаха сами дветѣ деца. Тѣ седѣха край огнището, приказваха си весело и се грѣеха, зачервени отъ буйния огънь. По-голѣмото чупѣше шумнати вейки отъ дърветата и ги хвърляше въ огнището. Буйниятъ пламъкъ го веселѣше. Увлѣчено отъ играта, детето грабна една дълга вършина

и сложи единия ѝ край въ огнището, другиятъ остана отвънъ и достигаше общия купъ дърва.

Изведнажъ сухитѣ джбови листа пламнаха, надъ огнището се издигнаха високи червени пламъци, които бързо обхванаха цѣлата вършина. Запали се и общиятъ купъ дърва. За мигъ кжщата се изпълни съ пушекъ, пламна и рогозката и струпанитѣ наблизко дрехи. Дветѣ изплашени деца скочиха, впуснаха се съ писъкъ къмъ вратата и я задърпаха силно. Но напраздно — тя бѣше заключена отвънъ.

Въ това време Мариница седѣше у съседката си и приказваше спокойно съ нея. Но ето че по двора се чува викове. Дветѣ жени се вслушаха, и Мариница скочи преbledнѣла. Тя чу, че навънъ нѣкой викаше, колкото му гласъ държеше: „Тичайте, бре хора, тичайте!.. Гори Мариничината кжща!..“

Бедната жена изпищѣ и се хвърли навънъ. Щомъ стѣпи на прага, тя видѣ, че цѣлиятъ ѝ дворъ е освѣтенъ като денемъ, изъ комина на кжщата ѝ и около стрѣхитѣ се подаваха буйни пламъци. Полудѣла отъ уплаха, тя припна нататъкъ, закждето тичаха и другитѣ хора отъ селото.

Мариница стигна първа предъ кжщата и откачи желѣзото на вратата. Изплашенитѣ хора завикаха, но тя ги не чуваше и се хвърли въ горящата кжща. . .

Минаха нѣколко минути. Всички мислѣха, че тя вече гори вжтре, но докато решатъ, какво да правятъ — изъ вратата изскочи Мариница, понесла на ржце дветѣ си полуживи, задушени отъ пушека деца. Картината бѣше страшна: часть отъ дрехата и коситѣ на жената горѣха. Посрещнаха я хора, нѣкой я плисна съ ведро вода, и тя падна примрѣла на земята, като не преставаше да вика: „Децата ми!.. Спасете миличкитѣ ми дечица!“

Но като по чудо, дветѣ деца бѣха съвсемъ здрави, само съ опърлени лица и замаени отъ лютия димъ. Добри хора вдигнаха нея и децата и ги пренесоха у съседитѣ.

А кжщата продължаваше да гори. Цѣлото село бѣше пробудено. Пушечни гърмежи огласяваха отвредъ нощта, примѣсени съ жалния вой на псетата и виковетѣ на хората. Полето наоколо свѣтѣше, дори откъмъ съ-

седното близко село се чуха нѣколко гърмежи. Скоро на пожара бѣха всички мжже. Донесоха брадви, разсѣкоха и повалиха една отъ стенигѣ; нѣкой смѣлчакъ се качи на покрива и почна да сипва вжтре вода, която мжже и жени пренасяха съ котли отъ съседнитѣ кладенци. Следъ часъ пожаргѣтѣ бѣше съвсемъ потушенъ и часть отъ дрехигѣ и покжщнината на вдовицата спасени.

Мариница лежа после болна отъ ранигѣ си цѣлъ месецъ. А когато оздравѣ, настани се да живѣе у едни свои роднини и, макаръ че я постигна такава голѣма беда, тя бѣше щастлива, че спаси живи и здрави децата си.

Георги Райчевъ

1. — **Крѣя** — едва горя, догарямъ, топя се, бавно чезна. — **Мандало** — дълго желѣзо съ дупка на долния край, което прикрепятъ отвънъ на вратата, за да я държи по-здраво притворена. Мандалото служи за ключъ на простигѣ селски кжщи. — **Вършина** — шума, насѣчени клони отъ дърво. — **Вейка** — клонче. — **Шумнатъ** — що има много шума. — **Смѣлчакъ** — смѣлъ, безстрашенъ човѣкъ. — **Потушенъ** — огасенъ. — **Беда** — нещастие.

2. — **Обяснете изразигѣ:** „Цѣлото село бѣше пробудено“ и „Полето наоколо свѣтѣше“. Може ли „селото“ да се пробужда, а „полето“ да свѣти? Вмѣсто що сж употребени тукъ сжществителнитѣ имена „селото“ и „полето“ замѣнете тѣзи изрази съ други, равнозначущи и обяснете, кои отъ тѣхъ сж по-кжси и по-хубави! Защо писателгѣт е употребилъ първигѣ, а не равнозначущигѣ имъ?

3 — Колко и какви картини има въ четивото? Опишете всѣка отъ тѣхъ! Нарисувайге ги и напишете всѣка съ по едно кжсо изречение!

4. — **Теми.** — 1) Довършете разказа по следния планъ: а) грижигѣ на селото за Мариница и децата ѣ презъ зимата; б) решението на селянигѣ да ѣ съградятъ нова кжща.

2) Опишете картината на пожаръ, който вие сте наблюдавали!

3) Напишете разказъ на тема: „Майчино самопожертвуване“, като опишете друга случка изъ живота на хората, животнигѣ или птицигѣ!

Пословици. — Съ огънь и вода шега не бива. — Приятель се въ неволя познава, а злотъ — въ огъня.

9. Нѣщо ми се гласъ зачува.

Народна пѣсенъ

Нѣщо ми се гласъ зачува
низъ хубава долна земя
дали моми хоро пѣятъ,
или овци за соль блѣятъ,
или власци робе робятъ?
— Нито моми хоро пѣятъ,
нито овци за соль блѣятъ,
нито власци робе робятъ?—
Янъ кехая стадо води,
та му биятъ златни звѣнци,
и му блѣе вакло агне.
Янъ кехая отговаря:
„Що ми блѣнешъ, вакло агне,
та ми блазнишъ сиво стадо?“
А агне му отговаря:
„Хвала тебе, Янъ кехая!

Я не блазнимъ сиво стадо,
най си тражимъ моя майка.*
Янъ кехая отговаря:
„Та кой знае, вакло агне,
коя овца твоя маця?“
А агне му отговаря:
„Моя маця много лична —
ваклошата, рогошата“.
Янъ кехая отговаря:
„Снощи вечеръ нападнаха
ини вѣри, клетки турци,
та хванаха твоя маця,
хванаха я, заклаха я,
заклаха я, опекоха,
опекоха, изядоха.
Не бой ми се, вакло агне,

язе имамъ седемъ—осемъ,
седемъ—осемъ подойници,
я чемъ тебе одоити,
одоити очувати!“

„Своя макия малко дои,
малко дои, много гои,
чужда макия много дои,
много дои, малко гои“.

А агне му отговаря:

1. — Ваклошата — която има около очитѣ черна вълна. — Виторога — съ вити, завити рога. — Подойница — овца, на която агнето е заклано или отлжчено, та се дои; млъзница. — Кехая — главатаръ на овчаритѣ; който вика изъ селото, та съобщава нѣщо; протогеръ. — Ини вѣри — отъ друга вѣра, друговѣрци.

2. — Посочете хубавитѣ народни изрази въ пѣсенъта и ги запишете! (Образецъ: „Нѣщо ми се гласъ зачува“ . . .)

3. — Обяснете израза — „Я чемъ тебе одоити, одоити, очувати“. Замѣнете сжщия изразъ съ другъ — еднозначущъ! Намѣрете глаголитѣ въ израза и ги сравнете съ тѣзи въ еднозначущия изразъ! Посочете разликата въ формата имъ!

На какъвъ езикъ е написана тази народна пѣсенъ?

10. Б р а т я .

Двамата братя, Кунчовитѣ синове, Еню и Иванъ, бѣха раздѣлени. Но тѣ живѣеха заедно, защото Еню бѣше още ергенъ. И земята, и стоката, и плѣвника, и кжщата — всичко бѣше раздѣлено безъ кавги, по доброволно, предъ близки и роднини и предъ сждията. Тѣ почитаха покойнитѣ си родители и, понеже дѣлбата стана скоро следъ смъртъта имъ, добритѣ чувства, които буди скръбъта, още не бѣха ги напуснали. Иванъ бѣше и така добъръ и отстѣпчивъ, но Енювото смирение очуди всички. Иванъ, наистина, не даде поводъ за кавга, но Енювата сприхавость бѣше знайна и въ село очакваха голѣма крамола при тая дѣлба. Само едно нѣщо наскърби и ожесточи Еня. При хвѣргане жребие за стоката, враното хранено конче Звезделинъ се падна на Иванъ. Еню пребледнѣ, после се изчерви и не скри яда си, ами каза нѣкакъ хапливо:

— Безъ късметъ съмъ и туй то!

Иванъ, който обичаше брата си, се усмихна добродушно, погледна Еня съ добритѣ си очи и му каза братски:

— Еньо, Звезделинъ, макаръ че се падна на мене, азъ ти го отстъпвамъ. Ти си го гледалъ отъ малко конче, радваше му се и се гордѣеше съ него — нека си бжде твой.

При тия думи на брата си, Еню се наведе, взе ржката му и я цѣлуна; после двамата дълго мълчаха отъ вълнение.

Елинъ Пелинъ.

1.—Смирение — скромность, кротость, умиряване. — **Сприхавость** — избухливостъ, бързо разгнѣвяване. — **Знайна** — позната, известна. — **Крамoла** — свада, кавга, караница, глъчка, викъ. — **Ожесточи го** — направи го да стане жестокъ. — **Жребие** — кога дѣлятъ нѣщо, като го раздѣлятъ на равни части, хвъргатъ жребий, за да видятъ, кому, кой дѣлъ ще се падне. — **Врано конче** — съ черна козина. — **Каза хапливо** — каза нѣщо, съ цель да оскърби, да огорчи нѣкого. — **Вълнение** — тревога, безпокойствие.

2.—Обянете изразитѣ: — „Добритѣ чувства, които буди скръбта, още не бѣха ги напуснали“. — „Не даде поводъ за кавга“. — „Енювата сприхавость бѣше знайна.“

3.—Обяснете препинателнитѣ знаци въ първото изречение! Посочете еднаквитѣ части въ третото изречение, връзкитѣ имъ и обянете припинателнитѣ имъ знаци!

Пословица. — Добре е да си уменъ, дваждъ по-добре е да си добъръ.

11. Сиракъ Ненко.

Баща си той и не помнѣше. А пѣкъ майка му го остави на деветъ години. Дорде бѣ жива тя, праща го и на школото. Па като дойде до наустницата, тя нѣмаше съ какво да му я купи и Ненко се прости съ учението. Тогава го взе вуйчо му Димо — той водѣше сестра на майка му — взе го да му води на оранъ и да му пасе воловетѣ. Вуйчо му Димо бѣше заможенъ човѣкъ, па бѣ и добъръ. И Ненку бѣше харно тамъ. Той си бѣ и като у дома, защото вуйчови му Димови живѣха въ единъ дворъ съ тѣхъ.

Кога умрѣ майка му, той бѣ у вуйчови си. У тѣхъ си и остана после. Роднитѣ му прибраха и прикжтахъ, щото му бѣ останало домъ и покжщница, туриха въ кжщата да живѣе човѣкъ съ кирия, а Ненко го задържаха вуйчови му. Леля му Гена си го обичаше и го гледаше като майка. Обичаше го и вуйчо му и радваше

му се. Радваха му се и двамата, защото тѣ нѣмаха стигнали деца, па и Ненко бѣше кротъкъ и послушенъ.

И така Ненко тамъ си и порасте. Той вършеше вуйчо си много хубава работа. Като понаякна, вуйчо му натъкми два чифта волове. Съ еднитѣ Ненко самъ работѣше.

Кога подбра Ненко дваесе и втора година, вуйчо му Димо свика единъ пжтъ — на зимни свети Атанасъ бѣше това — свика всичкитѣ Ненкови роди въ бащината му кжща. Тя бѣше опразнена и леля му я бѣше излепила и уредила, както трѣбва. Събраха тогава всичко, що бѣше останало отъ баща му и майка му, и му го предадоха на ржцетѣ. Следъ това вуйчо му Димо предъ всички роднини викна предъ себе си Ненка и захвана така :

— Слушай, вуйчовото. Досега ти си ми работилъ и помагалъ си ми, билъ си ми за синъ намѣсто, слушалъ си ме и отъ синъ повече. Сега си вече стигналъ, станалъ си ергенъ. Азъ ще си те имамъ и отсега за синъ намѣсто, ама трѣбва и ти самъ вече да станешъ кжщовникъ и домовникъ. Е, зеръ, нали трѣбва да ти огледваме вече и мома? Кжща, домъ и покжщнина си имашъ — остало е отъ баща ти и майка ти, Богъ да ги прости. Имашъ си и нивици, и ливадки. Отъ кирия за кжщата и за нивитѣ досега сж се събрали шестотинъ и тридесетъ гроша. Ето ти ги. А задето си ме слушалъ толкова време, други хакъ нѣма да ти дамъ, ами ето тия волове, дето работишъ досега съ тѣхъ, харизвамъ ти ги — съ колата и съ всичкия такъмъ. И малката крава, дето се отели оная недѣля, и нея ти харизвамъ. И седмъ шилета съмъ избралъ и съмъ ги забележилъ — и тѣхъ ти предавамъ. Ако работишъ честно и умно, ако чзлацисвашъ, и Господъ ще ти помогне, та напаконъ и повече ще добиешъ. А сега всичко това, дето ти казахъ, е твое вече. Отсега ще гледашъ и ще работишъ само за себе си. Азъ се хваля съ досегашното ти слушане и съ досегашното ти залѣгане и чалацисване. Бжди и отсега такъвъ, па се не бой.

Ненко се поклони и цѣлуна ржка на вуйчо си; цѣлуна ржка на леля си, и на всичкитѣ си роднини, дето се бѣха събрали тамъ. Леля му плачеше, отъ радост плачеше. И на Ненка се бѣха налѣли очитѣ.

На другия ден Ненко влѣзе вече въ своята си кѣща. Тая нова наредба толкова го радваше, щото той се не знаеше, де е отъ радостъ. Волове, като глигани, кравата съ телето, седемъ шилета — това все негово, Цѣла кѣща съ всичкото му — съ менцитѣ, съ саханитѣ, съ чергитѣ му, съ възглавници, съ месали, съ всичко, дето го има въ всѣка кѣща — негово все. Па и ниви петъ-шестнайсе рала, ливадки седемъ-осемъ коси — досега ги е работилъ вуйчо му, сега и тия негови — Ненкови. И възъ това отгоре шестстотинъ и трийсе гроша сухи парѣ. Ехъ, имаше ли сега други като него я!

И захвана Ненко да си работи самичекъ съ воловетѣ, взе да си реди нивицитѣ и ливадкитѣ, гледаше си кравата и овчицитѣ. И помагаше пакъ на вуйчо си. А когато му останеше време, работѣше и у чужди хора съ парѣ. И всичко му вървѣше като по вода.

Т. Г. Влайковъ

1. — Школьо — училище. — Наустница — черковна книга. — Прижтвамъ — запазвамъ. — Кѣщовникъ, домовникъ — който принася вѣщи и се грижи за кѣщата (дома) си; домакинъ. — Хакъ — плата, запла̀та, което ми се пада за извършена работа. — Такъмъ (т. д.) — наредѣ; всичко, що е необходимо. — Шиле — порасло агне. — Чалащисвамъ — тудя се, залѣгамъ на работа. — Напоконъ — после, по-късно, по-по-диръ, следъ това. — Глиганъ — дива свиня. — Месалъ — дълъгъ, тѣсенъ платъ, който постилатъ на дълга трапеза, кога ядатъ, или съ който завиватъ хлѣба.

1. — Обяснете изразитѣ: „Тѣ нѣмаха стигнали деца“. — „Ниви петъ-шестнайсе рала“. — „Ливадки седемъ - осемъ коси“. — „И възъ това отгоре шестстотинъ и трийсетъ гроша сухи парѣ“, — „И всичко му вървѣше като по вода“.

3. — Обяснете, защо въ израза „Имашъ си нивици и ливадки“ авторътъ казва „нивици“ и „ливадки“, а не „ниви“ и „ливади“?

4. — Обяснете различнитѣ значения на думата „стигналъ“ въ изразитѣ: „Стигналъ ме вече на бой“. „Царскиятъ синъ стигналъ до рѣката“. „Ще направѣлъ чешма, когато му стигнѣла рѣка“. „Това богатство му стигало“. — „Сега си вече стигналъ, станалъ си ергенъ“.

II.

12. Майка и синове.

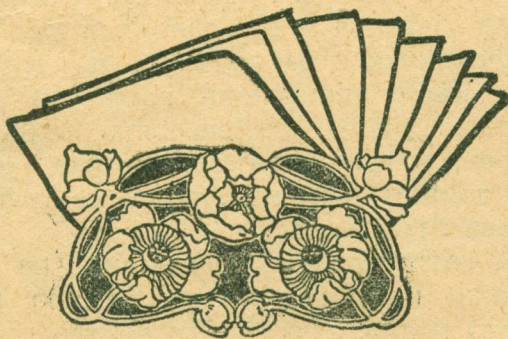
Народна пѣсенъ

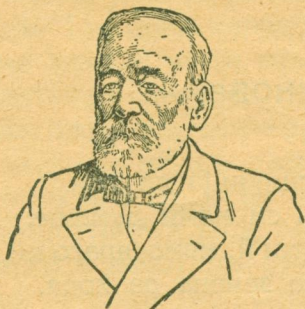
Седнала майка да яде,	бѣла пшеница да сѣя.“
да яде, да се весели	Стоянь си мами думаше:
съсъ трима сина рождени.	„Мило ми й, мамо, драго ми й,”
Стара ги майка питаше:	въ гора зелена да ходя,
—Синове, мили мамини,	вакли овци да паса,
като ядете, пиете,	съсъ тънка свирка да свиря.“
нѣщичко ще ви попитамъ,	Петъръ си майци думаше:
правичко да ми кажете:	„Мило ми й, мамо, драго ми й,”
кому какво е най-мило,	на школо, мамо, да ида,
него, синове, да сторя.	бѣло си книже да чета
Иванчо дума майци си:	и черно слово да пиша,
„Мило ми й, мамо, драго ми й,	младо даскалче да стана
лиси волове да купя,	на книга да те изпиша.“
черни угари да ора,	

1. — Угарь — разорана нива, но не посѣяна, а оставена да престои, за да бжде засѣта презъ пролѣтѣта или презъ есенѣта.—Лиси биволи—що иматъ кжсь косъмъ.

2. — Въ 11-ия и 16-ия стихове отъ пѣсенѣта срѣщаме думитѣ „майци си“ и „мами си“. Употрѣбаватъ ли се въ книжовния езикъ днесъ такива форми?

Пословица. — Книгата е четири очи.

Христо Г. Дановъ е бил голѣмъ български общественъ деецъ, издатель и книжовникъ. Преживѣлъ дълбоки старини и умрѣлъ 83-годишенъ. Работилъ много за просвѣтата на нашия народъ и за издигане на училищата ни, като ги снабдявалъ съ учебници, учебни карти и помагала.

13. Въ килийното училище.

Когато навършихъ шесть годишна възраст, баща ми ме заведе за пръвъ пжтъ въ училището. То се помѣщаваше въ една черковна килия, дето се обучаваха до стотина ученици.

Преди да ме заведе въ килията на даскалъ Никола, баща ми каза, щомъ влѣземъ при него, да му се поклоня и да му цѣлуна ржка. Азъ постжпихъ тѣй, и той ми даде пинакида и каза да се прекръстя и да река: „Кръсте Божий, помагай“, което азъ направихъ.

Следъ това ми се показа, де да седна на единъ отъ срѣднитѣ чинове; азъ се намѣстихъ и станахъ вече ученикъ.

Освенъ месечната училищна такса по 60 парѣ, която трѣбваше да заплаща всѣки ученикъ, но и зимно време всѣкой единъ бѣше длъженъ да носи въ училище по едно дърво за огрѣвъ. Единъ день майка ми бѣше дала малко дръвче. Като го съгледаха ученицитѣ, подсказаха на даскала и той заповѣда да го нацепятъ на дребни цепенички и да донесатъ на керемида огънь, да я турятъ върху единъ отъ голѣмитѣ купове събранъ сметъ на двора, да запалятъ огънь и да се огрѣя на него. Съ това често заплашваха ученицитѣ, за да донасятъ голѣми дръвчета, та да се трупатъ по голѣми складове отъ дърва.

Сутринъ, като дохождаха ученицитѣ на училището, всѣки отиваше на мѣстото си. Изпърво почваха да бръмчатъ като пчели, а после да четатъ гласно и тѣй

продължаваше до 11 часа преди обѣдъ. Учителѣтъ сѣдаше на своята катедра и казваше: „Хай, ставайте!“ И ученицитѣ, като се почне отъ най-горнитѣ, настанваха и, наредени на върволица отъ 15—20 души, престъпяха единъ по единъ до учителя да си кажатъ урока, та да имъ зададе новъ. Това се продължаваше тъй, докато се изредѣха всички до единъ. Ако нѣкой ученикъ не отговори добре, и ако вината му не е голѣма, учителѣтъ го оставяше безъ обѣдъ, други наказваше да стоятъ прави или на колѣне, докле си научатъ урока, трети пъкъ затваряха въ дупката. У даскала Никола — нашия учителъ — нѣмаше особенъ затворъ, но виновникътъ натѣкваха подъ кревата му, дето, ни седналь, ни легналь, скимтѣше и ридаеше до вечерята, безъ да научи нѣщо.

Следъ като се изпитаха всички ученици и имъ се преподадѣше новъ урокъ, отпущаха се за обѣдъ. Близкостоящитѣ ученици отиваха да обѣдватъ у дома си, а далечнитѣ оставаха да обѣдватъ въ училището това, кому щото е турила майка му въ торбето. Зимно време ученицитѣ насѣдваха да ядатъ, кой де завърне по голия подъ въ праха, а лѣтно време излизаха по двора.

Прозорцитѣ на училищното помѣщение бѣха закнижени съ опушена жълта хартия. При затворена врата зимно време не се търпѣше отъ миризма на лукове, кисело зеле, рапони и други такива още „благоухания“. По тоя правилникъ отивз всичко тъй есенъ, зиме и пролѣтъ; само лѣте се прибавяше къмъ това — спане и ходене на рѣката. Подиръ обѣдването, казваше се: „Ха, спете!“ Всички ученици въ мигъ се сгромолясваха да налѣгатъ по пода въ праха, кой дето е, като прасета въ калѣта. За да може да спи учителѣтъ, както и ония, на които се спи, поставяха се надзиратели, за да пазятъ тишина, докле спятъ. Които не спѣха и не мируваха, вдигаха ги на куцъ кракъ. Спането продължаваше 1—1½ часа; подиръ това се казваше: „Ха, ставайте!“ Ставането биваше съ още по-голѣмъ тропотъ, защото буднитѣ бързаха да се отърсятъ отъ праха и да се наредятъ на двора, за да идатъ на рѣката. Останалитѣ, които не можеха още да се събудятъ, викаха и дърпаха, за да се събудятъ и да идатъ на двора при другитѣ.

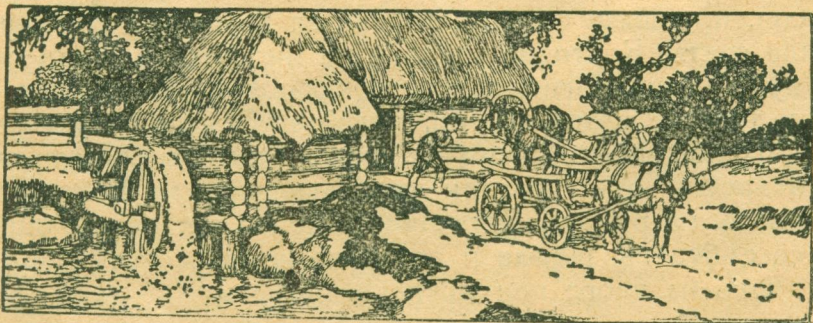

Наредени двама по двама, ние отивахме на рѣката, обикновено при вадата на Дапковата воденица. Тамъ отъ дветѣ страни насѣдвахме по влажната земя на зелена трева и съ натопени крака въ водата. Това траеше около $\frac{1}{2}$ часъ. Следъ това ни се заповѣдваше да се наредимъ и да трѣгнемъ пакъ за училището, защото всѣки бѣ длъженъ да отнесе по единъ камѣкъ, защото щѣло да се огражда монастирското здание съ каменъ зидъ. Като дойдѣхме въ училището и като оставяхме камѣнитѣ, кажеха ни да пладнуваме и следъ това продължавахме учението си до вечеръта. Тѣй вървѣше презъ всички лѣтни дни, освенъ въ дѣждовно време.

Хр. Г. Дановъ

Килия — малка стая, стая на калугеръ въ монастира. — Пинакида — дѣсчица, намазана съ воскъ, по която ученицитѣ пишели въ старитѣ килийни училища. — „Кръсте Божи, помагай!“ — съ тази молитва започвали работата всички нови ученици. — Одъръ — легло отъ дѣски, наредени една до друга. — За огрѣвъ — за огрѣване, за стоплюване. — Сметъ — боклукъ. — Закнижени — залепени съ книги. — Рапонъ — рѣпа. — Благоухания — приятни миризми; тукъ да се разбира тѣкмо обратното — лоши миризми. — Сгромолясвамъ се — събарямъ се, катурвамъ се на земята съ сила. — Надзирателъ — който надзирава нѣкоя работа.

- Теми: — 1) Опишете сегашното ви училище
2) Сравнете сегашното училище съ нѣкогашното!
3) Опишете първия си день въ училището!

Николай Райновъ е съвременен български писател, сега професоръ въ художествената академия — София. Известенъ е съ своитѣ повести, разкази и легенди, предимно изъ живота на първото българско царство. Написалъ е книгитѣ: „Богомилски легенди“, „Видения изъ древна България“, „Въчин поеми“, „Корабътъ на безсмъртнитѣ“, „Сиромахъ Лазаръ“, Най-хубавитѣ приказки“ и др. Голѣмъ и съ особено значение е изданието въ последно време неговъ трудъ „Исторія на изкуството“. Николай Райновъ е сщевременно и художникъ.

14. Умна мома.

Народна приказка.

Имало едно време единъ царъ. Той ималъ само единъ синъ. Като дошло време да го женятъ, изпратили най-умния царедворецъ да му търси мома.

Съгледникътъ обиколилъ деветъ царства. Никжде не харесалъ мома. Навлѣзълъ у десето царство. Среccналъ единъ бѣлобродъ старецъ и го попиталъ:

Кжде мога да пренощувамъ, дѣдо?

Ела у насъ, синко, — отвърналъ старецътъ и завелъ съгледника у дома си.

Посрещнала го хубава девойка. Тя поканила съгледника да влѣзе въ стаята и му подала столъ да седне.

Съгледникътъ не снемалъ очи отъ девойката. Като нейната хубостъ не билъ срѣщалъ. Той погледналъ, какъ е наредена и почистена стаята, па попиталъ:

— Имашъ ли баща, хубава девойко?

— Имамъ, — отвърнала девойката. — Отиде да промѣни на житото името.

— Скоро ли ще си дойде?

— Ако обикаля, ще си дойде скоро; ако върви по прѣки пѣтища, ще се забави.

Съгледникътъ се досѣтилъ, че бащата на момата мели жито на воденицата, и ако се върне по тѣсни и стрѣмни пѣтища, ще му се счупятъ колата и ще се забави.

После попиталъ:

— Де е майка ти, моме?

— Отъ две стари прави нова.

— Имашъ ли баба?

— Имамъ. Тя е у съседа — отиде да му върши една работа, която нито му е вършила досега, нито ще му върши другъ пжтъ.

Съгледникътъ се сѣтилъ, че майката шие отъ две стари ризи една нова и че съседътъ е на умирање, та бабата отишла да му склопи очитѣ.

Върналъ се царедворецътъ при царя и рекълъ:

— Намѣрихъ, царю честити, девойка — умна, хубава и работлива.

И разказалъ всичко.

Царътъ поразмислилъ и казалъ:

— Ще пратимъ годежникъ съ поржка до нея, че да видимъ, дали ще разбере, какво сме ѝ казали.

Той избралъ годежникъ и заповѣдалъ да му дадатъ дванадесетъ жълтици, една погача и единъ кози мѣхъ, напълненъ съ вино. Царътъ му поржчалъ:

— Много здраве носи на момата. Ще ѝ дадешъ жълтицитѣ, погачата и виното и ще ѝ кажешъ: „По насъ годината има дванадесетъ месеца, месечината изгрѣва пълна и козитѣ ни иматъ по четири крака“.

Тръгналъ царскиятъ годежникъ, стигналъ въ десето царство, намѣрилъ умната мома. Поклонилъ ѝ се и рекълъ:

— Много ти здраве, хубава девойко, отъ нашия царъ. Той те избра за снаха, праща ти тия дарове и поржча да ти кажа, че у насъ годината има дванадесетъ месеца, месечината изгрѣва пълна, а козитѣ ни иматъ по четири крака.

— Благодаря, — отговорила девойката. — Влѣзъ вкжщи да си починешъ и да те нагостимъ.

Когато годежникътъ си тръгналъ, тя му казала:

— Много здраве на царя. Ще му кажешъ, че у насъ годината има единадесетъ месеца, месечината изгрѣва нащърбена, а козитѣ ни сж съ по три крака. Кажи му още, че го моля на гарвана око да не вади.

Царскиятъ пратеникъ предалъ на царя отговора на момата. Царътъ се очудилъ на нейната досѣтливостъ.

Пратеникътъ, безъ да разбира думитѣ, съобщилъ на момата, че сж му дали да ѝ занесе дванадесетъ жълтици, че погачата е цѣла, а мѣхътъ съ виното е пълень. Ала тя получила единадесетъ жълтици, погачата била наядена и виното напоито — единиятъ кракъ на мѣха билъ празень. Затова царьтъ полвчилъ такъвъ отговоръ. Той се обърналъ къмъ пратеника и рекълъ:

— Ти не си занесълъ дароветѣ, както ти ги предадохъ. Защо си скрилъ една жълтица? Защо си ялъ отъ погачата и си пилъ отъ виното?

Пратеникътъ падналъ на колѣне предъ царя, извадилъ отъ джоба си жълтицата и почналъ да плаче и да се моли:

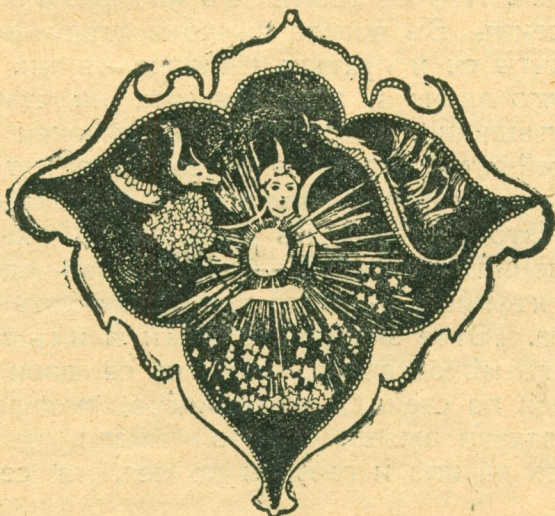
— Прости ми, царю честити, излъгахъ се! Ето жълтицата, която задържахъ... Бѣхъ много уморень и гладень, та хапнахъ отъ погачата и пийнахъ отъ виното.

Царьтъ се усмихналъ и простилъ пратеника, защото момата поржчала на гарвана око да не вади.

Николай Райновъ

1. Съгледникъ — който е изпратень да види, да узнае, да съгледа нѣщо, нѣкого. — **Годежникъ** — който е пратень да предложи годежъ на момата. — **Погача** — прѣсна пита, турта.

2. Драматизирайте приказката, за да се научите да я четете добре.

Алеко Константиновъ Умрѣлъ въ 1897 г. — на 34 годишна възраст. Роденъ е въ Свищовъ. Той е единъ отъ най-добритѣ наши писатели, който усмива лошитѣ черти отъ нрава на българина. Написалъ е хубавитѣ книги: „Бай Ганю“, „До Чикаго и назадъ“ и др. Въ своитѣ произведения ни описва и хубоститѣ на нашата родина. Алеко е първиятъ нашъ туристъ.

15. Бай Ганю въ банята.

— „Чакайте да ви разкажа пъкъ азъ, какъ се кжпахме съ бай Ганя въ банята“.

— Хайде, разказвай, — извикахме всинца, защото знаемъ, че Стойчо умѣе да разказва такива комедии.

— Това бѣше въ Виена, — започна Стойчо.

Пристигнахме съ бай Ганя въ кжпалнята. Вземахме си на касата билети. Вмъкнахме се въ общата баня. Околчестъ коридоръ, наоколо стаички за събличане, покрити съ завески. Въ срѣдата бассейнъ, отдѣленъ отъ коридора съ низка дървена решетка. Въ басейна се слиза по нѣколко стълби. Заехме съ бай Ганя две съседни стаички. Азъ се съблѣкохъ набързо и влѣзохъ въ хладния бассейнъ. Въ водата чинно и мълчаливо разтѣгаха мускулитѣ си и пухтѣха нѣколко нѣмци. Бай Ганю се бави дълго време и задъ завесата на стаичката му се чуватъ пѣшкания и се тракатъ нѣкакви стъквени предмети; най-сетне отдрѣпна се завесата и той се яви въ натура, съ влакнести гърди и съ шарени отъ чорапитѣ нозе, като държеше въ ржка единъ вжзелъ: това бѣха драгоценнитѣ мускали — вързани въ една не дотамъ чиста кърпица, — които той се побоялъ да остави въ стаичката. „Отде знаешъ, че стенитѣ имъ сж здрави, ще откъртятъ нѣкоя дъска, иди, че се дави подиръ“. Той се огледа по стенитѣ на коридора, потърси нѣкой гвоздей да закачи вжзела си; той мисли, че щомъ е стена, трѣбва да има и гвоздеи по нея, та се обръща къмъ мене:

— Ама проста работа тѣзи нѣмци, единъ гвоздей не имъ стига ума да забиятъ, па казватъ че ние сме били прости!

Като се убеди окончателно въ простотията на нѣмцитѣ, бай-Ганю сложи нерешително кърпицата си съ мускалитѣ предъ входа на стаичката си, за да му сж предъ очитѣ, доде се изкжпи.

— Ти я чуй, момче, — обърна се той пакъ къмъ мене, — ти хемъ се кжпи, хемъ понаглеждай мускалитѣ, па гледай и менъ, какво нѣщо ще изкалъпя. — И съ тия думи бай Ганю дигна единия си кракъ и стжпи на оградата. . .

— Ти само гледай. . .

Подигна се, тури и другия си кракъ, изправи се, прекръсти се и извика:

— Гледай. . . Яла, Боже, помози!.. Хопъ! — и се хвърли въ въздуха, изкриви краката си на кравай и бухъ! всрѣдъ басейна. Снопове вода бризнаха нагоре и се посипаха по главитѣ на вцепененитѣ отъ очудване нѣмци; вълнисти кржгове отскочиха отъ центъра къмъ краищата, прелѣха задъ басейна, хлътнаха пакъ назадъ, и, когато водата подиръ нѣколко секунди се утаи и избистри, всѣкой отъ находящитѣ се въ банята можеше да види уморителнитѣ движения на бай Ганя подъ водата. Той се погдигна нагоре, спусна си нозетѣ, стжпи на дъното, изправи се съ затворени очи и запушени уши, изтърси се отъ водата, — пуфъ! — и прѣсна вода презъ увисналитѣ си мустаци — пуфъ! — и изцеди водата отъ косата и лицето си, па отвори очи, погледна ме и се засмѣ:

— Ха, ха, ха. . . а? Какво ще речешъ. . . ?

Азъ не успѣхъ нищо да река, защото той се пусна хоризонтално надъ водата и почна съ ржце да плѣска по повърхността, почна да плава по „гемиджийски“: плясъ! съ ржката и ритне две текмета назадъ, плясъ! съ другата ржка и още две текмета. Цѣлиятъ басейнъ закипѣ. Като че бѣхме подъ нѣкой водопадъ. Вълни заплѣскаха къмъ краищата, вериги отъ капки бризнаха чакъ до насрешнитѣ стени.

— Туй се казва „по гемиджийски“, — извика презъ вълнитѣ тържествуващъ бай Ганю; — чакай сега да имъ покажемъ, „вампоръ“ на кое викатъ.

И като се обърна по гърба си, той почна да нанася такива немилостиви удари съ нозетѣ си по повърхността на разпънената вода, че бризги летѣха чакъ до тавана. Той завъртѣ бързо рѣце, за да изобрази колелото на парахода. „Тупа-лупа! тупа-лупа! фиюуу!...“ и бай Ганю изсвири съ уста.

Нѣмцитѣ окаменѣха на мѣстата си. Тѣ, по всѣка вѣроятност, приеха моя другарь за нѣкой новодошелъ, непостѣпилъ още въ лудницата възточенъ човѣкъ и азъ забележихъ на лицата имъ не толкова негодувание, колкото съжаление. А бай Ганю, вижда се, прочете на лицата имъ безкрайно удивление на неговото изкуство и затова възлѣзе бързишката по стълбата, изправи се малко разкраченъ, изгледа високомѣрно нѣмцитѣ, почна да се удря геройски по влакнеститѣ си гърди и извика победоносно:

— Булгарь! Булга-а-рь! — и още по-силно се удари по гърдитѣ.

Горделивиятъ тонъ, съ който се изрече тази препорѣка, говорѣше много; този тонъ казваше: „Ето го! Видите ли го българина! Този е той, такъвъ е той. Виесте го чували само Сливнишкия герой! Ето го сега предъ васъ цѣлъ-цѣленичъкъ, отъ глава до пети, въ натура! Видите ли, какви чудеса е той въ състояние да направи? И само това ли! Ехе, на какви работи още е той способенъ! Прости били българитѣ, а!

— А бе я попитай, има ли сапунъ, — каза ми бай Ганю, следъ като поизстина малко възторгътъ му, — я вижъ, нозетѣ ми на какво сж заприличали...

И, наистина, шаркитѣ на чорапитѣ му бѣха се отпечатали на кожата — и безъ това нечиста и обрасла.

А. Константиновъ

1. **Комедия** — произведение, въ което се изобразяватъ смѣшнитѣ стра-ни на човѣка. — **Околчестъ** — който има форма на кръгъ. — **Басейнъ** (фр. д.) — водохранилище; въ географията — голѣмо пространство, напо-вано отъ нѣкоя рѣка, заедно съ притоцитѣ ѝ. — **Чинно** — спокойно, при-лично, както му е редътъ. — **Драгоцененъ** — скъпоцененъ, който струва много пари. — **Мускаль** — малко шишенце съ розово масло. Що значи „драгоценни мускали“? — **Ще изкальпя** — ще направя. — **Бризнаха** — прѣснаха се. — **Бризги** — прѣски, ситни капки вода. — **Вцепененъ** — вцепилъ се. вдървилъ се отъ смайване, отъ очудване. — **Находящитѣ се** — на-

мирашитъ се. — **Хоризонтално** — водоравно, успоредно съ водата. — **Гемия** — голѣма ладия, корабъ съ платна; що значи „гемиджия“? „Плува гемиджийски“? — плува като гемия. — **Вампоръ** — параходъ. — **Окаменѣха** — вкамениха се отъ изненада, отъ очудване. — **Възточенъ човѣкъ** — човѣкъ отъ изтокъ; европейцитѣ смѣтатъ хората отъ изтокъ за слабо културни. — **Натура** — видимиятъ свѣтъ, природата, естеството; тукъ: явилъ се съвсемъ голъ.

2. **Обяснете изразитѣ:** „Цѣлиятъ бассейнъ закипъ“. — „Започна да нанася немилостиви удари съ нозетѣ си“. — „Прочете на лицата имъ безкрайно удивление на неговото изкуство“. — „Изгледа високомѣрно нѣмцитѣ“. — „Извика победоносно“. — „Горделивиятъ тонъ, съ който изрече тази препорѣка, говорѣше много“. — „Каза ми бай Ганю, следъ като изстина възторгътъ му“.

3. **Посочете ония мѣста отъ разказа, дето изпживатъ найживо и най-добре:** **простацината, неприличieto, безочливостта, подозрителността и гордостта** на бай Ганя, че е българинъ! **Посочете и обяснете изразитѣ, съ които тѣзи черти сж изразени най-дрбре!**

4. **Извадете въ стълбци, споредъ вида имъ, всички междуметия!** **Прочетете четивото безъ тѣхъ и обяснете, какво предаватъ на речта тѣ!**

III.

16. На работа.

3/4

Погледнете вънъ отъ село
надлъжъ и наширъ,
какъ селяци съ потъ на чело
трудятъ се безспиръ!

Никой въ село не почива,
още отъ зори —
кой на лозе, кой на нива
бърза да върви.

Какъ сж всички тамъ честити
посрѣдъ полски ширъ!
Какъ текатъ имъ сладко днитѣ
въ трудъ, любовь и миръ!

К. Величковъ

Елинъ Пелинъ (Димитъръ Ивановъ) — съвремененъ български писателъ, роденъ въ с. Байлово, Софийско. Написалъ много разкази, въ които ни описва съ голѣма вещина и извънредно увлѣкателно простия, чистъ и наивенъ селски животъ. Единъ отъ най-хубавитѣ му разкази е „Косачи“, откъсъ отъ който даваме тукъ. Разказитѣ му сж събрани въ два тома. Написалъ е още много стихотворения и разкази за деца, прѣснати изъ детскитѣ ни списания.

17. Косачи.

Чудна лѣтна нощъ, прохладна и свежа, падна надъ земята. Безкрайното Тракийско поле потъна въ мракъ и се предаде на дълбока почивка подъ сладостния и монотоненъ напѣвъ на жаби и шурци. Дълбокото звездно небе сипѣше миръ и ведрина.

Марица тихо подплиснуваше тъмнитѣ си води, които се ширѣха между мрачнитѣ си брѣгове, гжсто обраснали съ върби и ракитакъ.

Отъ близнитѣ ливади тамъ се обади ясенъ мъжки гласъ и проехтѣ дълбоко въ тъмнината.

— Андре-я-я-я, Анд-ре-я-я-я!...

— Ида, и-даа! — отзова се другъ отдалече.

Следъ малко свѣтна огънь. Бухнаха свѣтли и игриви пламъци. Едвамъ се виждаха полулежащитѣ около огъня петима косачи, наметнати въ ямурлуци. Огънятъ освѣтяваше изпеченитѣ имъ груби лица, подпрѣни на опретнати жилести рѣце, тъмноблѣскави като желѣзо.

Всички бѣха едри селяци, дошли отъ далечнитѣ загорски краища съ коси на рамо да търсятъ работа изъ равна Тракия, дето тревитѣ зрѣятъ по-рано. Най-младиятъ бѣше сухъ, мускулестъ момъкъ, съ живи свѣтли очи и печално лице, младо, почти детинско. Най-стариятъ бѣше около тридесетъ години, сипаничавъ, пълень и червендалестъ, съ руси голѣми мустаци, засукани юнашки къмъ ушитѣ. Малкитѣ му сиви очи постоянно се смѣха.

Той бавно и спокойно разправяше нѣщо, като гледише бѣлото мѣнѣче, което лежеше предъ него до огъня.

— Едно време имало една царица... Тя била хубава, хубава, като нея друга нѣмало... Косата ѝ се влачела следъ нея като копринена рѣка и лѣщѣла като злато. Очитѣ ѝ били черни като тая черна нощъ. Гушката ѝ свѣтѣла, бѣла и бистра като водитѣ на водопадъ подъ слънце!..

— Благолажѣ, лѣжи по-малко! — обади се момѣкътъ, като въздѣхна дълбоко.

— Лазо, мълчи! — обадиха се другитѣ.

Благолажѣтъ го погледна право въ очитѣ и рече:

— Това е приказка, бе хлапе!..

— Това сж бабини девитини... измислици! — рече твърдо Лазо, и нѣкакъ нерешително и плахо се озърна въ тъмнината, дето на нѣколко крачки отъ тѣхъ спокойно чопкаше изъ ракиката черниятъ силуетъ на магарето.

— Това е приказка, разбирашѣ ли, — възрази спокойно Благолажѣтъ и настави: — защо ти е истината въ приказкитѣ?... Да взема да ти разправямъ, да речемъ, за дрипавитѣ гащи на дѣдо Тодоръ, или за смачканата калимявка на дѣдо попа ли искашѣ?... Или какъ голиголаци като насъ, съ коси на рамо и съ просеникъ въ торбата, биятъ пжтъ по цѣла недѣля, да идатъ въ Тракия на коситба! Всичко това, хла-пе, хла-пе-шко, е истина, ис-ти-на е, нали? Е, защо ти е тая пуста истина, а?

— Ами тия чудновати работи, дето ми ги разправяшѣ, защо ми сж? — отговори Лазо.

— Чудновати, но хубави!... Слушашѣ, слушашѣ, па се забравишѣ, отидешѣ... И току вижѣ, че чудноватото почва да ти се чини истина, ти заживѣешѣ съ него, потънешѣ въ него, и се преродишѣ. Затова има приказки, затова ги хората и приказватъ. И пѣснитѣ сж за това.

И Благолажѣтъ продължи приказката.

Елинъ Пелинъ.

1. Сладостенъ — сладъкъ, приятенъ. — Монотоненъ (гр. д.) — еднообразенъ, все на единъ гласъ; отекчителенъ. — Ведрина — ясно време; хладина, прохлада, свежестъ. — Ракикатъ — червени храсти върба край рѣ-

ката. — **Проектъ** — ечна, разнесе се. — **Отзова се** — отговори, обади се. — **Бухнаха** — пламнаха изведнажъ. — **Ямурлукъ** — дебела горна дреха отъ грубъ шаекъ съ качулка за дъждъ. — **Загорски** — който е отъ Загорето. Загорето е мѣсто отвъдъ, на северъ отъ Стара-планина; мѣсто презъ планината. — **Сипаничевъ** — на който лицето е съ белези, останали следъ боледуване отъ едра шарка. — **Мъниче** — малко кученце. — **Чопкаше** — чоплѣше, скубѣше, човъркаше. — **Силуетъ** (фр. д.) — неясно очертание на предмета; рисунка, която изобразява сѣнката на предмета. — **Калимявка** — попска шапка. — **Просеникъ** — хлѣбъ отъ просено брашно.

2. Обяснете изразитѣ : „Чудна лѣтна нощъ, прохладна и свежа, падна надъ земята“. — „Безкрайното Тракийско поле потъна въ мракъ и се предаде на дълбока почивка подъ сладостния и монотоненъ напѣвъ на жаби и щурци“. — „Дълбокото звездно небе сипѣше миръ и ведрина“. — „Марица тихо подплиснуваше тъмнитѣ си води, които се ширѣха между мрачнитѣ си брѣгове.“ — „Мустаци, засукани юнашки къмъ ушитѣ.“ — „Малкитѣ му очи постоянно се смѣха“. — „Рече твърдо Лазо и нѣкакъ нерешително и плахо се озърна въ тъмнината.“ — „Биятъ пжтъ по цѣла недѣля“.

3. Въ началото на разказа на „нощта“, „полето“ и „небето“ сж приписани действия на одушевени предмети. Посочете и обяснете изразитѣ, съ които е извършено това. Напр.: „...нощъ падна надъ земята“ и т. н. Намѣрете и други такива изрази въ разказа!

4. Посочете и запишете прекраснитѣ изрази, съ които е описанъ портретътъ на младата царица въ приказката!

Посочете хубавитѣ изрази, съ които сж описани портретитѣ на най-младия и на най-стария косачъ!

5. Въ нѣкой отъ тѣзи изрази често се срѣщатъ прилагателни имена, прибавени къмъ нѣкое сжществително; напр. **живи, свѣтли** очи; **печално** лице; **мрачни** брѣгове; **черни** нощи; **копринена** рѣка и др. Какво предаватъ тѣ на сжществителнитѣ имена, при които сж прибавени? Каква става нашата речъ, когато я окрасяваме съ такива прилагателни? Биха ли ни направили такова силно впечатление, биха ли имали такава красота, живостъ и изразителностъ тѣзи сжществителни имена, ако ги изкажемъ безъ споменатитѣ прилагателни?

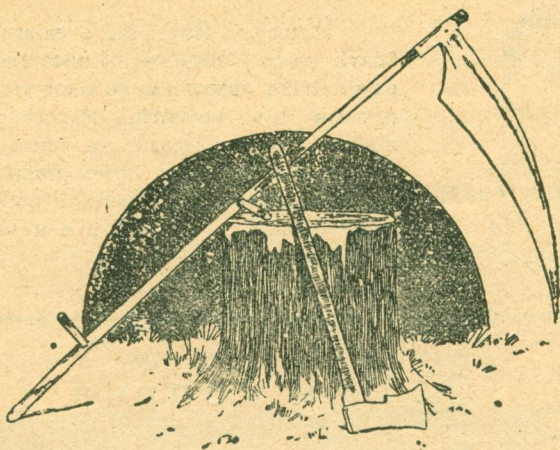
Намѣрете и други такива прилагателни въ разказа!

6. **Драматизирайте разказа!** Посочете сами, какъ трѣбва да четете всѣки единъ отъ васъ ролята си!

Тема. — Довършете приказката на Благолажа!

Пословица. — Сладко приказва, сякашъ медъ капи отъ устата му.

19. Сѣкира и тѣрнокопѣ.

Единъ рѣждясалъ тѣрнокопѣ, не знамъ кжде забравенъ, попиталъ лѣскава една сѣкира: „Що блести всѣкога лицето ти? И азъ съмъ отъ желѣзо ужъ направенъ:

защо не съмъ катъ тебе — гладъкъ, чистъ, лжчистъ? Отде изхожда между насъ подобна разлика? . . .

Сѣкирата тогазъ отговорила: „Азъ всѣки день отивамъ въ гората. сѣка дѣрва. . . Лѣскавината въ труда намирамъ азъ.

Въ труда се крие, другарю мой, хубавината.

Стоянь Михайловски

1. Лжчистъ—който изпуца лжчи, блещи.

2. Драматизирайте баснята!

Пословица. — Рало и мотика хранятъ цѣль свѣтъ.

Йорданъ Йовковъ е единъ отъ най-добритѣ наши съвременни писатели — разказвачи. Стана известенъ съ многото си и хубави разкази отъ войнитѣ. Напоследъкъ написа нѣколко тома разкази, въ които описва мирния селски животъ и привързаниѣ къмъ труда и земята селякъ. Отъ него е повестъта „Жетварьтъ“, откъсь отъ която е и четивото „При ковача“.

20. При ковача.

Въ село бѣше тихо, хора не се виждаха.

Нейко кметътъ не намираше съ що да се развлѣче и нищо не му оставаше, освенъ да гледа и да се радва на хубавото време. Той наближи до работилницата на Йорданъ ковача. Димъ излизаше не само изъ комина, но и презъ широкитѣ отвори отпредъ, кждето зимно време ковачътъ слагаше стѣкла. Силни припрѣни удари на чукъ се чуваха, а подъ тѣхъ мелодично пѣеше въорсътъ. Ковачътъ бѣше претрупанъ съ работа: кола, плугове, жетварки и какви не още сѣчва бѣха натрупани предъ ковачницата му и чакаха редъ, като болни при лѣкаръ.

Нейко се отби да погледа, спрѣ се и се изправи на вратата, но не свари да поздрави, защото тѣкмо въ тая минута ковачътъ изтегли съ щипцитѣ едно зачервено желѣзо, тури го на въорса и викна на слугата си. Момчето това и чакаше, — дигна чука и започна да слага ударъ следъ ударъ върху желѣзото, а Йорданъ го въртѣше съ щипцитѣ и подлагаше ту една, ту друга страна. Къмъ края самъ той започна да удря съ чука си и съ удивителна бързина предаваше на желѣзото оная форма, която искаше. Още нѣколко удара на чука и желѣзото потъмнѣ и угасна. Йорданъ го мушна въ огнището и го зарови съ вжглища. Захърка тозчасъ духалото.

— Добрутро, бай Неико! — едвамъ сега свари Йорданъ да отговори на кмета. — Какво правишь, какъ си?

— Добре съмъ, Йордане.

Ковачът поръси вжглищата съ вода, хвърли шепа силитра, следъ туй сложи чука на въорса, подпрѣ се на него, погледна Нейка и се усмихна.

— Много работишъ, много работишъ! — похвали го Нейко.

— Какво да правя, бай Нейко, съятъ хората, всичко трѣбва.

— Тъй е, всичко трѣбва. Какво не трѣбва сега — и плугъ, и боруна, и всичко.

— Сега безъ кметъ може, ама безъ ковачъ не може, — каза Йорданъ, смигна на кмета и запѣ.

Тъй както стоеше, опрѣнъ на чука си, той изглеждаше нѣкакъ особено хубавъ. Гологлавъ, по една риза само, съ запретнати ржце, черенъ, изцапанъ, но здравъ, силенъ, увѣренъ въ себе си и въ изкуството на ржката си, той цѣлъ горѣше отъ благотворната треска на труда и, както се виждаше, обичаше занаята си. Нейко го гледаше усмихнатъ.

— Я, бай Нейко, таквизъ работи! — каза Йорданъ, като свърши пѣсенъта си. Червеното желѣзо пакъ се появи на въорса и чуковетъ заработиха. Нейко гледаше и се чудѣше: съ чевръста и сигурна ржка ковачътъ до.

върши желъзото — жбецъ на тармъкъ, нѣщо като пачи кракъ — и тъй хубаво бѣше го направилъ, като че не бѣше отъ желъзо, а отъ тѣсто. Самъ Йорданъ хареса работата си, огледа желъзото отсамъ-оттатъкъ, потопа го въ коритото и нѣкакъ нехайно го запрати настрана.

— Майсторъ си, бе Йордане, майсторъ си! — похвали го Нейко.

Ковачътъ погледна къмъ баира насреща и посочи съ ржка. Тамъ се виждаха нѣколко плуга.

— Виждашъ ли ги? Преди да отидатъ тамъ, при мене дождатъ. Азъ подписвамъ, удрямъ имъ печата и ги пращамъ да работятъ.

— Холанъ, Йордане, — засмѣ се Нейко — пъкъ пусто много знаешъ! . . .

Ковачътъ извади друго зачервено желъзо. Едри искри заизхвърчаха изподъ чуковетѣ и прогониха Нейка отъ вратата. Той погледа, погледа, не каза нищо и си тръгна.

Йорданъ Иовковъ

1. Да се развлѣче — да се разсѣе; да отпочине отъ дългата работа. — Припрѣни удари — бързи, чевръсти удари. — Мелодично — благозвучно, като сладка, приятна пѣсень. — Вьорстъ — наковалня. Що значи: „Мелодично пѣше вьорстъ?“ — Силитра — запалително и силно избухливо вещество, отъ което правятъ барута. — Боруна — земеделско сѣчиво. — Увѣренъ въ себе си и въ изкуството на ржката си — сигуренъ е, че ржката му може да изработи всичко, каквото той пожелае. — Цѣлъ горѣше отъ благотворната треска на труда — цѣлъ бѣше обхванатъ отъ желание да работи, да твори. — Чевръста и сигурна ржка — ржка, която може да изработи всичко, бърже, сръчно, ловко. — Тармъкъ — земеделско сѣчиво. — Холанъ (т. д.) — момче; казва се, когато викаме нѣкого.

2. Обяснете изразитѣ: „Чакаха редъ, като болни при лѣкаръ“. — „Съ удивителна бързина придаваше на желъзото оная форма, която искаше“. — „Нехайно запрати желъзото настрана“. — „Азъ подписвамъ, удрямъ имъ печата и ги пращамъ да работятъ“.

Пъю Крачоловъ Яворовъ е единъ отъ най-голѣмитъ наши поети. Роденъ е въ гр. Чирпанъ. Човѣкъ съ извънредно чувствителна душа, той страда цѣлъ животъ и завърши трагично — самоуби се презъ 1914 год. въ разцвѣта на младинитъ си — 37 годишенъ. Отъ неговитъ стихотворения лѣха мъжа и страдание. Тѣ сж пропити съ силни чувства. Стихотворенията му сж събрани въ сборникъ — „Подиръ сѣнкитъ на облацитъ“. Писалъ е и драми, а така сжщо бележки за живота на македонския революционеръ Гоце Дѣлчевъ и спомени изъ дейността си като бунтовникъ въ Мекедония. Стихотворението „Ковачъ“ е малкъ откъсъ отъ хубавото му стихотворение „Калиопа“, помѣстено като първо въ сборника му „Подиръ сѣнкитъ на облацитъ“.

21. К о в а ч ъ .

Като лека перошина,
седемъ оки преброени,
чукъ извива юначина,
бий метала разкалени.

— Тракъ-чукъ, жанъ-жинъ, трака-чука! —
наковалнята възглася.
И духалото се пука:
дѣха, пѣха и приглася.

Гледай искри рой звездици
отъ желѣзо нажежено,
гледай огнени езици
отъ огнище разжарено.

П. К. Яворовъ

Разкалень — нажежень до разтопяване. — Възглася — отвръща отпѣва.

22. Помощници.

Надвечеръ, единъ день, Грозданъ се върна отъ града. Той си идѣше пешъ, носѣше ямурлука си праметнатъ на рамо върху тоягата си и караше предъ себе си едри два вола, усмихнатъ и веселъ.

Отколе въ къщата на Гроздана не бѣше имало такава радостъ. Най-напредъ се показа Добри, оздравѣлъ вече, забеляза баща си и хукна тичешката насреща му. Тоя пжтъ той не питаше, какво сж му купили отъ града, а радостно гледаше голѣмитѣ и хубави волове, чернитѣ и влажни очи на които сякашъ го познаваха и говорѣха, че отсега нататкъ тѣ не сж чужди помежду си, а свои. Излѣзе и Петра. Като пристѣгаше ржченика на главата си, тя бързаше срещу Гроздана усмихната, развълнувана. Всички влѣзоха въ двора. Огладнѣлитѣ животни лакомо заскубахъ високата трева, като протѣгахъ синитѣ си езици и самодоволно и тежко прѣхтѣха. Разположенъ и веселъ, Грозданъ даваше кжси отговори на запитванията на жена си за цената на воловетѣ, за възрастьта имъ, за селото и за името на човѣка, отъ когото бѣше ги купилъ. Малкиятъ не се отдѣляше отъ тѣхъ, пазѣше ги и ги подкарваше изъ двора, навсѣкжде, кждето имаше по-добра трева. Петра изнесе ярма въ едно корито. „Нека си похапнатъ, — каза тя, — пжтъ е вървѣлъ добитъкътъ“. И двамата, майката и синътъ, стояха настрана и гледаха. Съ полупремрежени очи, воловетѣ лакомо ядѣха ярмата, обръщаха се и кротко поглеждаха къмъ тѣхъ. Въ тия нѣми погледи ясно се четѣше примирението и привързаностъта имъ къмъ новитѣ стопани.

Грозданъ бѣше влѣзълъ въкъщи. Въ тая минута нѣкой го повика отвънъ. Грозданъ излѣзе. Бѣше дошълъ Монката. И той наедно съ Петра и Добри гледаше воловетѣ.

— Хубави сж, много хубави, — говорѣше той. Нека да сж живи!

Съ око̀то на опитенъ и вещь познавачъ той ги оглеждаше, опредѣли безпогрѣшно възрастьта имъ, откри сума добри качества у тѣхъ. И радваше се повече отъ всички.

Още преди да иде въ града, Грозданъ бѣше предложилъ на Монката да се сдружатъ и да работятъ за-напредъ заедно. Съ единия чифтъ волове, който той щѣше да купи, и съ двата коня на Монката можеше да се кара единъ малъкъ плугъ. А това стигаше и на двамата. Добъръ и сговорчивъ, Монката бѣше се съгласилъ на драго сърдце, макаръ въ душата си и да сподѣляше съмнението на всички, че Грозданъ не тѣй лесно ще се отучи отъ предишния си животъ и ще заработи.

— Е, Монка, стоишъ ли си на приказката? — обърна се къмъ него Грозданъ и го отведе настрана. — Отъ днесъ нататкъ ние вече сме съдружници съ тебе. Трѣбва да започнемъ.

— Да приберемъ жетвата, ще почнемъ, — съгласи се Монката.

— Не, отсега още.

— Какъ отсега?

— Азъ нѣмамъ сѣто, — поясни Грозданъ, — нѣмамъ и друга работа. Дето ще отида да работя на хората, и тѣй ще сме наедно, да приберемъ твоето. Ще го пожънемъ, ще го овършеемъ. То си е твое, разбира се. Колкото за менъ — лесно е. Ще се спогодимъ.

— Че ние много скоро ще свършимъ тогазъ, — каза Монката. — Ще ме карашъ да те уча да вадимъ и камъни.

— И то може. Скланяшъ ли да направимъ тѣй — наедно да пожънемъ и овършеемъ твоето?

— Право ли говоришъ?

— Право, разбира се.

— Дай си ржката тогазъ! — радостно извика Монката. — Ще го приберемъ. Храната ми не е много, но е добра, слава Богу. Ще има и за менъ, ще има и за тебе. Лесно е, ще се спогодимъ.

— Е, тогазъ? Презъ горната недѣля, въ срѣда или въ петъкъ?

— Каква ти срѣда, какъвъ ти петъкъ! Азъ вчера пакъ ги обикаляхъ. Ичумикътъ е готовъ. Въ понедѣлникъ трѣбва да се коси.

— Още по-хубаво тогазъ, — каза Грозданъ. — Азъ съмъ готовъ. Съ тия два силни помощника отъ нищо се не боя — земята да му мисли!...

Двамата приятели поприказваха още и се раздѣлиха.

1. Отколе — отдавна. — Хукна — втурна се; хукна да бѣга. — Рженикъ — дълга кърпа, на двата края везана и съ ресни — съ нея се забраждат млади булки; чемберъ. — Вещъ (човѣкъ) — който умѣе да върши нѣщо; който разбира; сръченъ, познавачъ.

2. Обяснете изразитѣ: — „Воловетѣ самодоволно и тежко прѣхтѣха“. — „Разположенъ и веселъ, Грозданъ даваше кѣси отговори“. — „Въ тия нѣми погледи ясно се четѣше примирението и привѣрзаностъта имъ къмъ новитѣ стопани“. — „Макаръ въ душата си да сподѣляше съмнението на всички, че Грозданъ не тѣй лесно ще се отучи отъ предишния си животъ“.

3. Разгледайте изразитѣ: „А тогазъ?“, „презъ горната недѣля, въ срѣда или петѣкъ?“, „каква ти срѣда, какѣвъ ти петѣкъ?“, и „още по-хубаво тогазъ!“ Изречения ли сж тѣ? Какво имъ липсва? Направете ги да станатъ изречения! Губи ли нѣщо речъта на автора, когато не сж изказани като пълни изречения?

4. Защо четивото носи таково заглавие? Какъ се носятъ Грозданъ и семейството му къмъ новитѣ помощници? Какви грижи полага селянинътъ за воловетѣ си? Посочете изразитѣ, съ които е изказана вѣрата на Гроздана въ новитѣ му помощници! Какъ ще четете тѣзи му думи, въ които звучи такава твърда вѣра? А заканата къмъ майката—земя?

5. Драматизирайте четивото, като обясните какъ трѣбва да чете всѣки отъ васъ ролята си!

23. Бащина отмѣна.

Що ми е жалба на сърдце
и жалба, майко, и рана —
да растна, да си порастна,
по-скоро голѣмъ да стана.

Въ равно Загоре да ида,
та на загорски пазари
сиви волове ди купя
съсъ позлатени юлари.

Воловци въ рало да впрегна,
сутрина рано да стана,
бащини ниви да ора,
тебе и братя да храня.

Що радостъ, майко, ще бжде
за менъ, за тебе, горкана —
да каже мало и голѣмо:
„бащина мила отмѣна!“

Стоянь Дриновъ.

1. Жалба — тѣга, мъка. — Юларъ — поводникъ, който турятъ на главата на добитѣка, за да го водятъ.

2. Обяснете изразитѣ: — „Що ми е жалба на сърдце и жалба, майко, и рана.“ — „Бащина мила отмѣна!“

3. Защо поетътъ е поставилъ това заглавие на стихотворението? Какво изказва то?

24. Ржченица

Гайдата писана. Навалицата притаи дъхъ.
Играчитѣ застанаха единъ срещу други и едновременно почнаха.

Гайдаръ.

Джбакътъ чевръсто застана срещу Христина. Тя се затича леко на пръсти и го замина. Двамата се изгледаха отъ глава до крака, като че искаха да покажатъ надмощието си единъ предъ другъ и заиграха

единъ срещу другъ. Христина размаха съ кърпата, изви като лебедъ бѣлата си шийка и се понесе въ вихъра на веселата игра. Лицето ѝ пламна, унесено се полусклопиха босилковитѣ ѝ клепки.

Джбакътъ пкъкъ съвсемъ бѣше се забравилъ. Съ ржце, небрежно кръстосани отдире, той подскачаше като еленъ, заставаше съ чудни движения срещу противницата си и заситняваше, та сякашъ се поколваше на едно мѣсто. После, като отърсваше глава да окапе едриятъ потъ, що обливаше лицето му, той правѣше движения, като че ще скочи назадъ. Христина, която дебнѣше всѣка негова стѣпка, излеко и на прѣсти политаше къмъ него, ала той подскачаше напредъ и тя неволно се намираще толкова близо до него, щото усѣщаше дѣха му и топлината отъ пламналото му мжжко лице. После той полека — лека се отдалечаваше и неусѣтно я увличаше по себе си, сякашъ се шегуваше. Едно мжжко надмощие личеше въ всѣко негово движение и Христина неволно падаше подъ влиянието му. Тя, отдадена, съ всички сили се мжчеше да победи, ала следъ едночасова борба се спрѣ, отмалѣла и запѣхтѣна. И като отри потъта отъ лицето си, едвамъ продума отъ умора:

— Не мога вече. . . . надигра ме! — И единъ страшенъ срамъ щѣше да я разплаче.

— Надигра ме, признавамъ, — повтори като на себе си тя.

Изпотениятъ гайдаръ престана да свири.

Джбакътъ направи последенъ скокъ и сжщо запѣхтѣнъ и уморенъ спрѣ.

Въ навалицата избухна смѣхъ. Стотина гърди си отдѣхнаха, стотина премрежени отъ гледане очи се изясниха. Другаркитѣ на Христина почнаха да я подкачатъ. Дѣдо Корчанъ се само смѣеше.

Джбакътъ изтриваше потъта отъ лицето си.

— Е, надигра ме — признавамъ! — рече засрамено противницата му и скри лицето си въ ржцетѣ си.

Навалицата отново весело зашумѣ.

Елинъ Пелинъ.

1. **Притан дѣхъ** — спрѣ дишането си. — **Чевръсто застѣпя** — заигра бързо и леко. — **Надмощие** — надвишаване, надмогване силата на про-

тивника. — Вихъръ — силенъ вѣтръ. — Босилкови клепки — дълги, тѣсти клепки. — Заситнява — заиграва ситно. — Небрежно — нехайно, немарливо. — Поколваше се — спираше се на едно мѣсто, безъ да мръдне, като забить колъ. — Дебна — следя нѣщо, безъ да бжда забелязанъ. — Неволно — безъ да иска. — Навалица — много хора, струпани на едно мѣсто.

2. **Обяснете изразитѣ:** — „Джбакътъ чевръсто застѣпя срещу Христина“. — „Като че искаха да покажатъ надмощието си единъ предъ другъ“. — „Понесе се въ вихъра на веселата игра“. — „Христина дебнѣше всѣка негова стѣпка.“ — „Неусѣтно я увличаше по себе си, сякашъ се шегуваше.“ — „Едно мъжко надмощие личеше въ всѣко негово движение и Христина неволно падаше подъ влиянието му“. — Тя, отладена, съ всички сили се мъчеше да победи“. — „Весель смѣхъ избухна въ навалицата“. — „Стотина премрежени отъ гледане очи се изясниха“.

3. **Намѣрете изразитѣ,** съ които авторътъ описва живо. 1) хубостта на Христина; 2) прекрасната ѝ игра; 3) играта на Джбака. Картина изъ чий животъ е това четиво? Отъ какво чувство сж обхванати играчитѣ и навалицата?

26. Хоро.

Най-хубавиятъ вѣнецъ на свѣта е хорото! Тукъ е хубостта. Тукъ е всичко младо, всичкко хубаво, всичко чисто и премѣнено, всичко омито и вчесано. Та има ли нѣщо по-хубаво на тоя свѣтъ?

Трѣбва да видишъ само свиреца, какъ гордо надува свирката, като се спира предъ най-добрия играчъ; ала сега трѣбва да видишъ и играча, колко е вещь и пѣргавъ: ту заплита краката си, ту удря кръкъ о кракъ, ту се цѣлъ потърсва, като че ли го е хванала треска тригодишна.

Хорото става все по-голѣмо и по-голѣмо. Момитѣ ситно подскачатъ, би рекълъ човѣкъ не играятъ. На единия край запѣха.

„Хороводче, цвѣте наше!
да съмъ ази вмѣсто тебе,
по-добре бихъ и отъ тебе! . . .“

На тоя укоръ хороводецътъ Стефанъ, пръвъ играчъ въ селото, подскочи. Да ти е мило да гледашъ какъ този снаженъ и здравъ човѣкъ играе. . . като че ли е вихъръ подухналъ! Ситното хоро се преобръща въ живо игране: задрънкватъ нанизи и бешлици на момински вратове и тѣтне земята подъ краката на момцитѣ. Хороводецътъ играе — земята не допира. Свирецътъ обикаля хорото — непрестанно надува. Въ най-голѣмата глъчъ той престана да свири, и хорото се пустна. Играчитѣ си отриваха потъта отъ лицето и си сборуваха съ момитѣ, които се събраха на купъ.

Проф. Л. Милетичъ

1. Хороводецъ — който води хорото. — Нанизъ — огърлица, герданъ; паръ или мъниста, нанизани на връвъ за украшение. — Бешликъ — турска монета отъ петъ гроша. — Тѣтне — глухо бучи, като че ли изподъ земята. — Глъчъ — викане, караница. — Сборуваха си — приказваха си.

2. Обяснете изразитѣ: — „Най-хубавиятъ вѣнецъ на свѣта е хорото!“ — „Трѣбва да видишъ и играча, колко е вещь и пѣргавъ“. — „Той цѣлъ се потръсва, като че ли го е хванала треска тригодишна“. — „Хороводче, цвѣте наше!“ — „Ситното хоро се преобръща въ живо игране“. — „Хороводецътъ играе — земята не допира“.

3. Посочете ония изрази, съ които е представена живо: 1) играта на хороводеца и 2) самото хоро.

Иванъ Кириловъ е съвремененъ български писателъ. Написалъ е много драми, идилии (кжси разкази, въ които описва живота на проститѣ хора всрѣдъ природата), романи, повести и много разказчета за деца и юноши, прѣснати изъ различнитѣ детски и юношески списания. Едно отъ тия разказчета е „Честно име“.

IV

27. Честно име.

I.

Едно богатство ви оставямъ, чеда, честно име. Съ него живѣхъ, пазихъ го като очитѣ си, съ него ви отхранихъ здрави и читави — дай, Боже, да го не посрамите!

Тя бѣха последнитѣ думи на бѣловласия старецъ Благой Горняка къмъ синовецѣ му Йосифъ и Андронъ.

Йосифъ, по-стариятъ синъ, чулъ заветно напжтствие, склони глава, цѣлуна ржка и се отдрѣгна просълзенъ. Андронъ смръщи вежди. Той очакваше, че на предсмъртния часъ ще чуе бащина тайна: тамъ и тамъ има гърне съ жълтици — а то! . . . Честно име!

— Дръжъ си честното име! — му дойде на уста да каже, ала, срещналъ гаснещъ погледъ на баща си, приведе глава и се приближи да цѣлува ржка.

II.

Когато погребяха стареца, Андронъ повика брата си настрана.

— Йосифе, съ честно име се не живѣе. То нито се яде, нито се пие. . . Оставямъ ти едина волъ, половината отъ нивата, що ми се падатъ дѣлъ. Ти остани и пази честното име на баща ни, пъкъ азъ ще задуя, кждето ми видятъ очи.

— Защо правишъ тѣй, братко, — се наскърби Йосифъ. — Само двама останахме отъ цѣла челядь и то най-малкитѣ . . . Братъ отъ братъ се нуждае! Нали

помнишъ бащини думи: свой своего не храни — тежко и горко, който го нѣма!

— Вѣтъръ е честно име, Йосифе. Азъ искамъ богатства, животъ! Еднажъ се младость младува.

На Йосифа се налѣха очитѣ съ сълзи, ала не можѣ да отклони брата си отъ поетия пѣтъ. Извади нѣколко жълтици, даде ги на брата си срещу дѣла му и мълкомъ се раздѣлиха.

Йосифъ остана бащинъ домъ да заварди и честно име да тачи; Андронъ замина по незнайни крайнини, богатства и другъ животъ да дири.

III.

Не се обезсърдчи Йосифъ, че отъ баща му останаха само два стари вола, една нива и низка кѣщица. Той знаеше, че кждето да похлопа съ бащиното си име, нѣма да го върнатъ. И не се излѣга.

Найде си стопанка отъ най-добъръ родъ. Макарь и сиромѣхъ, хората гледатъ по рода. Сиромѣшията не е порокъ. А и куче, кога ще си вземашъ, отъ сой гледай да е.

Епитропѣтъ му даде щерка си. Хаджи Михалъ му помогна да си прикупи нивици. А Генчо Джамбазинѣтъ му поднови воловетѣ. И всички струваха, що могатъ, защото честно име му бѣ оставилъ Благой Горнякѣтъ и всички помнѣха доброто му сѣрдце.

Тѣй, въ името на баща си, Йосифъ доби имане, стѣпи на краката си и заработи, както бѣ видѣлъ отъ баща. Свърши ли своята работа, другиму отиваше да помага.

— За парѣ работи, безъ парѣ не стой! — бѣ запомнилъ Йосифъ отъ баща си.

Дойдѣше ли светъ день, той е день на Бога отречень. Ще се премѣни, взема жена и деца и на черкова отива. Който помни Господа, и Богъ го не забравя.

Минаха се години.

Всѣка година носѣше нова радость за Йосифа. Едно му само тежеше, че си нѣма родень братъ наблизѣ, радости да си сподѣля.

— Защо се зарѣя въ чужбина? — въздъхваше Йосифъ.

И тъй му домжчнряваше, че да би зналъ, кжде е, би тръгналъ да го подири. А то, откакъ замина, по никого вестъ не допрати.

Само сегизъ—тогизъ ще дочуе, че Андронъ тръгналъ въ лошавъ пжтъ. Видѣли го въ Добруджа съ хаймани по панаири. Другъ пжтъ въ Загорето се вестналъ. А нѣкои пкъъ приказваха, че Андронъ билъ въ Одринската тъмница.

Ив. Кириловъ.

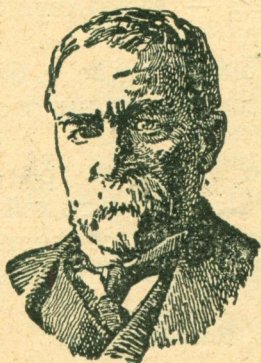
1. — **Читавъ** — цѣлъ, здравъ, неповреденъ. — **Заветно напжтствие** — съветъ, казанъ отъ бащата, за да се пази презъ живота. — **Мълкомъ** — мълчаливо; безъ да си продуматъ. — **Не се обезсърдчи** — не загуби смѣлость. — **Зарѣя се** — залута се, заскита. — **Хаймана** — нехранимайко, хайта, бездѣлникъ.

2. — **Обяснете изразитѣ**: — „Пазихъ го като очитѣ си“. — „Смръщи вежди“. — „Еднажъ се младостъ младува“. — „Не можа да отклони брата си отъ поетъ пжтъ“. — „Йосифъ доби имане, стжпи на краката си и заработи“. . . — „Андронъ замина по незнайни крайнини“. — „По никого вестъ не допрати“.

3. Въ това четиво авторътъ си е послужилъ съ много народни мждрости—пословици. Посочете ги и ги обяснете! Каква става речъта му съ тѣзи поговорки? Запишете ги и ги заучете!

Пословица. — На трудолюбивия синъ не му трѣбва имотъ, а на ленивия — хичъ.

Стоянь Михайловски (умрълъ въ 1927 г. на 66 годишна възраст) е роденъ въ Елена. Той е най-голѣмиятъ български баснописецъ. Въ своитѣ произведения — басни, една отъ които е „Магаре и камила“, той бичува пороцитѣ у хората и сочи доброто, къмъ което трѣбва да се стремимъ. Михайловски не се шегува, не се присмива — като Алеко Константиновъ — леко, незлобиво, а боде, жили, шиба безпощадно, немилостиво.

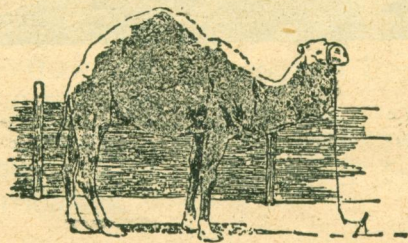
29. Магаре и камила.

— Защо си се родила тъй гърбата? —
 попитало магарето една камила. —
 Съ тазъ планина върху гърба си, дружке мила,
 ти си най-грозното животно на свѣта.
 — Да, грозна съмъ, не го отказвамъ,
 отвърнала камилата тогази. . . .
 Но азъ не мислѣхъ, о, магаре,
 че ще намѣря критикари
 у грубата порода на ослитѣ!
 Иди, огледай се и вижъ си хубаво ушитѣ,
 и разбери това — плашило
 не трѣбва никога да се присмива на страшило.

Стоянь Михайловски.

Критикарь — който критикува, търси грѣшкитѣ у другитѣ. — Осель — магаре.

Обяснете израза: — „У грубата порода на ослитѣ“.

Левъ Николаевичъ Толстой е единъ отъ най-великитѣ писатели на руската земя съ свѣтовна известностъ. Него четатъ всички — славата му достигна небивали размѣри. Въ произведенията си учи хората само на добро, на човѣщина. Въ мждрия му гласъ се вслушва цѣлиятъ свѣтъ. Написалъ е безсмъртнитѣ произведения : „Война и миръ“, „Анна Каренина“, „Възкресение“, драмата „Живиятъ трупъ“ и др.

30. Най-малкото дяволче.

Веднажъ дяволитѣ се запрепирали, кой отъ тѣхъ е сторилъ най-голѣмо зло на хората. Всѣки казвалъ, че стореното отъ него зло е най-голѣмо.

Най-после дошло редъ на най-малкото дяволче.

— Ами ти какво зло направи? — запитали го шеговито другитѣ.

— Научихъ селянитѣ отъ едно село да варятъ ракия и да я пиятъ.

— Ракия ли? Какво е това ракия? — попиталъ най-стариятъ дяволъ. — Такова питие за пръвъ пжтъ чувамъ.

— Питие отъ грозде, отъ сливи, или отъ ечемикъ, — отговорило дяволчето.

Всички се изсмѣли.

— Елате да видите, какво прави човѣкъ, когато пие отъ това питие, па тогава се смѣйте, — продължило то.

Всички дяволи тръгнали следъ него. То ги завело въ село. Спрѣли се предъ една кръчма. Вжтре били насѣдали много селяни и пиели. Изпърво селянитѣ приказвали тихо. Като попили, езицитѣ имъ се развързали и тѣ започнали да се хвалятъ единъ други и да се надлъгватъ.

Левъ Николаевичъ Толстой.

Докато дяволитѣ гледали, селянитѣ изпили още по нѣколко чаши ракия. Сега тѣ заговорили още по-високо, а следъ малко започнали да се каратъ и да се биятъ.

Когато тръгнали да си отиватъ, единъ отъ тѣхъ се потъркулилъ като свиня въ локвата насрѣдъ пѣтя и едва се измъкналъ отъ нея.

— Елате сега да видите какво правятъ, като си отидатъ въ кѣщи, — рекло дяволчето на другаритѣ си.

Всички дяволи тръгнали подиръ единъ отъ пиянитѣ селяни. Като стигналъ у дома си, пияниятъ почналъ да се кара на жена си толкова силно, че децата му се изплашили и се разбѣгали. — „Кжде бѣгате, песи синове, — викалъ пияниятъ баща и гонѣлъ децата си да ги бие. Жена му го молѣла съ сълзи на очи да ги остави, но той се нахвърлялъ върху ѝ и я повалилъ на земята съ юмруци.

Сега да надзърнемъ и въ кѣщата на оня, който се повали въ локвата до кръчмата. Той отъ младини пие. Всѣка вечеръ е пиянъ.

Дяволитѣ спрѣли предъ една вехта и полусрутена кѣщурка. Прозорцитѣ ѝ били изпотрошени. — Нѣкога той бѣше богатъ човѣкъ, а сега, вижте, кѣщата му и прозорци нѣма. Всичко пропи по кръчмитѣ. — Въ стаята зъзнѣли дребни, парцаливи деца. Майката квасѣла попуканитѣ устни на едно отъ децата, което лежало на голата земя. — Втора година вече боледува отъ треска, — рекло дяволчето. — Онова пѣкъ, дето се шура изъ кѣщи, е маломно — тѣй се роди. А това, що се е свило въ камината, е гърбаво. Краката и рѣцетѣ му сж слаби и не може да ходи, а все пѣлзи. Ето, такива сж децата на пияницата. Има ли по-голѣмо зло отъ това, което съмъ направилъ?

— Нѣма, нѣма! — викнали въ единъ гласъ дяволитѣ.

— Чакайте, има още. Елате сега да видите, какво правятъ останалитѣ въ кръчмата.

Въ това време въ кръчмата влѣзълъ старецъ. Той билъ баща на единъ отъ пиянитѣ младежи. Старецътъ се изправилъ на вратата и почналъ кротко да гълчи сина си.

— Пакъ ли идешъ, — изревалъ пияниятъ синъ, скочилъ, втурналъ се срещу баща си и го заблъскалъ. — Навънъ, навънъ, говедо!

Старецътъ се опиталъ да го вразуми, но пияниятъ синъ извадилъ ножа отъ пояса си и го забилъ въ гърдитѣ на баща си. Бащата падналъ мъртавъ на земята.

— Бре! — казали дяволитѣ, — по-голѣмо зло отъ това не може да бжде!

И всички дяволи едногласно избрали малкото дяволче за главатаръ на дяволитѣ.

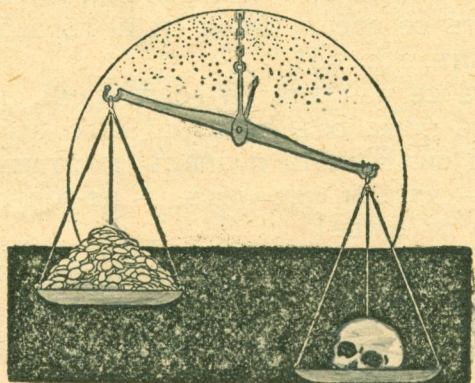
Левъ Н. Толстой

Песъ — куче. Шо значи „песи синове“? — Надзървамъ — погледвамъ малко, надниквамъ, мѣтамъ погледъ. — Зъзна — треперя отъ студъ. — Щурамъ се — ходя нагоре-надолу, скитамъ се. — Вразумявамъ — правя нѣкого по-разуменъ, да разбере, да добие умъ, да стане помждъръ.

Обяснете изразитѣ: — „Езицитѣ имъ се развързали“. — „Майката квасѣла попуканитѣ устни на едно отъ децата“.

Пословици. — Бистра водица, мирна главица. — Виното мирува въ бѣчвата, но въ стомаха не. — И лудиятъ бѣга отъ пияния. — Пиянъ човѣкъ — бѣсна свиня. — Виното е удавило повече хора отъ морето.

31. Чудното кокалче.

Народна приказка.

Имало едно време единъ беденъ рибарь. Единъ пжтъ той отишълъ за риба. Цѣлъ день газилъ изъ рѣката, хвърлялъ мрежата, но нищо не уловилъ. Взело да се мръква. „Ще хвърля още два-три пжти, па ще си вървя“, — казалъ си той. Въ това време миналъ оттамъ царьтъ съ слугитѣ си. Той се спрѣлъ при рибаря и му казалъ:

— Като си тръгнешъ, рибарьо, хвърли единъ пжтъ и заради мене. Каквото уловишъ, донеси ми го въ палата. Ще ти дамъ злато за него, — рекълъ царьтъ и отминалъ.

Рибарьтъ хвърлилъ още два пжти, пакъ нищо не уловилъ.

— Хайде пъкъ сега за царевъ късметъ! — казалъ той и хвърлилъ нашироко мрежата. Почналъ да я вади. Вади и гледа — пакъ нищо: ни риба, ни ракъ. Само едно малко кокалче се било заплело въ мрежата. Рибарьтъ го извадилъ и го хвърлилъ на пѣсъка, па си отишълъ.

Царьтъ чакалъ до късна вечерь, но рибарьтъ не дошелъ. На другия день пратилъ да го викатъ. Рибарьтъ се явилъ.

— Хвърли ли вчера заради мене? — попиталъ го царьтъ.

— Хвърлихъ, царю честити, но нищо не уловихъ, — отговорилъ рибарьтъ. — Нищичко нѣма и за мене. Децата ми гладни легнаха.

— Какъ нищо? Дърво, камъкъ не извади ли? За него щѣхъ злато да ти дамъ. Нали знаешъ: царска дума назадъ не се връща.

— Само едно кокалче имаше въ мрежата, царю, и азъ го хвърлихъ на пѣсъка.

— Иди и го донеси, — рекълъ царьтъ. — То ми е било на късметъ. Ще ти дамъ злато за него.

Рибарьтъ отишълъ и донесълъ кокалчето. Царьтъ заповѣдалъ да му дадатъ злато, колкото тежи кокалчето. Царедворцитѣ отишли въ царскитѣ хазни и оставили кокалчето въ едното блюдо на везнитѣ, а на другото пустнали две-три жълтици, но кокалчето не се дигнало. Почнали да турятъ и съ шепи, но малкото кокалче пакъ се не дигнало. Напълнили блюдото съ жълтици, а кокалчето пакъ не се дигнало. Взели голѣми блюда. Сипвали шиникъ злато, то пакъ не се дигало. Натрупали грамада злато, изпразнила се цѣлата царска хазна, а то все се не дигало. Уплашили се, и царьтъ се уплашилъ, па взелъ кокалчето на ржка, гледалъ го и се чудилъ: таквози кокалче, съ дупка въ срѣдата — лекичко, малко, пъкъ не можело да се дигне. Повикалъ царьтъ всички учени хора изъ царството си да познаятъ, какво е това дяволско кокалче. Идвали всѣки день хора и се чудѣли. Никой не можалъ нищо да познае. Разчуло се изъ цѣлото царство. Тръгнали да гледатъ чудното кокалче и млади, и стари, и учени, и прости. Отъ сутринъ до вечеръ не се изпразвали царскитѣ дворове, но никой не можалъ да познае, какво е това кокалче.

По едно време се задала една прегърбена баба. Замолила се да ѝ сторятъ пжтъ:

— Пустнете ме, бабинитѣ, пустнете ме да видя и азъ това чудо нечувано.

Пустнали я. Като видѣла кокалчето, тя рекла:

— Махнете, бабинитѣ, махнете тѣзи златни грамади. — Па се навела бабата до земята, взела шепа прѣстъ и посипала малкото кокалче.

— Турнете сега две жълтички.

Щомъ турнали, кокалчето се дигнало. Всички се смаяли.

Тогава бабата рекла:

— Не виждате ли, бабинитѣ, че е отъ човѣшко око това кокалче. Човѣшкото око е лакомо за злато. Него само прѣстѣта го насища.

Шиникъ — дървена мѣрка за зърнени храни; крина. — **Хазна** — каса; съкровище.

Пословица. — Човѣшкото око нѣма насита.

32. Вража среща.

Изведнажъ децата прекратиха игритѣ си, развикаха се и се наизправиха. Всички гледаха въ една и сѣща посока. Учителътъ Радуловъ и Райна станаха. Учителката извика уплашено и закри очитѣ си съ ржка. Долу ставаше нѣщо страшно. Конетѣ на една кола бѣха се подплашили и бѣсно препускаха. Едри и черни като смола, силнитѣ животни летѣха съ всички сили, колата подиръ тѣхъ трещѣше, подскачаше, люлѣеше се ту на една, ту на друга страна, готова всѣка минута или да се обърне, или да се разтроши на парчета. Вътре имаше нѣкакъвъ човѣкъ. Изпусналъ юздитѣ, изплашенъ, изгубилъ всѣка надежда да спре обезумѣлитѣ животни, той бѣше се присвилъ на кълбо, държеше се съ две ржце за сандѣка и задавено викаше за помощъ. Хора нѣмаше наоколо. Радуловъ и децата бѣха далечъ. Конетѣ продължаваха да препускатъ все тѣй лудо, но не излизаха отъ пжтя, за щастие, равенъ и безопасенъ. Но наблизко имаше завой. Тамъ пжтѣтъ ставаше много тѣсенъ, при това, отъ едната му страна имаше отвесенъ яръ, дълбокъ долъ — отъ другата страна. Неудържимо и стремглаво конетѣ летѣха право къмъ това опасно мѣсто. Ужасътъ изправяше коситѣ на главата. Едно голѣмо и страшно нещастие бѣше неизбѣжно и близко.

Но тамъ се показа нѣкакъвъ селянинъ. Никой досега не бѣше го забелязалъ. Той бѣше високъ човѣкъ,

крачеше широко, ризата му ярко се бълбеше надъ кръста, и на едното му рамо бѣше праметната абата му. Тръсъкътъ на колата и виковетѣ като че го изненадаха, той се спрѣ и се обърна. Колата идѣше право къмъ него. Една минута той остана изправенъ и неподвиженъ на мѣстото си, после сне абата си, спусна се срещу конетѣ и замаха съ нея. Уплашенитѣ животни продължаваха бѣсния си бѣгъ срещу него, готови да го претѣпчатъ. Високиятъ селянинъ не отстѣпи отъ пѣтя и махаше съ абата си вече въ самитѣ очи на конетѣ. Изведнѣжъ тѣ се поколебаха и, безъ да се спиратъ, опитаха се да възвиятъ настрана. Съ една удивителна смѣлостъ и бързина селянинътъ хвана юздитѣ и тѣй силно ги раздруса, че конетѣ спрѣха като заковани. Следъ нѣколко напраздни и отчаяни усилия още тѣ разбраха, че не ще избѣгатъ отъ тия силни рѣце и спрѣха. Въ това време човѣкътъ, който седѣше въ колата, не вѣрващъ, може би, че конетѣ ще бждатъ обуздани, хвърли се и скочи отъ колата, и скочи зле, защото падна и остана неподвиженъ, съ захлупено къмъ земята лице. Никой не можеше да му помогне, защото единствениятъ човѣкъ тамъ, високиятъ селянинъ, все още се занимаваше около конетѣ. Последванъ отъ децата, Радуловъ вече тичаше нататкъ.

Но, преди той да стигне, друга една кола се зададе насреща изъ пѣтя. Нѣколко души имаше въ нея. Единиятъ остана при конетѣ, а другитѣ слѣзоха и, като пристѣгаха пояситѣ си, тичешката се спуснаха къмъ мѣстото на нещастieto. Тѣ поеа конетѣ и почнаха да ги разпрѣгатъ. Тогава високиятъ селянинъ отиде при падналия, изнесе го настрана и му помогна да седне. Тъкмо въ тая минута стигна и Радуловъ. Той не вѣрваше на очитѣ си. Човѣкътъ, който бѣше скочилъ отъ каруцата, не бѣше никой другъ, а Вълчанъ; тоя пѣкъ, който му помагаше — Грозданъ. Не бѣше време за смѣхъ, но Радуловъ не можѣ да удържи усмивката си. Стариятъ чорбаджия бѣше доста пострадалъ. Той бѣше уплашенъ и разтреперанъ, лицето му бѣше бѣло като платно, по челото му течеше тънка струйка отъ кръвь. Той не можеше още да продума, само охкаше и пѣшкаше. Гро-

зданъ взе едно стъкло съ вода отъ децата, поръси го по лицето и му даде да пие. Всичко това той вършеше съ една малка усмивка, повече въ очитѣ, отколкото на устнитѣ си, но бѣше сериозенъ и сдържанъ. Дали защото бѣше записанъ или пъкъ нарочно, той ни веднѣжъ не погледна къмъ Радулова. При Вълчана дойде единъ отъ загорчанитѣ, които бѣха дошли съ колата, а Грозданъ отиде при конетѣ.

— Охъ, Божичко, — пѣшкеше Вълчанъ. — Охъ! Какво щѣше да стане... Ахъ! главата ме боли! Главата ме боли много...

— Понатъртилъ си се малко, — каза загорчанинътъ, въ очитѣ на когото сжщо играеше усмивка. — Понатъртилъ си се. Ще премине. Че какъ стана тазъ работа, бе дѣдо Вълчане?

— Охъ, какъ стана, какъ стана! Отде да знае чело-вѣкъ, какво може да му се случи! Охъ!.. олеле, майчице! Ходихъ на нивата, полека карахъ, много полека. Чакай, рекохъ, да направя една цигара. Държа ей тъй дизгинитѣ и правя цигара. Конетѣ си вървятъ полека... Охъ, боли, боли ме главата... Полека вървятъ. Изведнѣжъ, като каза нѣщо пъррр! Дуганъ ли бѣше, дропла ли бѣше — не зная. Че като казаха сега онѣзи ми ти ксне: да бѣгаме — иди, че ги спри...

— Че тегли дизгинитѣ! Навий ги на ржцетѣ си и тегли.

— Какво ще теглишь! Азъ доде усѣтя, и дизгинитѣ паднаха отъ ржцетѣ ми. Охъ, цепи се тазъ глава, цепи! Добитъкъ е туй, като се уплаши, отъ нищо не разбира. Че най-лошото, ей тукъ щѣше да стане. Виждашь ли го тоя долъ? Нейсе, да благодаримъ на Бога.

— А! какво приказвашъ! — очуди се загорчанинътъ, като погледна къмъ дола. — Тамъ ни конь, ни каруца, ни човѣкъ оставаше.

— Да благодаримъ на Бога! Да благодаримъ на Бога! — повтаряше Вълчанъ и охкаше.

— Какво да благодаримъ на Бога, — обади се Радуловъ, — благодари по-добре на Гроздана. Ако не бѣше той да спре конетѣ, никой не можеше ти помогна.

Вълчанъ нищо не каза, погледна само учителя и, като улови съ дветѣ ржце главата си, запѣшка пакъ.

Подпомаганъ отъ другитѣ селяни, Грозданъ бѣше впрегналъ конетѣ. Животнитѣ бѣха се поуспокоили, Грозданъ седѣше въ колата и здраво държеше юздитѣ. Помогнаха и на Вълчана да се качи. Колата тръгна къмъ Люляково. Отпредъ стоеше и караше конетѣ Грозданъ, задъ него бѣше Вълчанъ. Радуловъ дълго време гледаше следъ тѣхъ и, като се усмихна, каза:

— Ей туй се казва: гарванъ съ гължбица, адъ ужасенъ съ рай! Да не бѣхъ ги видѣлъ съ очитѣ си, нѣмаше да повѣрвамъ. Никога нѣмаше да повѣрвамъ.

— Защо? — попита Райна, която стоеше до него още уплашена и бледна.

Тия хора сж смъртни врагове, каратъ се и се преследватъ отъ години, особено пъкъ напоследъкъ. И, право да си кажа, когато видѣхъ Грозданъ наведенъ надъ тоя старъ изедникъ, по-скоро помислихъ, че той се готви да забие ножа въ гърлото му, отколкото... ха-ха-ха! Гледай го ти него, добрия самарянинъ! Чудни работи ставатъ, наистина, чудни!

— Какво чудно има тука? — каза Райна. — Нима трѣбваше да остави човѣка да се убие!

— Тѣй е, ако бѣше другъ. Но тъкмо тия дни е най-голѣмата разправия между имъ. Тоя, стариятъ, е който го осжди и му взе нивитѣ. Той пъкъ се канѣше да го убива. И ето...

Йорданъ Йовковъ

1.— **Смола** — съвсемъ гжстъ сокъ отъ нѣкои дървета или отъ друго нѣщо, който се топи на огъня и служи за мазане и за лепене. Гори и има много черенъ цвѣтъ; катранъ. — **Яръ** — стрѣменъ, отвесенъ брѣгъ на пропасть. — **Стремглаво** — безъ да виждатъ и безъ да се плашатъ отъ опасността; съ наведени глави, лудо. — **Ярко** — блѣсково, ясно, свѣтливо. — **Аба** — горна кжса дреха отъ дебелъ вълненъ платъ. — **Обуздавамъ** — осмирявамъ, спирамъ, задържамъ съ сила нѣкого да извърши нѣщо. — **Залисанъ** — който е заетъ съ нѣкаква работа, заплеснатъ, замаянъ, захласнатъ, занесенъ. — **Дизгини** — поводникъ на юздата, водило. — **Доганъ** — ястребъ, който граби пилета. — **Дропла** — дива пуйка. — **Изедникъ** — който живѣе отъ труда и пота на другитѣ; който присвоява и изяда чуждото.

2.— **Обяснете следнитѣ изрази**: — „Зададено викаше за помощ“. — „Ужасътъ изправяше коситѣ на главата“. — „Едно голѣмо и страшно нещастие бѣше неизбѣжно и близко“. — „Изведнѣжъ тѣ се поколебаха“. — „Съ една удивителна смѣлость и бързина селянинътъ хвана юздитѣ“. — „Следъ нѣколко напраздни и отчаяни усилия...“. — „Бѣше сериозенъ и сдържанъ“. — „Тия хора сж смъртни врагове“. — „Гледай го ти него, добрия самарянинъ“.

3.—Учитель Радуловъ казва за двамата врагове: „Гарванъ съ гължбица, адъ ужасень съ рай“. Какво иска да каже съ този изразъ той? Защо е употребилъ тъкмо тѣзи думи? Бихме ли разбрали и почувствували тъй живо, тъй силно, ужасната умраза между двамата врагове, ако авторътъ не бѣше употребилъ тѣзи думи, ако не бѣше сравнилъ добротата на Гроздана съ „рай“, а лошотата на Вълчана съ „адъ“? Съ този изразъ ние веднага и най-живо, най-ясно си представяме Гроздана добъръ и чистъ като „гължбица“, а Вълчана — изедникъ, хищникъ, грабителъ като „гарванъ“. Замѣнете този изразъ съ други, обикновень, и вижте, ще ви направи ли той такова силно впечатление като този, който авторътъ е употребилъ?“

4 — Вълчанъ страда. Какъ ще четете думитѣ на Вълчана? Учитель Радуловъ укорява Вълчана, че трѣбва да благодари на Гроздана. Какъ ще четете думитѣ на учителя Радуловъ?

Пословица. — Направи добро, та го хвърли на сметъта.

V.

33. Отечество любезно.

Отечество любезно, какъ хубаво си ти!
Какъ чудно се синѣе небето ти безкрайно!
Какъ твоитѣ картини мѣняватъ се омайно —
при всѣки погледъ нови, по-нови красоти:
тукъ весели долини, тамъ планини гиганти,
зэмята пълна съ цвѣте, небето съсъ брилянти.
Отечество любезно, какъ хубаво си ти!

Коя земя отъ тебе е по-пѣстра, по-богата?
Ти сбирашъ въ едно всички блага и дарове:
хлѣбъ, свила, рози, нектаръ, цвѣтя и плодове,
на изтока свѣтлика, на юга аромата;
горитѣ ти сж пълни съ хармония и хладъ,
долинитѣ съ тръндафилъ, гърдитѣ съ благодать.
Коя земя отъ тебъ е по-пѣстра, по-богата?

Ив. Вазовъ

1. — Гигантъ — баснословно сщество съ извънредно голѣмъ рѣстъ и сила; великанъ, исполинъ. — Брилянтъ — скжпоцененъ камъкъ, диамантъ, елмазъ. — Благо — добро, имане, имотъ. — Даръ — нѣщо подарено, за което не се искатъ пари; подаръкъ, дарба. — Свѣтликъ — свѣтлина. Що значи: „на изтока свѣтлика“? — Ароматъ — благовоние, благоухание, приятна миризма. — Хармония — благозвучие, съгласие. — Благодать — даръ отъ Бога, благословия отъ Бога; облага, печала; голѣма рожба, изобилие, плодородие, берекегъ.

2. — Обяснете изразитѣ: — „Твоитѣ картини мѣняватъ се омайно“. — „Ти сбирашъ въ едно всички блага и дарове“. — „Горитѣ ти сж пълни съ хармония и хладъ“. — „гърдитѣ съ благодать“. — „Коя земя отъ тебе е по-пѣстра, по-богата?“

3. — Отъ какво чувство е обхваната душата на поета, като гледа прелеститѣ и богатствата на нашата родина? Въ кои стихове е изказанъ най-добре силниятъ му възторгъ? Посочете ги и ги обяснете! Щомъ има такива чувства, какъ ще четете стихотворението? Какво чувство трѣбва да се усѣща отъ четенето ви? Съ какво ще го изразите?

Любенъ Каравеловъ е роденъ въ сръдногорското градче Копривщица презъ 1837 год., а умрълъ въ 1879 год. въ Русе — на 42-годишна възраст. Той е голѣмъ революционеръ. Наредъ съ Ботьовъ и Левски, Каравеловъ положи голѣми грижи за подготовката на нашата свобода. Съ редактираня отъ него въ Букурещъ в. „Независимостъ“ и „Свобода“ той подържалъ духа на бунтовнишка България. Писалъ много разкази, събрани въ дванадесетъ тома. Въ тѣхъ Каравеловъ ни описва живота на старитѣ българи, на бунтовниците, тежкото положение на народа ни подъ турското иго и стремежа му да се освободи. Отъ разказитѣ и повеститѣ му по-известни сж: „Българи отъ старо време“, откъсь отъ която е и четивото „Обичамъ те“, помѣстено въ хрестоматията за I класъ, „Войвода“, „Мамино дете“ и др.

Отъ стихотворенията му, надъхани съ обичъ къмъ всичко родно и съ омраза къмъ тиранитѣ, най-хубаво е стихотворението „Хубава си, моя горо“, което ще намѣрите помѣстено въ хрестоматията за III кл.

34. Обичамъ те!

Обичамъ те, мое мило отечество! Обичамъ твоитѣ балкани, гори, сипеи, скали и тѣхнитѣ бистри и студени извори. Обичамъ те, мой мили крайо! Обичамъ те отъ всичката си душа и сърдце, ако ти и да си обреченъ на тежки страдания и неволи! Всичко, що е останало досега въ моята осиротѣла душа добро и свето — всичко е твое! Ти си оная благословена земя, която цъвти, която е пълна съ нѣжности, сияние и величие, следователно, ти си ме научило да обичамъ и да плача надъ всѣко едно човѣческо нещастие, — а това е вече много за единъ човѣкъ. . . . Азъ и досега чувамъ пѣсенята на славеитѣ и чуруликането на лѣстовицитѣ; най-последно азъ и досега слушамъ крѣхкия гласъ на българското момиче, което мете двора си съ бърсалката и пѣе си своята народна пѣсенчица:

„Чернѣй, горо, чернѣй, душо,
двама да чернѣемъ;
ти за листе, горо,
азъ за първо либе“ . . .

Любенъ Каравеловъ

*Чернѣй, горо, чернѣй, душо,
двама да чернѣемъ!*

*Ти за твоите листе, горо,
азъ за първо либе.*

Твојото мисли, кога, сестра, | Мојта младост, кога, сестра,
 пак ирда покаже. | ивие да се втурне...

1.— Сипей — стръмно, насипано съ пръстъ или дребни камъчета мѣсто; изроненъ стръменъ брѣгъ на рѣка. — Осиротѣла душа — душа, която е изгубила най-милото, най-скъпото си. — Сияние — блѣсъкъ, свѣтлина. — Величие — нѣщо голѣмо, велико; голѣмство. — Крѣхъкъ — що се лесно чупи; крѣшенъ — що се извива, кърши.

2.—Обяснете изразитѣ:—„Ако ти и да си обреченъ на тежки страдания и неволи“. — „Ти си оная благословена земя, която цѣвти, която е пълна съ нѣжности, сияние и величие“. — „Ти си ме научило да обичамъ и да плача надъ всѣко едно човѣческо нещастие“. — „Чернѣй, душо!“

3.—Отъ какво чувство се вълнува душата на поета, когато гледа родната земя? Какво се провинка той? Може ли, има ли сили да скрие голѣмия си възторгъ? Какъ ще четете четивото? Какво трѣбва да блика въ тона на гласа ви?

35. Въ зоологическата градина.

Отидохъ въ царската зоологическа градина. Предъ клеткитѣ стояха вкупомъ войници, деца и любопитни провинциалисти, дошли да видятъ чудесата на столицата.

Тръгнахъ и азъ да гледамъ. Минахъ покрай клетката на змиитѣ. Тамъ повече отъ десетъ нашенски и чуждоземни голѣми и малки змии лежахъ свити въ своитѣ легла отъ мѣхъ. Тѣ се припичаха лениво на слънце или пѣкъ протѣгахъ плоскитѣ си глави и стрелкаха съ дългитѣ си раздвоени езици. До тѣхъ крещѣха нѣколко голѣми пѣстри папагала; особено занимателенъ бѣше единъ отъ тѣхъ, който увисваше на желѣзната си верижка и после, съ единъ скокъ, се качваше пакъ на дървената стойка, изглеждаше победоносно публиката, крещѣше нѣщо на своя неразбранъ езикъ и отново повтаряше фокуса си.

По-нататъкъ скачаха и вършеха своитѣ смѣхурии вѣчнитѣ любимци на публиката — маймунитѣ. Отминахъ ги и влѣзохъ навътре въ градината. Следъ дълго лутане, върнахъ се наново въ двора и тръгнахъ къмъ клетката на лъва. Тамъ червениятъ африкански лъвъ, навелъ глава, мрачно ходѣше отъ едната до другата стена на вонещата си клетка. Хората мълкомъ стояха предъ него и съ съжаление следѣха безспирната му разходка.

Но още по-голѣма тжга навѣваха орлитѣ. Тѣзи мощни владѣтели на безбрѣжнитѣ простори, родени по скалитѣ на Стара-планина и по снѣжнитѣ върхове на Алпитѣ, печално седѣха въ своята тѣсна клетка, оскубани, съ изпочупени пера на силнитѣ имъ нѣкога крила. Тѣ се припичаха и равнодушно гледаха съ своитѣ червени, хищни очи.

До тѣхъ се редѣха клетки съ разнovidни блатни и други птици отъ всички страни на свѣта.

Тѣ почти всички бѣха единъ типъ — съ дълги, черни или червени крака, малко сиво тѣло, протегнатата или изкривена шия, съ сжщо така черенъ или червенъ клюнъ. Но, посрѣдъ общия шумъ и крѣсъкъ на косоветѣ, счу ми се нѣкакъвъ съвсемъ тихъ и далеченъ, като изподъ земята, писъкъ. Помислихъ, че се лъжа, но писъкътъ следъ нѣколко минути пакъ се повтори, потрети се. Потърсихъ го — той бѣше такъвъ тихъ, далеченъ, сякашъ плачъ. Обходихъ нѣколко пжти клеткитѣ, но не можахъ да открия тази странна птица. Накрай спрѣхъ предъ една клетка, убеденъ, че писъкътъ идѣше оттамъ. Застанахъ и чакахъ внимателно. По срѣдата имаше малъкъ басейнъ съ вода, около който стояха повече отъ двадесетъ птици. Едни кълвѣха разсипанитѣ по земята зърна, а други — черпѣха вода съ дългитѣ си клюнове.

Следъ минута тжжниятъ писъкъ пакъ се раздаде. Той почваше съвсемъ низко, после бавно и последователно се повишаваше съ нѣколко нотки и сжщо тѣй неуловимо се изгубваше, сякашъ се разтопяваше въ въздуха — кърролинн . . . линн . . . линн . . .

Коя бѣше тази птичка, която плачеше тѣй нѣжно презъ мекото „линн?“ Азъ се облегнахъ върху решетката и пакъ заследихъ, вече съ мжчителна досада.

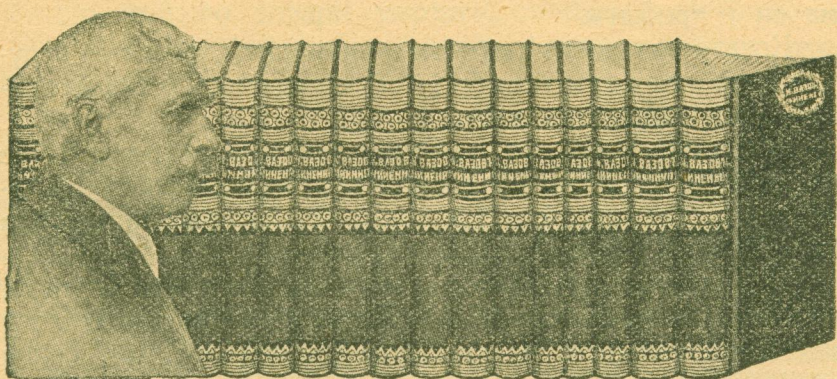

— южно-американска държава. — Банани — тропически дървета, които даватъ вкусни, сладки плодове. — Блѣнувамъ — мечтая, мисля си постоянно за нѣщо, унасямъ се по нѣщо любимо! — Девствени лесове — гори, въ които не е стѣпвалъ човѣшки кракъ. — Колибри — най-малкитѣ птички въ Америка. — Приветъ — поздравъ.

2. — **Обяснете изразитѣ:** — „Изглеждаше победоносно публиката“. — „Вѣчнитѣ любимци на публиката“. — „Мрачно ходѣше“. — „Съ съжаление следѣха безспирната му разходка“. — „Тѣзи мощни владѣтели на безбрѣжитѣ простори“. — „После бавно и последователно се повишаваше съ нѣколко нотки и сжщо тѣй неуловимо се изгубваше, сякашъ се разтопяваше въ въздуха“. — „Плачеше тѣй нѣжно презъ мекото „линни“? — „Блѣнуваше сѣнкитѣ на девственитѣ гори“.

Пословица. — Съ две котки да оре, дето се е родилъ ще умре.

36. Дѣдо Йоцо гледа.

Разнесе се слухъ, че ще прокаратъ желѣзенъ пѣтъ изъ клисурата на Искѣра: инженери вече мѣрили тамъ. Тоя слухъ стигна и до ушитѣ на дѣдо Йоцо. Той бѣ слушалъ въ младини отъ единъ врачански чорбаджия, чорбаджи Мано, какъ паши и голѣмци и френски мендизи казвали, че желѣзница не е край да мине изъ устието, че милиони и милиони да се похарчатъ — на халосъ е . . .

— Какъ? Българска желѣзница?

Той не искаше да повѣрва. Желѣзница изъ това устие, по тия стрѣмни мѣста, дето конь не намираше мѣсто да закрепи копитата си по канаритѣ, дето кози кракъ мжно се задържаше по стениѣ?

Една голѣма царщина се не нае, та ние ли?

Но обадиха му единъ день, че се захваща направата на желѣзницата изъ устието. Селянитѣ се наемаха работници и слазяха долу при Искѣра.

Удиви се старецѣтъ.

— Види се, намѣриха се нейде по-учени инженери — свѣтъ голѣмъ. Френци ли сж пакъ?

Казаха му, че сж българи.

Смая се старецѣтъ.

— Какъ? наши? Български инженери? Дето паши и учени френци казваха, че не може! Та сме имали по-учени хора, ние? . . . Ами милионитѣ, дето казваше чорбаджи Мано? . . .

— И милионитѣ си имаме. . . Който си има брада, има си и гребенъ.

Когато чу първитѣ пукоти на канаритѣ, които се струпулясваха долу отъ минитѣ, той си отри съ ржавъ очитѣ, защото се просълзиха.

Оттогава неговото любимо мѣсто за стоене бѣше скалата, на петдесетина крачки отъ държавата му, надвиснала надъ високата клисура на Искъра, загърмѣла отъ трескава работа.

Отъ заранъ до вечеръ той стоеше надъ скалата, слушаше глъча, пукотитѣ, ударитѣ на мотикитѣ въ земята, търкалянето на колцата, движението, смѣсеня шумъ.

Желѣзницата се свърши и заработи. Дѣдо Йоцо чу съ трепетъ първитѣ писъци на свирката на паравоза, трещенето на колелетата по релситѣ.

Пищѣше и трещѣше „българската желѣзница“.

Той сякашъ оживѣ, възроди се.

Отиваше редовно на скалата, щомъ приближаваше часътъ на влака, за да чуе свирката и да погледа българската желѣзница, какъ фучи изъ устието. И когато приближаваше тя да изпищи, той зарѣзваше всичко и тичаше съ тояжката си на канарата, за да „гледа“.

Пжтниците, изправени на прозорцитѣ на вагонитѣ да гледатъ живописнитѣ завои на пролома, зярваха очудени на единъ рѣтъ отсреща, че единъ човѣкъ имъ маха съ шапка. Това бѣше дѣдо Йоцо, той поздравяваше по тоя начинъ нова България.

Съселянитѣ му привикнаха да го виждатъ всѣки день на скалата и си казваха ухилено:

— Дѣдо Йоцо гледа. . .

Често нѣкой новъ кондукторъ, очуденъ, че вижда все на сжщия часъ на канарата единъ старецъ, който маха съ шапка къмъ летеция влакъ, запитваше на близката станция селянитѣ, що се качваха въ третия класъ:

— Кой е този човѣкъ, дето маха съ шапка тамъ отъ канарата? Нѣкой лудъ?

И селянитѣ отговаряха обикновено:

— Не бе, дѣдо Йоцо гледа. . .

Една вечеръ дѣдо Йоцо се не върна вжщи. Заранъ-

та синъ му отиде да го дири право при скалата, мислейки, че може да е падналъ въ пропастьта.

Но той го завари умрѣлъ, съ шапка въ рѣка.

Дѣдо Йоцо бѣше издѣхналъ, поздравявайки нова България.

Ив. Вазовъ

1.—Клисура — тѣснина, проходъ, устие, проломъ; тѣсно мѣсто между две планини, презъ което тече рѣка. — Инженеръ — специалистъ да строи желѣзници, пѣтища, мостове, сгради и пр. — Мендизи (т. д.) — инженери. — На халось е — напраздно е, напусто е. — Не е край да мине — не може да мине. — Царщина — държава. — Удиви се — очуди се. — Държавата му — тѣй наричатъ своитѣ осамотени въ планината кѣщици, заедно съ имота си, селянитѣ отъ Врачанско и отъ Искърската тѣснина. — Съ трепетъ — съ вълнение, съ радостъ. — Паравозъ — локомотивъ, машината, която влачи вагонитѣ и се превежда въ движение отъ пара. — Релси — желѣзата, по които се движатъ колелетата на вагонитѣ и на машината. — Зяваха го — съглеждаха го. — Кондукторъ — чиновникъ въ влака, който провѣрва билетитѣ на пѣтницитѣ.

2.—Защо дѣдо Йоцо се радва толкова много на влака? Какво „вижда“ въ него той? Какви спомени сж останали въ паметъта му отъ турско време? Какво иска да каже авторътъ съ израза „нова България“? Защо дѣдо Йоцо отива всѣкога на скалата? Кжде и какъ умира? Въ какво положение го намиратъ? Кого поздравява той съ шапка въ рѣка?

Иванъ Минчевъ Вазовъ (умрѣлъ въ 1921 год. на 71-годишна възраст) е най-голѣмиятъ нашъ народенъ поетъ. Роденъ е въ планинското градче Сопотъ. Взелъ участие въ подготовката на Априлското въстание. Оттогава, чакъ до смъртъта си, той не остави перото, не спрѣ да пише — да пѣе за нашето, за българското, и то на лекъ, на простъ народенъ езикъ. Затова народътъ го обикна. И днесъ, отъ всички български писатели и поети, той най-много се чете. Написалъ е много романи, отъ които най-хубавъ е „Подъ игото“, много сборници отъ повести и разкази: „Видено и чуто“ (дето е и разказътъ му „Дѣдо Йоцо гледа“, откъсь отъ който даваме въ хрестоматията за I кл.), „Чичовци“, „Утро въ Банки“ и др. драми („Бориславъ“, „Къмъ пропасть“, „Хъшове“ и др.) и нѣколко стихотворни сборки.

Въ произведенията си Вазовъ описва болкитѣ, стремежитѣ и страданията на народа ни, хубоститѣ на родната земя, на роднитѣ балкани, възпѣва непосилния, честенъ и благороденъ трудъ на нашия селянинъ.

37. Заровено минало

I.

Новиятъ даскалъ Витанъ единъ день каза на кмета:

— Кмете, дай ми нѣколко хора да разкопаемъ облата могила, що е срѣдъ лозята.

— Че защо ще я разкопавашъ? Имане ли ще диришъ?

— Речи го имане, кмете, речи го нѣщо повече. Тая могила изглежда да е гробница на нѣкой тракийски царь.

— Хайде де, праздни приказки! Не другаде, ами въ Златаново ще дойдатъ да ти погребватъ царь.

— То е било много отдавна, кмете, преди хиляда години, когато отъ Златаново не е имало ни поменъ.

— Ученъ човѣкъ си, даскале, ама не си съ всички си, — отвърна кметътъ. — Село Златаново си е тукъ отъ памти вѣка. Ти си другоселець и вчерашенъ, какво знаешъ? Питай, когото щешъ отъ най-старитѣ хора въ селото. Имаме мнозина и надъ сто години. Тѣ ще ти разправятъ, какво сж чували отъ дѣди и прадѣди.

Даскалъ Витанъ се помжчи да разясни на кмета, че въ никоя друга царщина не се намиратъ толкова скрити отъ старо време работи, колкото има подъ българската земя.

— Чувай, кмете, — рече най-после даскалъ Витанъ, — дай ми трима души, най-много за три дена,

II.

На другия день почна работа рано въ зори. Самъ даскалътъ, хвърлилъ сетре, копаяше наредъ съ работниците.

Около се бѣ стекло комай цѣлото село. Въ въздуха брѣмчаха като оси една презъ друга шеги къмъ младия даскалъ. Всички бѣха повлияни отъ безвѣрието на кмета, който сучеше насмѣшливо мустакъ отстрани.

— Ей, даскале, излѣзе ли нѣкой голѣмъ казанъ съ жълтици, ще ги дѣлимъ, — казваше единъ.

— Ако бжде могилата пълна съ имане, ще има за всички, па може да платимъ нѣкои отъ борчетовѣ на царщината, да се знае, кои сж златановчени, — подземаше други.

— Де да видимъ, нѣма ли да дигнемъ палатъ до палатъ, па и една черква по-голѣма отъ софийската, че

да пренесемъ околията въ Златаново, — подбиваше се трети.

— А бе хора, да бѣше ималъ даскалътъ лозенце, да му го прекопаме, повече файда щѣше да види, ама и той е сироманъ като насъ, — обаждаше се единъ отъ работниците.

Мжже и жени около се смѣха съ даскала, децата подскачаха и викаха:

— Царь ще изкопаятъ отъ могилата! Царь ще изкопаятъ отъ могилата!

Даскалътъ копаеше упорито, безъ да промълви дума. Пждарътъ Данко ту щукваше нанѣкжде, ту пакъ се появяваше на връхъ могилата. Когато зѣпацитѣ го прекалиха да се задѣватъ, той се обади въ защита на даскала:

— Смѣйте се вие, само гледайте, той да не ви се смѣе сетне.

III.

На другия день се повтори сжщата история.

Но най-ненадѣйно, когато никой не очакваше, когато дори даскалъ Витанъ бѣ обхванатъ отъ съмнение, да не би отъ тая работа да не излѣзе нищо, че само да стане за смѣхъ и да се види принуденъ да си търси учителско мѣсто въ друго село, копачките удариха о стена.

Очитѣ се облещиха. Всички бѣха обхванати отъ нѣкакъвъ трепетъ.

Нѣколцина отъ ония, които най-много се бѣха подбивали съ даскала, сега се спуснаха да дирятъ кмета.

Завчасъ цѣлото село се събра при могилата. Всички лица изразяваха напрегнато любопитство. Даскалътъ се бѣ пѣхналъ въ дупката и дълго чопли тамъ нѣщо. Когато изпѣлзѣ, погледитѣ се събраха на него очудени и възбудени, но никой не посмѣ да запита нѣщо.

Той поговори нѣщо съ работниците, поразровиха повече — наистина, стена! И то каква! Копачките не могатъ да откъртятъ нито едно кжече!

— Донесете отъ село дъски и дървета, да се подпре отгоре прѣстѣта, та да се не срути, и копайте нататъкъ да се открие по-голѣма частъ отъ стената, а азъ ще отида въ града за инструменти, — рече даскалъ Витанъ. Такива стени биватъ дебели и яки, та съ копачки нищо не можемъ стори.

На кмета се искаше да каже нѣщо таквозъ, каквото подобава на представителъ на най-голѣмата власть въ селото; но, вижда се, досѣти се, че него сега никой не керти. Разбралъ, какво намѣсто даскала самъ той ще стане за смѣхъ на селото, побърза да нареди, отде да се взематъ дъски и греди. Подигравки се посипаха задъ гърба му:

— Кметътъ ни рече да се мѣри съ даскала, ама не му провървѣ, — подметна единъ и подмигна.

— Какво ти да се мѣри! Безъ малко щѣше да го турне въ джоба си! — подзе другъ.

— Такъвъ на друго село нѣма за говедаръ да го цанятъ, а ние сме го избрали за кметъ, — прибави трети.

— Ще му преседне нему да кметува. Кога си види врата, тогава пакъ ще го изберемъ, — каза четвърти.

Пѣсенъта на кмета бѣ изпѣта.

IV.

Даскалъ Витанъ се метна на единъ конъ и се понесе всрѣдъ облаци прахъ къмъ близкия околийски градъ. Оттамъ той подаде телеграма до София; явяваше кжсо за находката и молѣше да се прати комисия отъ учени. После отиде да съобщи работата и въ околийското управление. Отъ София се получи заповѣдъ да не се отваря гробницата, доде не пристигне комисията.

Съ голѣми усилия стената биде предпазливо разбита. Когато отровното зловоние на затворения вжтре, отпреди хилядилѣтия, въздухъ се прѣсна и дупката биде разширена, свѣтнаха електрически джебни лампи и нѣколко плешиви глави се наврѣха да разгледатъ гробницата.

Скелетъ въ ризница и съ златенъ вѣнецъ на главата. Въ едната му ржка мечъ, въ другата златна чаша. До него бойна колесница. Около вази, златни, сребърни и бронзови сѣдини; край стенитѣ копия, мечове, боздугани, лжкове.

Очевидно, тукъ бѣ погребанъ великъ вождъ на единъ отъ ония многобройни залутани народи, които сж връшкали по опасната земя на балканитѣ.

Всичко внимателно биде извадено, грижливо натъкмено въ сандѣци и изпратено въ София.

Кирилъ Христовъ.

1.—Отъ памети вѣка — откакъ се помни, отдавна, отнѣкога си, отъ незапомнени времена. — Другоселець — отъ друго село. — Сетре — кжсо палто. — Комай — почти. — Безвѣрие — липса на вѣра. — Борчове на царщината — държавни дългове. — Файда — полза, облага, печала. — Щуквамъ — изгубвамъ се, липсвамъ, скривамъ се, изчезвамъ. — Промълви — продума. — Чопли — човърка, прави нѣщо. — Зѣпаці — които зѣпнатъ, гледатъ отстрани. — Прекалявамъ — преминавамъ границитѣ на търпението. — Никой не го керти — никой не го слуша, не го тачи. — Ценя се — спазарявамъ се да служа нѣкому като ратай, слуга. — Явяваше — съобщаваше. — Комисия — лица, натоварени да разгледатъ, да проучатъ нѣкоя работа. — Зловоние — лоша, неприятна миризма, воня. Що значи „отро̀но зловоние“? — Плешива глава — коситѣ на която сж опадали, оголѣла глава. — Бронзови сждини — сждове, направени отъ бронзъ. — Боздуганъ — старовремско оржие за бой, топузъ. — Залутани народи — народи, които скитатъ, лутатъ се отъ едно мѣсто на друго. — Връшкали — вършели, тъпкали, сновали нагоре-надолу.

2.—Обяснете изразитѣ: — „Праздни приказки“. — „Не си съ всичкия си“. — „Въ въздуха бръмчаха като оси една презъ друга шегѣ къмъ младия даскалъ“. — „Всички бѣха повлияни отъ безвѣрието на кмета, който сучеше насмѣшливо мустакъ“. — „Даскалтѣ копаеше упорито.“ — „Даскалъ Витанъ бѣ обхванатъ отъ съмнение“. — „Всички деца изразяваха напрегнато любопитство“. — „Пѣсенъта на кмета бѣ изпѣта“.

3.—Драматизирайте разказа, като обясните, какъ трѣбва да чете всѣки отъ васъ ролята си!

38. Презъ май въ Добруджа.

Нивитѣ сж въ най-буйния си растежъ. Навредъ, додето очи стигатъ, е само едни ниви, зелени още, но вече високи, гжсти и изкласили. Срѣдъ това море селата оставатъ като малки и самотни острови, пжтищата се превръщатъ на тѣсни и дълбоки коридори; когато вървятъ кола по тѣхъ, отдалечъ ни конетѣ, ни колелата могатъ да се видятъ. Наравно съ вълнитѣ на класоветѣ, като лодки, се виждатъ само сандѣцитѣ и хората въ тѣхъ. Два тона има въ тоя пейзажъ: синята ведрина на небето и зеленината на нивитѣ. Отъ цѣлото поле иде радостъ. Благодатниятъ плодъ зрѣе срѣдъ блѣсъка и красотата на цѣлата природа. Неволно човѣкъ иска да снее шапка предъ тоя колосаленъ трудъ, душата се пълни съ възторгъ предъ могщата хубостъ на земята.

Хората сж доволни и весели, защото виждатъ буйнитѣ ниви отпреде си, а обърнатъ ли погледъ къмъ не-

бето, виждатъ тъмни облаци, отъ които ще се излѣе благодатенъ дъждъ надъ зеленото поле. Празникътъ на труда е въ душитѣ на всички.

Такава е Добруджа презъ месецъ май.

Йорданъ Иовковъ

1.—**Тонъ** — звукъ отъ опредѣлена височина ; употребена багра (боя) при рисуване картини. — **Пейсажъ** — рисунка или картина, която изобразява нѣкоя мѣстность ; изгледъ. — **Ведрина** — ясно време ; хладина, прохлада. — **Благодатенъ трудъ** — трудъ, отъ който има полза, облага. — **Колосаленъ** — огромнъ, голѣмъ, грамаденъ, исполински. Що значи „колосаленъ трудъ“? — **Възторгъ** — избликъ на голѣма радостъ, въодушевление. — **Могъща** — силна.

2.—**Обяснете изразитѣ** : — „Отъ цѣлото поле иде радостъ“. — „Благодатниятъ плодъ зрѣе срѣдъ блѣсъка и красотата на цѣлата природа“. — „Неволно човѣкъ иска да снесе шапка предъ този колосаленъ трудъ“. — „Душата се пълни съ възторгъ предъ могъщата хубостъ на земята“. — „Празникътъ на труда е въ душитѣ на всички“.

3.—За да направи картината на Добруджа презъ май още по-хубава, писателътъ си е послужилъ съ много и прекрасни сравнения. Посочете ги и ги запишете въ тетрадитѣ си!

39. Охридското езеро.

Чудно хубаво е Охридското езеро!

Заградено отъ всички страни съ гиздави планински вериги, то се представя като едно великанско корито, дъното на което е напълнено съ бистра като сълза вода.

Пленително е то въ тихо време. Гледашъ го — не шава, не мърда, като че ли цѣлото е излѣно отъ синкавъ кристалъ.

Още по-гиздаво е то, когато слабиятъ юженъ вѣтрецъ леко подухва и разклаща синитѣ му води. То се люлѣе тогава, като буйна гжста нива. Вълнитѣ му вървятъ правилно, една по друга, гонятъ се весело и плѣскаатъ на брѣга по чистия бѣлъ пѣськъ.

Дивна картина представя езерото въ бурно време! То шуми, бучи грозно, пѣни се, като че ли се гнѣви на всичко, що го окръжава. Грамадни вълни се издигатъ нагоре, тичатъ като бѣсни по всички страни и въ отчаянието си се разбиватъ на най-ситни капчици отъ скалитѣ. Воднитѣ птици грозно пицятъ тогава и се прѣс-

катъ по околността. Рибата бѣга въ дълбинитѣ на водата. Тежко на ония лодкари, които въ това време се намѣрятъ въ откритото езеро! Лодката се носи като играчка отъ вълнитѣ и често пжти пропада въ дъното на водата.

Но едва ли може да си представи човѣкъ, колко е красиво това азеро въ ясна нощъ, при пълна месечина, когато звездитѣ се огледватъ въ езерното дъно, когато една омайна свѣтлина се разлива по синята поврѣхностъ на езерото! Това знаятъ само охридчани, когато пируватъ на нѣкоя лодка по полунощъ срѣдъ езернитѣ води!...

В. Кънчевъ

1. — Пленително — което омайва, прелъстява, увлича. — Гиздавъ — красивъ. — Дивна — чудна, що е за очудване. — Пиръ — угощение; буйна веселба. Пируватъ — гуляятъ, веселятъ се.

2. — Своята радостъ и възторга си отъ пленителната хубостъ на езерото авторътъ изказва съ редица изрази — удивления. Посочете ги и ги обяснете!

3. — Езерото, звездитѣ, вълнитѣ и др. сж олицетворени. Посочете и обяснете, де и какъ!

4. — За да предаде по-живо, по-картинно, по-художествено пленителната картина на езерото, авторътъ си е послужилъ и съ прекрасни сравнения. Посочете ги, обяснете ги и ги запишете въ тетрадитѣ си! Заучете ги! (Напр. „То се люлѣе тогава като буйна гжста нива...“)

5. — Упжтвания за четенето. — Картината, която представя езерото, е пленителна. Но този, който ни слуша, може да почувствува това само чрезъ хубавото наше четене. Това ще стане, когато самитѣ ние разберемъ добре и преживѣемъ чувствата, които вълнуватъ писателя; когато почувствуваме хубоститѣ на картината; когато за мигъ си представимъ, че сме на самия брѣгъ на езерото предъ сжщитѣ тия хубости, които авторътъ ни описва, и имъ се лобуваме.

Така, когато авторътъ възкликва: „Чудно хубаво е Охридското езеро!“ или „Дивна картина представя езерото въ бурно време!“, ние трѣбва да разберемъ и сами да преживѣемъ възторга и радостта му. Когато сжщиятъ този възторгъ, сжщата тази радостъ развълнуватъ и нашата душа, тогава ние сами ще намѣримъ съответния възторженъ и радостенъ тонъ на гласа, съ който да ги прочетемъ, да ги изкажемъ.

Когато авторътъ казва за езерото: „То шуми, бучи грозно, пѣни се, като че ли се гнѣви и т. н.“, ние сами трѣбва да си представимъ езерото, одухотворено като голѣмо живо сжщество, което шуми, пѣни се, бучи, гнѣви се. И тогава тонътъ на гласа ни постепенно ще се засилва, за да изрази и наподобява шума на езерото, грозното му бучене, рева на вълнитѣ му. И въ този тонъ ще има нѣщо гнѣвно, отговарящо на настроението на самото езеро, което „се гнѣви“.

И така, чрезъ гона на гласа си при четенето вие трѣбва да предадете чувствата, настроенията, възторга на писателя и да подчертаете прелеститѣ на картината, която той е нарисувалъ тъй хубаво.

40. Левски.

Седемь годинъ той
скитѣ се бездомень, безъ сънь, безъ покой,
подъ вѣнкашность чужда и подъ име ново,
съ сърдце порасло и за кръсть готово.

Думитѣ му бѣха и прости, и кратки,
пълни съ упованье и надежди сладки.
Говорѣше тайно за ближний превратъ,
за бунтъ, за свобода, за рая, за гроба
и че време вече е да възстане роба.
Че щастливъ е оня, който дигне прѣвъ
народното знаме и пролѣе кръвь,
и че трѣбва твърдостъ, куражъ, постоянство,
че страхътъ е подлостъ, гордостъта—пиянство,
че равни сме всички въ голѣмия часъ —
той внасяше бодрость въ народната свѣсть.

И всѣкой полъ, възрастъ, занаятъ — безгласно
вземаше участ'е въ дѣлото опасно:
богатий — съ паритѣ, сиромашътъ — съ труда,
момитѣ — съ иглата, учений — съ ума;
а той — бедень, голъ, босъ, лишень отъ имота --
за да е полезенъ, далъ си бѣ живота.

Той бѣше безстрашливъ. Той бѣше готовъ
сто пѣти да умре на кръста Христовъ . . .
Смъртъта бѣ за него приятель и братъ,
зашилъ бѣше тайно въ ржкава си ядъ,
на кръста му вѣрно оржъе висѣше,
за да бжде страшень, кога нужда бѣше . . .

Той бѣше невидимъ, фантомъ или сѣнка.
Озове се въ черква, мѣрне се въ седѣнка,
покаже се, скрий се безъ знакъ и безъ следъ
навсѣкжде гонень, всѣкжде приетъ . . .

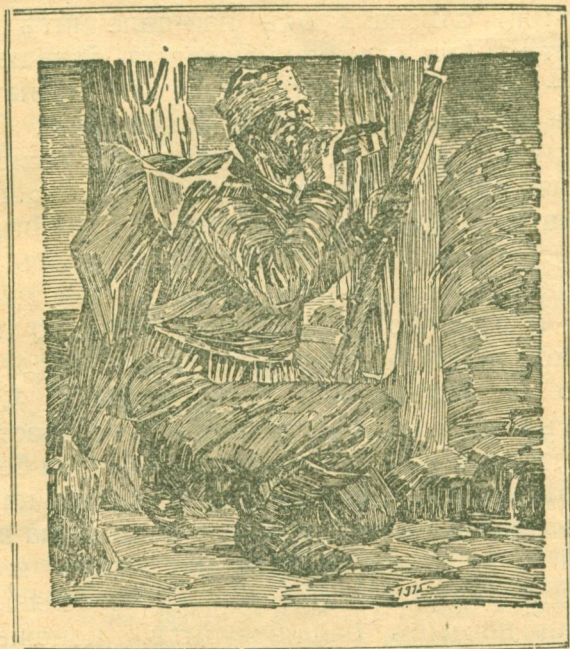
Ходѣше замисленъ, самъ — си, безъ другарь,
 тая зарань младъ е, довечера старъ,
 одеве търговецъ, сега просякъ дрипавъ,
 кога бѣше нужно — хромъ, и слѣпъ, и клипавъ;
 днесъ въ селото глухо, утре въ нѣкой градъ
 говорѣше тайно за ближний превратъ . . .

Ив. Вазовъ

1. — Покой — спокойствие. — Упованье упора, — надежда. — Фантомъ фр. д.) — видение, призракъ. — Безъ следъ — безъ следа, безъ да е оставилъ никакви дири. — Одеве — преди малко. — Хромъ — куцъ, сакать. — Клипавъ — слабъ, кекавъ, тромавъ, некадърень за нищо. — Превратъ — бунтъ, възстание, революция. — Ядъ — отрова. — Яремъ — хомоть, иго, робство, тегло. — Въ голѣмия часъ — въ великия часть на бунта, на възстанието, на борбата за свобода. — Бодрость — оживление, съживяване, пробуждане, будность. — Свѣсть — съзнание.

2. — Обяснете изразитѣ: — „Подъ внѣшность чужда и подъ име ново“. — „Съ сърдце безстрашно и за кръсть готово“. — Думитѣ му бѣха пълни съ упованье и надежди сладки.

3. — Заучете стихотворението наизусты!

Въ окопитѣ

Константинъ Величковъ е роденъ въ Татари — Пазарджикъ презъ 1856 год.; умръль въ Франция презъ 1907 год. на 51 годишна възраст. Взелъ живо участие въ Априлското въстание, следъ потушаването на което билъ хвърленъ въ тъмница. Споменитѣ си за това тежко време ни е разказалъ въ хубавата и увлѣкателна книга „Въ тъмница“. Следъ освобождението билъ министъръ. Въ Италия, дето избѣгалъ порави бурнитѣ събития около съединението на северна съ южна България, написалъ своитѣ „Писма отъ Римъ“. Превелъ е на български много книги отъ чужди езици.

41. Жертва за другитѣ.

Борбата траеше отъ десетъ дни. Възстаницитѣ, безъ водачъ отвѣнъ, въоръжени съ евзалии и кремъкови пушки, закрити задъ шанцове и задъ дървени укрепления, измислени отъ тѣхъ, бранѣха се юнашки противъ хиляди башибозуци, надошли отъ Пловдивъ, отъ Пазарджикъ, или слѣзнали отъ най-далечнитѣ крайнини на Родопитѣ. Едни отъ башибузицитѣ бѣха пеши, други на коне, — подъ предводителството на познати бейове. Числото на башибозуцитѣ расте всѣки день. Тѣ идатъ всички надменни, убедени, че самото имъ появяване ще сплаши тия прости дюлгери и селяни. Всички опити да превзематъ селото съ пристѣпъ сж отблъснати.

Най-после пристига войска. Една заранъ възстаницитѣ виждатъ по хълмоветѣ откъмъ Чанакчиево турски шатри и нѣколко топа, зинали зловещо надъ селото. Нѣколко гюллета прелитатъ надъ селото. Съпротивлението е невъзможно и безполезно. Събира се съветъ отъ първенцитѣ и главатаритѣ на възстанницитѣ и се решава: сега, когато юначеството остава бепомощно, да се прибѣгне до хитростъ за спасение на градеца заедно съ прибѣгналитѣ въ него села. Една депутация, избрана на часа, трѣга за турския лагеръ и се явява предъ пашата. Депутацията обяснява, че селянитѣ сж се защищавали противъ башибозуцитѣ, понеже сж се страхували, че ще разорятъ селото, но предъ редовна войска слагатъ оръжие. Хасанъ паша приема това изя-

вление на покорностъ и обещава да запази селото, но съ условие, да му предадатъ въ единъ часъ Пѣтлешкова. Следъ единъ часъ, ако Пѣтлешковъ не бжде въ ржцетъ му, селото ще бжде изравнено съ земята.

Депутацията се връща разбита отъ скръбъ за страшното послание, което е приела, но трѣбва да го изпълни: безъ да се отбие никжде, безъ да обади никому нищо, отива право у Пѣтлешкова. Самъ Пѣтлешковъ е скритъ въ кжщата си. Пратеницитѣ отиватъ при него въ скривалището му и му съобщаватъ думитѣ на пашата. Пѣтлешковъ ги изслушва бледенъ и нѣколко време стои предъ тѣхъ съ наведени очи, онѣмѣлъ, неподвиженъ, като ударенъ отъ гръмъ. Стоятъ нѣми и пратеницитѣ. Следъ нѣколко минути мълчание, въ което всички изтърпяватъ смъртни мжки, Пѣтлешковъ дига глава и казва:

— Ще ида. По-добре да загине единъ човѣкъ, нежели да се расипе цѣло село.

Въ единъ мигъ всичко се узнава вкжщи. Около Пѣтлешкова се събиратъ всички. Домашнитѣ всички плачатъ: баща, майка, млада жена, малки деца. Злокобно предчувствие притиска сърдцата на всички. Той е далъ дума. Съ сълзи на очи се прощава съ всички и трѣгва за турския лагеръ.

На другия день петдесетъ брациговци и селяни отъ околията, отбелязани като най-виновни, излизаха отъ селото, вързани съ вжжа и белекчета, между единъ конвой отъ войници. Недалеко отъ селото, на нѣколко стжпки отъ пжтя, който води за Пазарджикъ, тѣ видѣха, че гори силенъ огънь. Когато дойдоха насреща му, едно страшно зрелище потресе всички. Срѣдъ едно колело отъ войници, на огъня се печеше живъ човѣкъ. Това бѣше Пѣтлешковъ.

Константинъ Величковъ

1. — Евзалии и кремъклии пушки — видъ пушки, които се възпламеняватъ съ капси или съ искри отъ кремъкъ. — Башибозукъ — нередовна турска войска. — Бегъ — достойнство, титла у турцитѣ, която се давала отъ родъ на родъ. — Пристжпъ — смѣло нападение, атака. — Шатри — палатки, чадъри за войници. — Гюлле — граната. — Депутация — нѣколко избрани лица, изпратени да представятъ нѣкого по важна работа. — Лагеръ — станъ, мѣсто, дето е разположена войска да почива, да станува. — Паша (т. д.) — турски военоначалникъ или управителъ на

окржгъ съ генералски чинъ. — Послание — писмо отъ нѣкого за нѣкоя работа. — Злобно предчувствие — предусѣщане, че ще се случи, ще стане нѣщо лошо, нѣщо зло. — Белекчета — халки, гривни, съ които прихващатъ ржцетъ на тежко провиненитъ затворници. — Конвой — стражари или войници, които придружаватъ и пазятъ нѣкого. — Зрелище — гледка.

2. — Объяснете израза. — „Злобно предчувствие притисна сърдцата на всички“.

42. Родолюбивви селяни.

Това бѣше презъ Сръбско-българската война. Единъ керванъ отъ двадесетъ-тридесетъ кола се връщаше отъ Пиротъ. Той замръкна въ Пазарджикъ. Две недѣли и хора и добитъкъ не знаеха ни почивка, ни храна, ни сънь.

Въ Пазарджикъ бѣха пристигнали съ трена много вещи, които трѣбваше да се изпратятъ бърже за болницитъ въ София, ала въ цѣлия градъ нѣмаше ни една кола. Колкото коли имало въ града и селата, всички били около София, Сливница, Пиротъ, дето пренасяли гранати, храна и ранени. Началникътъ отиде при кервана, който току — що бѣше спрѣлъ на единъ ханъ.

— Слушай, дѣдо, — каза началникътъ на единъ бѣлобрадъ старецъ, който хвърляше плѣва на воловетъ и ги канѣше да ядатъ, — има да откарате нѣщо въ София.

— Да откараме, господине, — отговори старецътъ, — ала я вижъ, и ние, и добитъкътъ сме капнали. Остави насъ, ами добитъкътъ!

Другитъ селяни обиколиха началника и взеха да му се оплакватъ, че добитъкътъ е капналъ, че четири кола мъкнатъ безъ волове и че близу месецъ сж на пжтъ съ войската.

— Зная, братя, виждамъ, грѣхъ е да ви насилвамъ, — каза началникътъ, — ала въ града и околията нѣма кола, пъкъ отъ София искатъ цѣрове. Тѣзи цѣрове сж за раненитъ войници, за вашитъ синове. Помислете — ако не пристигнатъ цѣроветъ, колко войници ще измратъ!

— А че товарчинката за раненитъ войници ли е? — попита старецътъ и изгледа дружината.

— За раненитъ, за раненитъ, дѣдо! — отговори началникътъ.

— Ако е така, да се върнемъ, момчета! — каза старецътъ. — Нашитѣ синове охкатъ и чакатъ за тия цѣркове!

И керванътъ потегли за София.

Д. Мишевъ

Керванъ — коля, коне или камили, които пътуватъ заедно.

Що значи: — „Добитъкътъ е капналь“.

43. Въ родната земя.

Напредъ, и все напредъ! . . . Презъ дъждъ и снѣжни виелици вървѣхме денемъ и нощемъ, и следъ шест-дневно възлизане изъ непроходими букови гори, една утрина се спуснахме по стръмна и поледена урва.

Предъ насъ бѣ чутното Косово поле — гробницата на Сърбия. Скоро ние обърнахме гръбъ на третата сръбска столица, завихме дѣсното рамо и тръгнахме къмъ оная земя, чието име бѣ закърмено у насъ съ майчиното млѣко. На втория день, при една почивка на шосето, предъ насъ изскочиха отнейде две деца. И, додето азъ се питахъ, на кой езикъ да се обърна къмъ тѣхъ, по-голѣмото се обади, като посочи нѣколко кжщурки въ дола: „Селото ли, чичо? — рече то, — то Рупа, Рупа се казва“. При тия думи азъ преживѣхъ нѣщо чудно и неочаквано: развълнувахъ се дълбоко, въ очитѣ ми се лъснаха сълзи. . . Взехъ дветѣ ржце на детето и запитахъ трогнато: „Ами ти не си ли сърбинъ бре!“

— „Не, македонче съмъ, чичо, — побърза то да отговори, — овде сърби нѣма!“ — И, наистина, на главата му стоеше типичното плитко дебърско калпаче. Бурно желание ме обзе да притисна това мило дете до гърдитѣ си, да го разцѣлувамъ. . .

Никога не съмъ се чувствувалъ толкова българинъ, никога не ми е звучала тъй сладко родната речъ! Азъ чувствувахъ само едно — че нозетѣ ми стжпватъ на земя, дето се мисли и страда на моя роденъ езикъ.

1. — Урва — стръмнина, стръмень брѣгъ, пороище, сипей — **Чутното** — известното. — **Овде** — тука. — **Типиченъ** — своеобразенъ, особенъ. — **Бурно желание** — силно, непреодолимо желание.

2. — Обяснете изразитѣ: — „Обърнахме гръбъ на третата сръбска столица“. — „Чиего име бѣ закръмено у насъ съ майчиното млѣко“. — „Дзъ преживѣхъ нѣщо чудно и неочаквано“. — „Дето се мисли и страда на моя роденъ езикъ“.

44. Гостъ.

Опълченската рота, въ която служеше бае Стоянь Гашникътъ, вървѣше до диритѣ на настѣпващитѣ войски и служеше ту за гарнизонъ по градоветѣ, ту за стража по мостоветѣ, ту за охрана на обоза и желѣзопѣжнитѣ линии, ту за препращане на пленници.

Отъ градъ на градъ, отъ село на село, бае Стоянь преброди цѣлата новозаета земя и тамъ нейде, на другия край на свѣта, се установи за по-дълго време, като пазачъ на мостоветѣ по едно важно шосе.

По дветѣ страни на калното шосе непрекъснато се точеха безкрайни обозни кервани. Воловетѣ усърдно и покорно теглѣха пълнитѣ коли.

Бае Стоянь, наметнатъ съ вѣчния си ямурлукъ, съ кримка при нозе, следѣше съ очи тия безкрайни върволици отъ кола и не изпушаше нито една подробностъ.

Воловетъ, коларътъ, колелетата, ритлитъ, всичко това минаваше подъ наблюдателния погледъ на мъничкитъ бае Стоянови очи, изгубени подъ надвисналитъ му вежди.

Понѣкога той правѣше бележки съ високъ, отсѣченъ гласъ, като че говорѣше на глухи:

— Хей, момче, спишъ ли бе, хей. . . Я прибери оглавника, че волътъ го настѣпя, ще го покжса. . .

Или пъкъ:

— Хей, байо, ще изгубишъ катраника! Разкривила му се колата като пияна. Че затегни я, бе човѣче! На такъвъ пжтъ, така ли се ходи!

Една вечеръ, близо до землянката, единъ обозъ разпрегна за ношуване. Накладаха си огньове, писна гайда и въ това пустинно мѣсто настана оживление.

Бае Стоянъ отиде при коларитъ на разговоръ, да разпита, отде идатъ, накжде отиватъ, да чуе новини и да разгледа колитъ и добитъка. Колитъ особено му се харесаха.

— Виждамъ, че не сж откъмъ насъ,—каза той, — тия сж загорски коли — тамошна направа. Хубаво нѣщо и яко.

Той обикаляше отсамъ-оттамъ, надничаше отдолу и тупаше похвално ритлитъ, като че тупаше по гърба нѣкой познатъ.

Като разглеждаше единъ нашаренъ съ бои и рѣзки яремъ, волътъ, който лежеше тамъ и сладко преживяше, протегна шия и духна въ лицето на бае Стояна.

— Я! Това е Бѣлчо, нашъ Бѣлчо,—викна радостно развълнуванъ бае Стоянъ.

— Позна бей, позна ме . . . Жената писа, че е реквизиранъ и азъ рекохъ—прощавай . . . нѣма вече да се видимъ. Пъкъ то . . . О, миличкиятъ Бѣлчо, о, добриятъ Бѣлчо ! . . .

Бае Стоянъ клекна предъ вола и почна нѣжно да го милва и чеше по челото. Животното протегна глава и сложи влажна муцуна на колѣното на своя старъ приятель.

— Позна ме, бей! Добиче, пъкъ познава, — обърна се той къмъ натрупалитъ се около него колари. Дойдоха и другаритъ на бае Стояна.

— Ето го Бълчо, дето ви разправяхъ, — каза имъ той, — виждате и, гостъ ми дошълъ, пъкъ азъ мислѣхъ, че нѣма вече да го видя ! . . . Хубаво добиче, нали, и теглачъ, теглачъ ! . . .

Бае Стоянъ пакъ почна да го милва . . .

— Милиятъ Бълчо, и той на война тръгналъ ! . . . Него за всичко го бива ! . . .

— Хей, момче, — обърна се бае Стоянъ къмъ коляра — да гледашъ добичето брей, чу ли ? . . . Я дай тука чесалото !

Бае Стоянъ взе желѣзния гребенъ отъ коляра и се стегна да почисти своя гостенинъ, който му донесе такава радостъ.

— Стани, Бълчо, стани ! Ха така ! Вдигни си опашката ! У, колко си каленъ ! . . .

И като му говорѣше най-мили и нѣжни слова, бае Стоянъ внимателно и грижливо го очисти, вчеса и го опуха хубаво съ метлата. Следъ това намѣри трици, забърка ги съ топла солена вода, поднесе му да яде и отстѣпи настрана да го гледа. Умореното животно яде съ благодарностъ, наяде се, облиза се и отправи мили очи къмъ своя приятелъ, който неотлъчно се въртѣше около него.

— Ха, разбирамъ, трѣбва да ти е студено, — каза бае Стоянъ и погледна изцѣкленото небе, по което треперѣха студени помръзнали звезди.

Бае Стоянъ отметна ямурлука си.

— На, да се стоплишъ ! . . . Гостъ ми си, не искамъ да мръзнешъ ! — каза той и покри добичето . . .

— Ха, така — видишъ ли, ние доброто не забравяме . . .

Нощта отдавна бѣ настѣпила. Старитѣ войници вече спѣха до огъня въ землянката, а бае Стоянъ още обикаляше своя скѣпъ гостъ.

Той се прибра късно и цѣла нощъ не можа да спи. Въ душата му, възбудена отъ милата среща съ Бълча, се развълнуваха всички нѣжни и хубави спомени за дома, за децата, за земята . . .

На утрото той не дочака ранобудния гласъ на пѣтела, а стана и обиколи пакъ Бълча.

Когато обозътъ тръгна, бае Стоянъ тръгна успоредно съ своя Бълчо и го изпрати чакъ донѣкъде си.

При раздѣлата си той го спрѣ, милва го и го цѣлуна по челото.

— Сбогомъ, Бѣлчо мой! . . .

После той се обърна къмъ коларя:

— Слушай, момче, гледай хубаво добичето и . . . Богъ да ви помага!

И, като бръкна дълбоко въ пазвата си, той измъкна кесията, развърза я, извади едно грошче и го подаде на момчето:

— На, да се почерпишъ, па гледай хубаво добичето, чисти го и го храни. . .

Когато керванътъ замина, бае Стоянъ гледа дълго следъ него и се върна при другаритѣ си тжженъ, като че бѣ се раздѣлилъ съ най-близъкъ човѣкъ.

Елинъ Пелинъ

1. — **Гарнизонъ** (фр. д.) — войсковитѣ части въ нѣкое населено мѣсто. — **Охрана** — войска, предназначена за пазене, за вардене. — **Обозъ** — много коли, които пренасятъ храна и припаси за войскитѣ. — **Преброди** — премина, изходи. — **Ямурлукъ** — дебела шаечена горна дреха безъ ржкави, съ качулка. — **Кримка** — видъ стара пушка, съ която сж воювали презъ Кримската война. — **Катраникъ** — сждъ, въ който сипватъ катранъ за мазане колата. — **Землянка** — малка стаичка въ земята съ покривъ отъ прѣсть. — **Загорски коли** — които сж отъ села, намиращи се по севернитѣ склонове на Стара-планина. — **Преживятъ** — за нѣкои животни: повръщатъ храната въ устата си и я дъвчатъ повторно. — **Реквизиранъ** — взетъ, за да служи въ войската. — **Теглачъ** — казва се за волъ, който добре тегли, кога е впрегнатъ. — **Неотгљчно** — безъ да се раздѣля. — **Изцѣклено небе** — което свѣти и е ясно като стькло.

2. — **Обяснете изразитѣ:** — „Воловетѣ усърдно и покорно теглѣха“. — „Всичко минаваше подъ наблюдателния погледъ на мъничкитѣ бае Стоянови очи“. — „Разкривила му се колата като пияна“. — „Въ това пустинно мѣсто настана оживление“. — „Въ душата му, възбудена отъ милата среща съ Бѣлча, се развълнуваха всички нѣжни и хубави спомени.“

3. — Какви чувства вълнуватъ бае Стояна при срещата му съ Бѣлча и защо? Какъ гледа бае Стоянъ на Бѣлча? За какво си спомня той? Какви сж отношенията на двамата другари? Посочете и обяснете ония мѣста отъ разказа, дето се вижда привързаностъта имъ единъ къмъ други! Прочетете и обяснете изразитѣ, съ които е изтъкната нѣжностъта на бае Стояна къмъ Бѣлча! Обяснете, какъ ще четете четивото, за да изразите чувствата, които вълнуватъ бае Стояна при срещата и раздѣлата му съ Бѣлча.

4. — Раздѣлете разказа на части и озаглавете всѣка отъ тѣхъ съ по едно кжсо изречение!

VI.

45. Есень.

Чуй въ гората смъртенъ стонъ —
плаче старата гора
и отсича голи клони.

Мрачниятъ небесенъ склонъ
мрачни облаци събра —
сълзи горестни зарони.

Чуй въ гората смъртенъ звонъ —
лиха буря заигра,
листи свехнали разгони. . .

Плаче старата гора.

Николай Лилиевъ

1. — Стонъ — глухо пшкане. — Смъртенъ стонъ — пшкане на умиращ човѣкъ. — Горестенъ — натженъ, нажаленъ, наскърбенъ, злочестъ. — Лихъ — бързъ, зълъ, лошъ. Що значи: „Лиха буря заигра?“ — Свехнали — овехнали.

2. — Обяснете изразитѣ: — „Плаче старата гора и отсича голи клони“. — „Мрачниятъ небесенъ склонъ, мрачни облаци събра“.

3. — Въ това стихотворение неодушевенитѣ предмети гора, склонъ и буря сж одухотворени (олицетворени). Посочете изразитѣ, съ които е извършено това и ги обяснете!

4.—Въ стихотворението има много и намѣсто употребени художествени прилагателни. Намѣрете ги, запишете ги и ги обяснете! (Напр.: смъртенъ стонъ, голи клони. . .)

5.—Какво чувство лѣха отъ цѣлото стихотворение и зашо? Съ какъвъ тонъ на гласа си ще го четете? Какво трѣбва да изразява този тонъ?

Пословица. — Есенъ пѣсенъ не ражда.

Николай Лилиевъ е съвремененъ български поетъ. Високо образованъ и културенъ човѣкъ, той, като поетъ, е написалъ доста стихове, които се отличаватъ съ своята нѣжностъ и музикалностъ. Издалъ е стихотворнитѣ сборки — „Птици въ нощта“ и „Лунни петна“.

46. Орачъ.

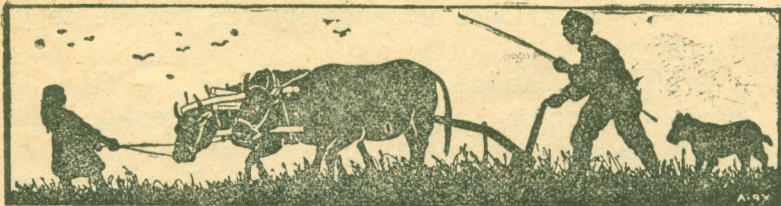
Ори, орачо, не запирай
и златно семе вредомъ сѣй,
весдень до болка кръстъ превивай,
земята съ потъ горещъ облѣй!

Ще дойде жетва благодатна,
ще почне всичко вредъ да зрѣй;
и въ твойта нива необятна
класъ тученъ ще се залюлѣй!

Стоянъ Дриновъ

1. — Весдень — цѣль день. — Благодатна — която дава обилень плодъ, голѣмо плодородие. — Тученъ — тлъстъ; съ добре налѣто зърно.

2. — Обяснете изразитѣ: — „Весдень до болка кръстъ превивай“, — „Земята съ потъ горещъ облѣй“!

47. На браздата.

Като завалѣ дъждъ, та цѣла недѣля! Тихо, кротко, день и нощъ. Вали, вали, напои хубаво майката — земя, па духна лекъ вѣтрецъ, очисти се небето и пекна топло есенно слънце. Засъхнаха нивята. Оправи се време, само за оране.

Боне Крайненецътъ впрегна пакъ Сивушка и Бѣлча и тръгна следъ ралото. Нивата му е въ единъ хубавъ и широкъ валогъ. Отъ всички страни гора и заветъ. Земята изпрѣхнала и се рони като захаръ. Той размаха копралята и извика:

— Де—е, хайде братя!

Ехото се обади живо изъ гората. Стариятъ Бѣлчо замаха опашка и тръгна спокойно. Сивушка — слаба кравичка, два пѣти по-малка отъ Бѣлча, прави усилие да върви успоредно съ него.

И ето че се редятъ бразда, две, три—леха. . . Тъжното лице на Боне се разведри малко. Той забрави нѣмотията и си подсвирна съ уста.

— Не бързай толкозъ, Бѣлчо, че Сивушка не може като тебе . . . Хайде, Сивушке, хайде, слабушке, хайде, миличка. . . Уморихте се, ама какво да ви правя? И азъ се уморихъ. . . Де—е, горе! . . . доле! . . .

Бѣлчо, изпеченъ старъ волъ, пѣти съ ноздритѣ и пристѣпя като нѣкой голѣмецъ. Дребната Сивушка се напѣва съ всичка сила. Устата ѝ се отворила, гръбнакътъ ѝ се превилъ, тънката ѝ опашка се накокържила. Бѣлчо пристѣпи еднажъ, тя — два пѣти. Оплезила езикъ — върви!

Наоколо нѣма никой. Изъ гората леко шумолятъ боситѣ нозе на есенята и подъ тѣхъ слабо трещятъ сухи сѣчки.

— Хайде, Сивушке, хайде, мила! — подвиква Боне и съ страхъ гледа, какъ кравата му все повече се уморява и слабѣе. . .

— Стой! . . . Хайде малко почивка!

Уморенитѣ добичета се спрѣха. Боне отиде предъ тѣхъ и ги замилва по челата. . .

— Бѣлчо, ти отъ човѣщина не разбирашъ, умори много Сивушка! Нали, Сивушке? — заговори имъ той.

А Сивушка и Бълчо спокойно го гледаха съ тжжитѣ си очи и дишаха тежко. Отъ устата на Сивушка капѣше пѣна. Тя погледна бѣлия си другарь, погледна стопанина си и наведе жално глава.

— Що, миличка? Кажи! Тежко ли ти е? Сивушке, слабушке! . . . . И днесъ да поработимъ, па утре — праздникъ, цѣлъ день ще си почивате. Ти какво ме гледашъ, Бълчо! Юнакъ си ти, — говорѣше имъ Боне.

Но Сивушка не изправи главата си. Хлътналитѣ ѝ хълбоци тупаха силно и бързо. Краката ѝ треперѣха.

— Кажи ми, Сивушке, какво ти стана? — заговори уплашено Боне и почна да я милва като дете. После хвана ралото и подвикна:

— Де . . . хайде. . . да се поразтѣпчите!

Бълчо се напѣна да пристѣпи. Сивушка направи усилие да го придружи, но не можа, и той спрѣ.

— Де. . . Хайде-хайде! — викна съ високъ и ободрителенъ гласъ Боне.

Ехото изъ гората живо му се обади.

Бълчо трѣгна пакъ. Сивушка направи още едно усилие, но краката ѝ се разтрепераха, тя се повали, падна въ ярема и замуча жално.

Боне захвърли уплашено копралята, изпрегна бързо Бълча и застана смутенъ предъ Сивушка. Тя лежеше неподвижно, съ протегнатата шия, съ муцунка заровена въ ровката прѣстъ, съ затворени очи и дишаше тежко.

— Стани, Сивушке, стани! — Освободи я отъ ярема Боне и почна да я дига за рогата.

Сивушка едвамъ отвори очи, погледна съ молба господаря си, като че искаше да му каже: остави ме да си умра спокойно, и пакъ замижа. Боне се завайка около нея и не знаеше, какво да прави. Нивата орананедоорана се печеше на слънцето — то едничко гледаше отъ небето. Наблизо нѣмаше никой. Гората бѣше глуха.

— Хайде, Сивушке! . . . Стани! Виджъ Бълчо ти се смѣе. . . стани. . . не шегувай се, мила. . . . Я виджъ, колко е ровка земята — само за оране.

И Боне хвана кравата за рогаветѣ и полека почна да я вдига. Тя запѣна краката си въ земята и направи

последно усилие да стане, но едвамъ се помръдна. И отпусна пакъ болно главата си на ровката земя и задиша по-тежко.

Боне седна предъ нея, взе на колѣне главата ѝ, па я замилва и зацѣлува по челото.

— Не прави така, миличка! Съжали ме! Слушай!... Само тая нива остана. Да оремъ, да я дооремъ, после почивка. . . . До животъ нѣма да те впрегна. Ще порастне твоята малка Галица и ще помага на Бѣлча. Пъкъ ти цѣлъ денъ ще си лежишъ въ обора и ще си преживяшъ. Децата ще ти носятъ водица съ бѣлия медникъ, всѣка сутринъ ще те чешатъ, ще ти даватъ кърмилото. . . . Ти ще се справишъ, ще оздравѣешъ и ще заякнешъ, нали миличка? Тогава Галица и Бѣлчо ще оратъ, а ти ще пасешъ на слога, ще ги гледашъ и ще имъ викашъ: „Работете, работете!“—и ще имъ се радвашъ. А вечеръ, като пустна Галица, тя ще те ближе и ще ти вика: „Добъръ вечеръ, стара майко! . . .“ Стани, миличка! . . . Стани! . . . Хайде! . . .

Но Сивушка се не поклати, нито отвори очитѣ си да го погледне. . . . Тя треперѣше като трескава.

Боне стана, отчупи коматъ хлѣбъ, посоли го и го поднесе до устата ѝ:

— На, слабушке! Хапни си!

Сивушка отвори очи, погледна умилително господаря си и пакъ замижа.

Боне въздѣхна отчаяно. Погледна нивата, която прѣхнѣше, погледна гората, която мълчеше, погледна Бѣлча, който пасѣше кротко на слога, погледна слънцето, кое го вече бързаше, и видѣ, че е самичъкъ въ тоя валогъ, че отникжде нѣма помощъ.

Той пакъ се обърна къмъ болната Сивушка.

— Стани, миличка! Стани, че мечката е въ гората, ще дойде да те изяде, — почна да я плаши той.

Сивушка промуча още веднѣжъ, отвори страшно очитѣ си и престана да диша,

Елинъ-Пелинъ

1. — Разведри се — разясни се. Що значи: „Тжното лице на Боне се разведри“. „Небето се разведри“. — Валогъ — падина; малка, равна на дъното вдлъбнатина; долъ. — Завѣтъ — тихо, запазено отъ вѣтъра мѣсто.—

Копрала — дълъг остенъ съ желѣзна лопатка на края за чистене на оралото. — **Пръхне** — съхне. **Изпръхнала** — изсъхнала, та се рони, сипе се. — **Леха** — четвъртото мѣсто въ градина, което е засѣяно съ нѣщо; една четвъртина отъ уврять. — **Накокръжила** — превила се отъ напъване, отъ усилие. — **Хлътнали** — потънали отъ слабост, отъ умора, отъ гладъ навжтре. — **Хълбоци** — слабини; мѣстото между ребрата, корема и бедрата. — **Да се поразтъпчете** — да се поразкарате, да се поразходите. — **Ободрителенъ** — който ободрява, събужда, съживява, освежава. — **Ехо** — екъ, отзивъ, отзвукъ; връшането на звука, следъ като се удари о стена, о голѣми скали, планина, гора. — **Завайка** — затюхка, заохка. — **Медникъ** — бакъренъ котелъ за вода. — **Кърмилото** — храна, зобъ. — **Слогъ** — межда, синоръ, граница. — **Комать** — голѣмо парче хлѣбъ. — **Умилително** — жално, съ умиление.

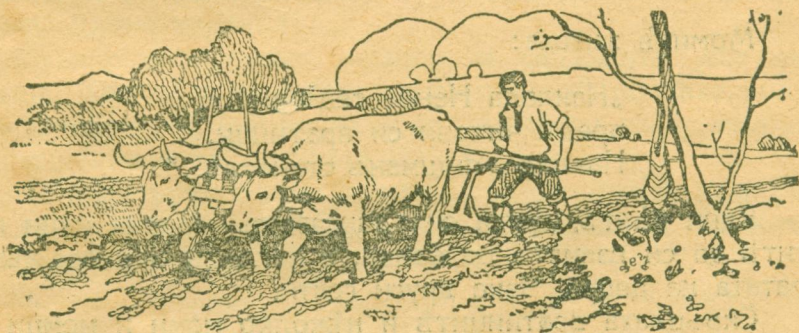
2. — **Обяснете изразитѣ**: — „Изпеченъ старъ волъ“. — „Пристѣпя като нѣкой голѣмецъ“. — „До животъ нѣма да те впрегна“. — „Погледна съ молба господаря си“.

3. — **Обяснете изразитѣ**: а) олицетворения: — „Изъ гората леко шумолятъ боситѣ крака на есенята и подъ тѣхъ слабо трещать сухи сжчки“. — „Гората бѣше глуха“. б) сравнения: „Пристѣпя като нѣкой голѣмецъ“. Защо авторътъ нарича земята „майка“?

4. — **Разгледайте изразитѣ**: — „Де-е, хайде, братя!“ — „Хайде! — Хайде!“ — „Доле!... Горе!“ — „Хайде малко почивка!“ и обяснете, изречения ли сж тѣ? Има ли глаголи въ тѣзи изрази? Прѣчи ли имъ това да изказватъ ясна мисль? Потърсете и други безглаголни изрази въ четивото.

5. — **Какви чувства вълнуватъ душата на Боне**? Какви сж отношенията му къмъ Сивушка? Съ какви думи се обръща къмъ нея той? Като имате всичко това предвидъ, обяснете и посочете, какъ трѣбва да се чете четивото!

Пословица. — Добриятъ волъ и подъ съдранъ чулъ личи.

48. Седѣнка.

Голѣмъ огънь гори въ двора на дѣда Божила до самитѣ стени на оборитѣ. Снѣгътъ е разринатъ и дветри рогозки сж постлани наоколо. Седѣнка има тая вечерь у Мариини. Всичко се радва тукъ, и кучетата, полегнали около плета, гледатъ усмихнато на високия пламъкъ и не закачатъ гоститѣ. Млади момичета, Мариини дружки, почнаха да се събиратъ на седѣнката. Всѣка си носи работа. Едни идатъ съ кошничета, съ кълбета и чорапи, други съ хурки и вретена. Тѣ сѣдатъ около огнището весели и засмѣни, червени отъ студъ и отъ здраве. Момичета, като весели птички. Най-весела бѣ Мария.

— Марийо, ще дойде ли Ружа? — попита едно момиче и не дигаше очи отъ чорапа си.

— Какъ не? Тя знае, че всичкитѣ ѝ дружки сж тука, — каза Мария съ веселъ гласъ.

Мариина майка донесе варена царевица, поприказва малко съ момичетата и си отиде.

Ето ги проточиха се и момцитѣ. Почнаха се поздравя, шеги и смѣхове. Момцитѣ насѣдаха на една страна. Герго извади кавала, изтри го съ перото и засвири тихо и плавно. Въздушнитѣ вълни носѣха сладкитѣ звукове на кавала изъ тъмнината и напомнюваха на бабитѣ и старцитѣ за млади години.

Момитѣ запѣха:

„Наклала Ненка седѣнка
предъ чичови си вратници.
Наклала, пишманъ станала!..“

Едни пѣятъ, други си приказватъ. Мария кани гоститѣ да си взематъ царевица, а погледътъ ѝ все къмъ вратата на двора. Чака други гости.

Скръцнаха вратницитѣ и нѣколко моми и момци се зададоха. Мария скокна като сърна отъ мѣстото си и отиде да ги посрещне.

Почнаха се изново приказки, шеги. Стоянка запѣ съ ясенъ гласъ и всички замлъкнаха:

„Месечинко, виторожко,
 катъ свѣтишъ горе високо,
 видишъ ли долу далеко,
 въвъ поле дърво високо?...“

Дойдоха и други гости, поздравиха другаритѣ си, а кавалтъ не се забави да поздрави всички. Герго за- свири една овчарска пѣсенъ — тази, която най-много обичаше и съ която всѣкога събираше стадото на пладнище.

Тя се не пѣе; тя се разбира. Тя е една лека, плавна мелодия, плодъ на овчарско въображение. Тя пренася слушателитѣ въ тихитѣ горски джбрави, пълни съ вили и русалки. Стадото, казватъ, отбира отъ кавала и, когато чуе гласа му, услушва се. Щомъ овчарътъ засвири на пладнище, стадото напуща пасището, за да си отпочине подъ дебелитъ сѣнки.

Ако би погледналъ нѣкой отдалечъ въ двора дѣдо Божиловъ и не знаеше българскитѣ седѣнки, щѣше да си помисли безъ друго, че тукъ се веселятъ нѣкои нощни духове. Небето ясно като стъкло, звездитѣ силно блещатъ, високиятъ пламъкъ освѣтява цѣлия дворъ, а снѣгътъ ярко отражава лжчитѣ му; клонетѣ на дърветата като че сж нанизани съ бисери! Момцитѣ и момитѣ около огнището даваха още по-голѣма хубостъ на картината, а пѣснитѣ, кавалитѣ и смѣховетѣ го съживяваха. Дивна картина!

Срѣднощъ премина отдавна, и седѣнката все си стоеше. Кавалитѣ едва млѣкваха, пѣснитѣ почваха, припѣвки, приказки, най-после хоро. Може ли да се весели българинътъ и да не играе хоро?

Когато първи пѣтли пропѣха, разотидоха се момитѣ и момцитѣ. Месечината бѣ вече изгрѣла, за да имъ освѣтява пжтя . . .

В. Кънчевъ

1. — Оборъ — мѣсто, дето затварятъ добитъка; дворъ за добитъка. — Рогозини — рогозки; постелка, изплетена отъ дивъ папуръ или отъ блатна трева. — Плавно — равно, гладко, спокойно. — Виторожко — съ извити рога. — Пладнище — мѣсто, дето се събиратъ напладне стадата да почиватъ подъ сѣнка. — Мелодия — напѣвъ. — Джбрава — рѣдка джбова гора съ голѣми дървета. — Вили — русалки; въображаеми юми — богини, съ бѣли прозрачни дрехи, дълги разплетени коси, които

живѣятъ изъ бистритѣ Планински езера, вирове и потоци. — Ярко — силно. — Дивна картина — чудна картина; картина, на която се удивляваме. — Припѣвки — пѣсни, съ които припѣватъ нѣкого отъ момцитѣ или момитѣ. — Вилнѣе — лудува, бѣснѣе.

2. — Обяснете изразитѣ: — „Весели и засмѣни, червени отъ студъ и отъ здраве“. — „Ето ги проточиха се момцитѣ“. — „Кавалтъ не се забави да поздрави всички“. — „Тя е една лека, плавна мелодия, плодъ на овчарско въображение. Тя пренася слушателитѣ въ тихитѣ горски джбрави“. — „Щомъ овчартъ засвири на пладнище, стадото напуща пасището“. — „Пѣснитѣ, кавалитѣ и смѣховетѣ го съживяваха“.

3.—Обяснете изразитѣ — сравнения:— „Момичета като весели птички“. — „Небето ясно като стъкло“. — „Клонетѣ на дърветата като че сж нанизани съ бисери“.

Посочете израза, съ който автортъ изказва възторга си отъ картината на седѣнката!

49. Първи снѣгъ.

Студтъ бѣ снощи тѣй голѣмъ! Луната
въ небето бѣше спрѣла вцепенена;
и вѣтърътъ бѣ вече зименъ вѣтъръ,
земята почернѣла и студена.

А тая сутринь — снѣгъ! Голѣми, бѣли
букети кичатъ всичкитѣ дървета,
отъ тежъкъ снѣгъ се кщитѣ привели,
сребристи птици идатъ отъ небето.

Сега е свѣтло. Бѣла е земята.
И празнично и чисто е въ сърдцето.
Въ какви огромни прѣспи е гората,
и колко свѣтлина е въвъ полето!

И вечерта ще бжде топла, синя,
земята въ снѣженъ сънь ще се люлѣе,
по-низко — надъ дървета и комини
огроменъ, свѣтълъ месецътъ ще грѣе.

Н. Фурнаджиевъ

1. — Огромни — много голѣми.

2. — Обяснете изразитѣ: — „Луната въ небето бѣше спрѣла вцепенена“. — „И празнично и чисто е въ сърдцето“. — „Земята въ снѣженъ сънь ще се люлѣе“.

3. — Съ какво поетът сравнява падащите сняжинки? А натрупания по дърветата сняг? Посочете изразител, с който той върши това! Какви изрази сж тѣ?

3. — Тема. — Опишете картината на тазгодишния сняг!

Никола Фурнаджиевъ е единъ отъ най-младитѣ и надеждни наши поети.

50. Дветѣ сестри.

Нощъ предъ Нова година. Земята е покрита съ бѣла сняжна покривка. Горе на небето трепкатъ звездитѣ, а долу — блести снягътъ. Свѣтло е като пенемъ. Надалече се виждатъ чернитѣ сѣнки на дърветата. Сегизъ-тогизъ отъ близкото село се чува кучешки лай. Тамъ хората спятъ сега и сънуватъ утрешния радостенъ празникъ.

Къмъ полунощъ, малко преди да звънне дванадесетиятъ часъ, накрай селото излѣзе стара жена. Тя бѣше висока, суха и прегърбена. За да не падне отъ слабостъ, подпираше се съ патеричка. Облѣчена бѣше съ дрипи. Отъ главата ѝ се спущаха бѣли коси.

Тя крачеше, спираше се отъ време на време и гледаше напредъ, сякашъ чакаше нѣкого. Следъ мигъ нѣщо префуча предъ нея. На близкото дърво кацна бухалъ.

— Буху, буху! — обади се бухалътъ. — Какво? Заминавашъ ли?

— Заминавамъ, — отвърна бабичката. И после попита: — А кжде е сестра ми? Иде ли вече?

— Иде, — отвърна бухалътъ. — Погледни напредъ. Ей тамъ хе-е-е!

Бабичката погледна. Далечъ по равния снягъ се мъркаше свѣтлина. Свѣтлината идѣше все по-близко и по-близко.

Бабичката се спрѣ. Срещу нея профуча шейна, возена отъ два елена. Въ шейната седѣше млада, хубава жена. Върху руситѣ ѝ коси свѣтѣше корона. Облѣчена бѣше съ златошита шуба. Жената съзрѣ бабичката и дръпна юзитѣ на еленитѣ. Шейната спрѣ.

— Коя си ти? — попита младата жена.

— Азъ съмъ тази, която ще бждешъ ти следъ дванадесетъ месеца, — тихо отвърна бабичката.

— Ахъ, сестро, мила сестро! — извика младата жена. — Ти ли си? Колко си остарѣла, сестрице!

— Не се чуди: и ти ще остарѣешъ като мене, — отвърна бабичката. — Така ни е отсждено: само дванадесетъ месеца да живѣемъ. Лани и азъ бѣхъ като тебе. Помнишъ ли? Но тукъ има много нещастни хора. Трѣбваше да имъ помогна. Съ короната си купихъ хлѣбъ за гладнитѣ. Затова главата ми е открита. Облѣкохъ голитѣ съ царската си дреха, и ето ме въ дрипи. Изтрихъ сълзитѣ имъ съ руситѣ си коси и коситѣ ми отъ скръбъ побѣлѣха. Сега съмъ бедна и стара. Безсилна съмъ вече. Върви, сестрице! Бързай! Отнеси радостъ на хората. Тѣ те чакатъ. Дано благослови Господъ пжтя ти!

Бабичката млъкна.

— Буху! буху! — обади се пакъ бухалтъгъ. — Да вървимъ ли?

— Да вървимъ, — повтори бабичката и закрета изъ дълбокия снѣгъ.

А младата жена вдигна юздата. Припнаха пакъ еленитъ, и шейната се изгуби.

Скоро откъмъ селото екнаха радостни викове. Децата съ суровакници въ ржце посрещнаха свѣтлата гостенка, — Новата година.

Георги Райчевъ

1. — Лани — миналата година.

2. — Обяснете израза: — „Азъ съмъ тази, която ще бждешъ ти следъ дванадесетъ месеца“.

3. — Какъ авторътъ е представилъ новата и старата година? Съ какво ги сравнява той? Посочете, съ кои изрази новата и старата година сж одухотворени.

4. — Драматизирайте разказа, като обясните, какъ трѣбва да се четатъ думитѣ на старата немощна бабичка и тия на младата, пълна съ животъ хубавица!

51. Момиченце, кокиченце...

Народна пѣсенъ

Момиченце, кокиченце,
 ти, мъничко, стрѣкъ босилче,
 ти, червено трѣндафилче,
 кой ти дари тая ризка,
 тая ризка копринена? ...
 На гърди ѝ — ясно слѣнце,
 на плещи ѝ — ясенъ месецъ,
 на поли ѝ — сѣ звездици,
 на рѣжави — сѣ денници!
 — Бавила съмъ млада Бога,
 дари ми я Божа майка,
 да я нося, да порастна;
 да я нося и да помня,
 че се роди млада Бога.

1. — Денница — голѣмата звезда, която изгрѣва рано сутринъ; зорница.

2. — Намѣрете хубавитѣ изрази — сравнения въ тази народна пѣсенъ, съ които народътъ е предалъ образа на момиченцето! Запишете ги и ги заучете!

3. — Сжцото сторете и съ изразитѣ, чрезъ които е предадена украсата на ризката.

Обърнете внимание на сжществителнитѣ имена: момиченце, кокиченце, босилче, трѣндафилче, ризка, звездаца и обяснете, защо сж употребени въ тази си умалителна форма. Какви ставатъ предметитѣ, когато ги изказваме съ умалителната имъ форма?

4. — Заучете наизустъ тази прекрасна по езикъ народна пѣсенъ!

52. Срещу Коледа.

I.

То го кажи презъ една такава нощъ (бѣше тъкмо срещу Коледа), въ планинското село Р. дѣдовата Лазкова челядь очакваше нетърпеливо Климе. Защото Климе, Лазковъ синъ, бѣше отишълъ презъ деня въ Мелникъ да търгува и да накупи премѣни за майка, за млада булка и за двегодишното си дете, та трѣбваше да се завърне най-късно привечерь, а ето сега мръкна хубаво, пада нощъ, а него го нѣмаше.

А какъ грозно и страшно фучи навънъ фъртуната. Тя удря въ прозореца, хлопа на вратата, раздига рѣженицата отъ покрива. . . . Сякашъ разбойници нападнали на хижата и искатъ да влѣзатъ вжтре.

А на домашнитѣ се свиватъ сърдцата отъ страхъ и безпокойство. Булката слухти при всѣко удряне на прозорчето, не ще ли бжде това Климе. Но не, Климе не иде, и сѣ фъртуната пѣе навънъ.

Но какъ е тъмно, Боже! Детето, седнало край огъня, дете ври котлето съ коледната гостба, се плаши отъ шума и заплаква отъ часъ на часъ.

— Мълчи, мама, мълчи. Тате ще дойде да ти донесе червени буйки, — котка го майка му.

То млъква при тия думи, обръща къмъ майка си очички, пълни съ щастие и сълзи, и пита:

— Тате? Буйки?

— Буйки, буйки, Гачко, на, тате иде. . .

И тя му посочва къмъ вратата, която пращи отъ вѣтъра.

И въздиша.

II.

Въздиша и дѣдо Лазко въ кжта, сгърбенъ подъ товара на годинитѣ и на тежки мисли. Мисли той за Климе и пѣшка глухо, защото не на добро е това бавене. Планината е пълна съ гадъ, нощъта е страховита, халата не престая. . . . Оная зима вълци нали изядоха Горановия ратай край самото село, а прѣспи засипаха трима души. . . . Та и кръвопийци не липсватъ тждѣва. . .

Пусто турско. . . И дѣдо Лазко преглъща страхо-
ветѣ си и не смѣе да охне извисоко, да не уплаши сна-
хата и детето, които плачатъ.

— Какво хленчите вие тамъ? — Сжди ги той наму-
сено, а въ гърдитѣ му се задънилъ камъкъ и ха да
заплаче и той съ гласъ. . . .

Вратата се бутна и се отвори. Всички трепнаха.

Влѣзе баба Лазковица; тя се връщаше отъ църква;
ходила бѣ да запали свѣщица предъ св. Мина, да по-
крие Климе.

— Нѣма ли го още? — попита тя плахо, като из-
глежда стаята.

Вмѣсто отговоръ, булката заплака.

— Боже мили, кжде остана това момче? Пъшка
бабата и отива предъ щампицата, дето гори кандилце.
И се кръсти пакъ.

А котлето съ коледната гостба ври на огъня весе-
ло. Но го забравили.

Полунощъ приближи. Никой не мигнува.

Огънятъ захвана да гасне; котлето млъкна. Вратни-
кътъ стои все отворенъ къмъ полето, защото кжщата
е на края.

Фъртуната навънъ вие, и сякашъ и вълцитѣ виятъ
тамъ.

И студени трѣпки пълзятъ по кожата на всички.
Боже, Боже, какъвъ бѣдни вечеръ!

III.

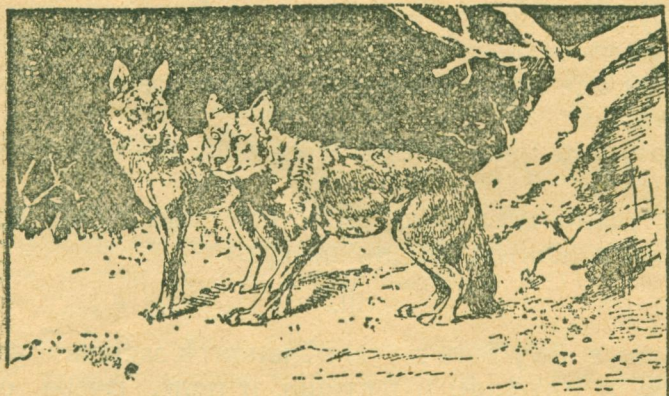
Климе е изгубилъ пжтя, вѣявицитѣ засипали всичко:
и долове, и рѣтлини, и пжтища, и поля. Вчера остави
селото по хубаво време, а сега? . . . Цѣли часове
той се скита изъ Пирина и не знае, кжде се намира,
накжде отива, какво ще срещне. Разбралъ е той само
едно: че далеко, далеко е сега отъ селото си, въ не-
познати планински пущинаци,—царството на лютитѣ звѣ-
рове и на гибелта. Нощта е видела отъ снѣга, но
окоото му нищо питомно, нищо, което да наумява за чо-
вѣка, за живота, не види: ни колиби, ни село, ни егрекъ
да свѣтне, дето да се подслони.

Селото му е въ падина: и да бжде близо, той нѣма
да го види. Планината навредъ пуста, бѣла, страшна.

Сякашъ покритъ съ бѣла плащаница. Но кжде стива? Той върви на посока, само да не замръзне... Фъртуната го бие въ гърба и плаче задъ него, и пици, и фучи като юда на самодивско хорище... И Климе върви напредъ, напредъ, напредъ, и пущинакътъ става все побезкраенъ и по-гибеленъ. Той знае, че домашнитѣ му сега го чакатъ и се кахърятъ... „Боже, дали ще бжда пакъ живъ да ги вида?“

Но кой излазя живъ изъ такава пропастъ? Той чувствува, че се вкоченява, че скоро ще затъне и остане въ нѣкоя прѣспа, и никой не ще знае, де е неговиятъ гробъ. А булката и Гачко... Фъртуната изпищѣ страшно и прекжсна рѣзислитѣ му.

Внезапно той зърна въ полумрака много черни сѣнки, които вървѣха безшумно по снѣга. Какво е това? Вълци! Тѣ сж цѣла сганъ и идатъ къмъ дѣсната му

страна, виятъ... Той хукна, гладната глутница бързишката го сподире съ диве виения... Колко време търча, той не помни. Предъ него бѣше сѣ голо, сѣ пусто и сѣ снѣжна поляна. Веднага Климе видѣ, че отпреде му се замѣрка нѣщо: свѣтли точки лѣскаха и го пресрѣщаха. Дружината бѣше пратила единъ отредъ да му затвори пжтя. Климе видѣ страшна неминуема смъртъ... Тогава хукна пакъ като обезумѣлъ, налѣво, по нова посока, изъ нѣкакво стрѣмнище надолу. И вълцитѣ следъ него... Той се дваждъ сплита въ пояса си, който се влачеше, и пада. Когато се озова въ дола, Климе

видѣ съ радостъ, че влазя въ нѣкое село. . . Кое е, — помашко ли е, християнско ли е,—той не мисли, защото глутницата го погна и тамъ. Тя иде по петитѣ му. . . Той се мръдна въ една вратня, която, види се, фърту-ната бѣ отворила, и се затече къмъ прозорчето, което още свѣтѣше. И вълцитѣ следъ него. . . Климе бутна грубо вратата и влѣзе въ непозната Кжща. Той въз-дъхна: видѣ българска, християнска кжща и куностаса, и предъ него кандилце. . . Огънятъ едвамъ блещукаше и тлѣеше още. Изъ сѣнката скокнаха нѣкакви хора. Той се озърна очуденъ. Кжде се намира той?

Изведнѣжъ позна, че е у дома си.

Провидението бѣ напжтило лутанията му къмъ тѣхното село, къмъ тѣхната кжща, когато той мислѣше, че съвсемъ на друга посока е ударилъ.

— Тате! булка! . . . Ставайте, — викаше той, като сваляше торбата съ коледнитѣ премѣни.

Тѣ изкрещѣха всички като луди и го запрегрѣщаха.

— Синко, де се губи въ тая голѣма буря? — шепне старецътъ несъзнателно и плаче като дете.

— Бурята е голѣма, но Господъ е още по-голѣмъ, тате. . . Хай стегнете се, да вървимъ на черква. Не чувате ли? Клепалото бие.

Въ сжщия мигъ, при едно утихване на вѣтъра, чу се клепалото. Христосъ се бѣше родилъ. Скоро ща-стливата челядь излѣзе и се запжти къмъ Божия храмъ.

А котлето съ кървавицата пакъ весело закѣкра на огъня. . .

Ив. Вазовъ

1. — Фъртуна — много силна, страховита зимна буря, придружена съ снѣгъ. — Ръженица — ръжена слама, съ която Селянитѣ на много мѣста покриватъ кжщитѣ си. — Слухти — ослушва се. — Буйки — малки детски обуша. — Коткамъ — залисвамъ, бавя нѣкого, придумвамъ го да прави нѣщо. — Гадъ — диви животни — звѣрове; животни, що пълзи или лази. — Кръвопийци — разбойници, които убиватъ хората, проливатъ човѣшка кръвъ. — Пусто турско — да опустѣе тази турска държава; клетва. — Хленча — плача, хълцамъ съ тихъ гласъ. — Щампица — малка икона отъ хартия. — Рътлина — ридъ, баиръ, върхъ, могила, хълмъ. — Пущинакъ — пусто мѣсто; мѣсто, дето не стѣпва човѣшки кракъ. — Игрекъ — кошара на полето или въ планината, дето лѣте ношуватъ овцитѣ. — Плащаница — саванъ, покривка; коприненъ платъ, върху който е изшито погребението на Спасителя. — Юди — самодиви, самовили. Народътъ вѣрва, че юдитѣ сж красиви моми, които живѣятъ изъ пуститѣ планини край бистритѣ планински езера, вирове и потоци, като само-

вилитъ. Преди изгрѣвъ слънце тѣ се събиратъ на сборища, къпятъ се въ езерата и играятъ въ бѣли дрехи своитѣ хора. Не правятъ пакости. Лѣтнитѣ вихрушки, споредъ вѣрването, сж работа на юдитѣ. — Гибелъ — загиване, смъртъ; гибелень — що носи смъртъ. — Вкоченява — замръзва отъ студъ, отъ страхъ; ставамъ твърдъ, коравъ, вдѣрвявамъ се. — Размисли — мисли. — Сганъ — много хора, събрани нейде, тълпа, навалица, паплачъ. — Глутница — нѣколко вълка, които вървятъ заедно. — Кахъри се — грижи се, безпокои се. — Сподири — върви подиръ него, по диритѣ му. — Провидение — сждба; онова, което има да се случи, промисль; Божия грижа за човѣка и свѣта.

2.—Обяснете изразитѣ: — „Очички пълни съ щастие и сълзи“. — „Сгърбенъ подъ товара на годинитѣ и на тежки мисли“. — „Пъшка глухо“. — „Нощта е страховита“. — „Дѣдо Лазко преглъща страховетѣ си“. — „Сжди ги той намусено, а въ гърдитѣ му се е задънил камъкъ“. — „Запали свѣщица предъ св. Мина да покрие Климе“. — „Въ царството на лютитѣ звѣрове и на гибелта“. — „Пущинакътъ става все по-безкраенъ и по-гибелень“. — „Климе видѣ страшна, неминуема смъртъ“. — „Тя иде по петитѣ му“. Що значи: „Преследватъ го по петитѣ му?“ — „Провидението бѣ напжтило лутанията му къмъ тѣхното село“. — „Съвсемъ на друга посока е ударилъ“. Обяснете значението на думата „ударилъ“ въ изразитѣ: „Ударили го по главата“. — „Ударилъ го на животъ“. „Ударилъ подаръка?“ — „Шепне старецътъ несъзнателно“.

3. — Обяснете: а) чувствата, които преживяватъ домашнитѣ, когато очакватъ Климе; б) чувствата, които Климе преживява, и мислитѣ, които минаватъ презъ ума му, когато го гонятъ вълцитѣ; в) чувствата, които вълнуватъ всички при завръщането му. Посочете изразитѣ, съ които сж предадени тия чувства, мисли и настроения на Климе и на домашнитѣ му презъ тѣзи моменти!

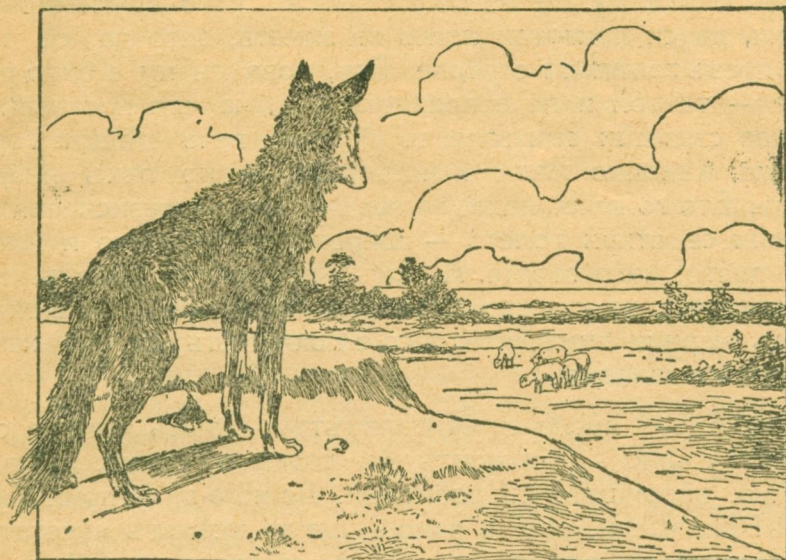
4. — Опишете: а) картината на бурята; б) обстановката вкжци презъ време на очакването; в) лутането на Климе и срещата му съ вълцитѣ; г) момента на завръщането.

5.—Посочете и обяснете изразитѣ: а) съ които бурята е олицетворена; 2) съ които сж изразени: а) страхътъ на баба Лазковица и на домашнитѣ; б) молбата на Климе да се завърне здравъ и читавъ дома; в) радостта на домашнитѣ при влизането на Климе; г) неговата благодарностъ къмъ Бога.

6.—На колко отдѣлни части може да се раздѣли четивото? Озаглавете всѣка часть съ отдѣлно кжсо изречение!

7.—Обяснете значението на глагола „вия“ въ изразитѣ: — „Фъртуната ви е“, „Вълци виятъ“. Обяснете значението на сжщия глаголъ въ следнитѣ изрази отъ четивото „Сивиятъ скиталець“: „Лууу... аууу... изви пакъ болзнено скиталецьтъ“ и „Лу-ау-ау!... извива немощно въ тъмната нощъ гладникътъ“. Какво означава сжщиятъ глаголъ въ изразитѣ: „Кждравъ лихъ потокъ се вие.“ — „Вий се кждрава лоза“. — „По скалитѣ виятъ гнѣзда орли — господари“. Отъ коя дума сж образувани сжщевителнитѣ: вой („И нададе заканително вой“) и „витки“ („Коситѣ ѝ падаха на витки по челото“.) А думитѣ: „витъ, превитъ кравай“, „витъ плетъ“, „вити рога“?

Тема. — Разкажете устно или опишете писмено друга подобна случка за среща съ вълци, която вие сами сте преживѣли или която се е случила съ нѣкой вашъ близъкъ!

53. Сивиятъ скиталець.

Падна зима, дълга и студена зима, па не помисли вече да си ходи. Сграбчи земята въ своитѣ ледени прегръдки, отрупа поля и гори съ дебела снѣжна пелена, заледи рѣки и потоци, па примами своитѣ побратими — вихри и вѣтрове, че като почна да духа, духа, духа . . .

— У-у-у! — свири вѣтърътъ изъ гората, граби снѣга отъ ошмуленитѣ клони на дърветата и го трупа по пжтища и пжтеки.

— Фу-фу-фу! . . . — приглася му вихърътъ и дига прѣспи като планини по кръстопжтища и проходи.

Изплашиха се животни и хора, прибраха се, де кой свари, въ очакване на лѣтото. Полето е пусто и мъртво: ни овчици, ни добитъкъ се мѣркатъ вече изъ него; пжтникъ изъ пжть се не вижда; дърварь въ гората не отива; овчарь сиво стадо на паша не води!

Мъртво, пусто и страшно!

Единъ само сивиятъ вълкъ още скита — гладенъ и бездоменъ — изъ тая поснѣжена пустиня. Скита той, трака страшно жби, искри очи и все търси, търси храна и приютъ. Гладенъ е, студено му, ала съ какво да се

нахрани? — Жива тварь се не мърка вече съ седмици предъ очитъ му. Че не се е сътилъ, като другитъ животни, да си пригответи легло за зимата, дето да се топли презъ голъмитъ студове. Ехъ, това ли му е било работа — та той и не е предполагалъ, че ще настъпятъ такива страшни дни за него. Обходи вече цѣлата гора днеска, нѣколко пѣти я кръстоса, — но пакъ нижде нищо. Ето го вече накрай гората. Предъ разискренитъ му очи се откри полето — широко, поснѣжено и пакъ тѣй пусто, като гората. А тамъ, не много далечъ, на другия край на полето, е селото. То едвамъ се вижда презъ черния димъ, който го е похлупилъ отведъ като огромень калпакъ.

— Ехъ,— мисли си скиталецътъ, — тамъ сега е съ всичко пълно — кошаритъ съ стада и малки, крѣхки агънца, дворищата съ добитъци. Да мога да се примъкна тамъ! Но чакай, още е рано — ще ме усѣтятъ кучетата, па каквито сж зли, а азъ както съмъ изнемощѣлъ — ще ме хванатъ и, отидохъ си. А гладно ми е... Боже, колко ми е гладно! Гладно, не гладно — ще потрая, додето мръкне, па тогава... Ехъ, че сладко ще си хапна, — мисли си скитникътъ и вече предвкушава хубавата закуска... И съ тая мисль лѣга задъ единъ храстъ и почва да чака нощта. Лежи и се мжчи да подрѣмне, дано въ дрѣмка забрави глада. Но напукъ, отъ село долитатъ до спуха му ту дрезгавиятъ блѣй на овци и агънца, ту остро кукуригане на пѣтли, не му даватъ покой и още повече дразнятъ празния му стомахъ.

Израка грозно жбви скиталецътъ, впери разискрени очи въ селото и грозно и заканително нададе вой.

— Аууу, аууу... и пакъ се помжчи да задрѣме. Но тъкмо го налегне дрѣмка и, охъ! — нѣщо го бодне въ стомаха, като съ ножъ го прерѣже.

— Аууу, аууу... — извие пакъ болезнено сивиятъ скиталецъ...

— Ууууу! — отвърне му вѣтърътъ, засѣбаря снѣга отъ дърветата и го засипе по настрѣхналия му кожухъ.

— Ехъ, не видѣла се проклета зима — нѣма край! Че и сега ли намѣри да дойде. То харно дойде, поне да си ходи. . А що е това — простнала се дълга, дълга,

нѣма край! — ризсждава скиталецътъ, трака зѣби и искри очи. . .

Но ето, мръкна. . . Скиталецътъ стана, изтегли вкоченялитѣ си кости, па хайде презъ полето, право къмъ село. Върви той, затѣва въ снѣга, заглежда се внимателно, още по-внимателно се слушава. Върви, поспре, пакъ трѣгне, пакъ поспре — ето го най-после въ крайнитѣ на селото. И почва да се присламчва до най-близката кошара. Тихо. Селото спи дълбокъ сънь. И кучета, и хора — всички сѣ се отдали на сладка почивка. — Ехъ, тъкмо сгода и време, — мисли си гладникътъ и вече се домъква до самата кошара. Топлиятъ дѣхъ на спешитѣ овчици сякашъ го опива. Само единъ скокъ го дѣли отъ тѣхъ. И той сбра всичкитѣ сили на изнемошѣлото си тѣло и хопъ! — опита се да прескочи въ кошарата. . . Уви! — тя излѣзе висока. И тъкмо да повтори скока, лавна псе, последваха го и други. Селото се събуди. Наскачаха селяци.

— Вълкъ, вълкъ! . . .

Скиталецътъ хукна назадъ, псетата го спотириха, селяцитѣ нагребиха сопи, чуха се и нѣколко гърмежи. . . И дълго тая нощъ селото не заспа, а псетата до заранѣта обикаляха покрайнитѣ и безспиръ лаяха.

Сивиятъ скиталецъ, ни живъ, ни мъртавъ, едвамъ се домъкна въ гората, немощенъ и отпадналъ се изтегна на снѣга и жално и зловещо почна да кълне и зимата, и живота си, и свѣта. . .

— Ау-ау-у-у . . . — извива въ тъмната нощъ немощно гладникътъ и грозно чатка зѣби и искри очи. . .

— У-у-у-у . . . — отвърща му вѣтърътъ, събаря снѣга отъ ошмуленитѣ клони на дърветата и го сипе по настрѣхналия му кожухъ. . .

Стоянь Дриновъ

1. — Ошмулени клоне — на които листата сѣ обрулени и клонетѣ останали голи. — Побратимъ — съ когото сме се сговорили да живѣемъ като братя. — Искри очи — очитѣ му толкова силно блещатъ, сякашъ искри изскачатъ отъ тѣхъ. Що значи: „разискрени очи“? — Приютъ — подслонъ, убѣжище; пансионъ за бедни деца, старци, бабички и пр.. — Тварь — всѣко живо сѣщество. — Предвкушава — усѣща вкуса му, преди да е ялъ отъ нѣщо. — Блѣй — блѣне. — Присламчва се — примъква се нѣкъде тихичката и незабелязано, макаръ и да не е каненъ и да не е потрѣбенъ. — Сгода — удобенъ случай, срѣдство, начинъ. — Хукна — втурна се съ все сили да бѣга. — Спотириха го — погнаха го, подгониха го.

Хросточатия за I кл

2. — **Обяснете изразитѣ**: — „Сграбчи земята въ своитѣ ледени прегръдки“. — „Полето е пусто и мъртво“. — „Изъ тая поснаѣжена пустиня“. — „Ще ме хванатъ и отидохъ си“. — „Извие пакъ болезнено сивиятъ скиталецъ“ и „Извива въ тъмната нощъ немощно гладникътъ“. — „Грозно чатка зѣби и искри очи“.

Обяснете израза. — „И дълго тая нощъ селото не заспа“. Може ли селото (кжшитѣ, улицитѣ) да заспиватъ? За кого трѣбва да разбираме, че се говори тукъ? Въмѣсто що е употреблена тогава думата „селото“?

3. — На зимата сж приписани много действия и признаци, които тя не може да има като неодушевенъ предметъ, следователно, тя е олицетворена. Обяснете, какви действия или признаци ѝ сж приписани!

Посочете и обяснете изразитѣ, съ които сж олицетворени вѣтъртъ и вихъртъ!

4. — **Обяснете**, какъ трѣбва да четете четивото, като имате предвидъ, че чрезъ четенето трѣбва да представите добре картината на тежката зима, фученето на вѣтъра, жалния вой на гладния скитникъ, неговото тихо и незабелязано промъкване, тревогата на селото.

5. — **Посочете** междуметията въ четивото и обяснете значението имъ. Каква става речта съ тѣхъ?

54. Писмо на пролѣтъта.

Вѣй долнякътъ и отвѣва
струпания зименъ сметъ,
ей прелитатъ ластовички,
носеци отъ югъ приветъ.

Тѣхъ ги цвѣтна пролѣтъ
праща
съ писъмце до назитукъ;
въ него, пише тя, отдавна
че тръгнала е отъ югъ.

Маргаритното кокиче
думитѣ сж въ туй писмо—
слънцето с' зарици ясни
писало ги е само;

модрооки теменужки
запетайкитѣ сж тамъ,
удивителна накрая
мждри се божурѣтъ самъ,

Подписъ му е росенъ здравецъ,
розата му е печать...
Отъ писмото дѣха младостъ,
вѣе нѣженъ ароматъ.

Пенчо Славейковъ

1. — Приветъ — поздравъ. — Маргаритно (кокиче) — тъй нарича поетѣтъ кокичето, защото цвѣтоветѣ му сж бѣли като маргаритѣ, като бисери. — Зарици — свѣтлина; лжчи. — Модроокъ — синеокъ.

2. — Пролѣтъта е олицетворена. Посочете и обяснете изразитѣ, съ които е извършено това?

Пенчо Славейковъ е синъ на дѣдо Петко Рачовъ Славейковъ. Роденъ е въ гр. Тръвна. Той е единъ отъ най-образованитѣ наши поети и общественици. Обикналъ силно народната пѣсенъ и езика ѝ. Той ни даде, по подражание на нея много свои стихотворения. Съ тежкъ неджгъ оше отъ младина, огорченъ и обиденъ отъ своитѣ сънародници, той напусти България, отиде въ чужбина (при езерото Лаго ди Комо — Италия) и тамъ прекара последнитѣ си тежки дни. Написа е следнитѣ сборки съ стихотворения: „Сънь за шастие“, „Епически пѣсни“ и „На острова на блаженитѣ“. Най-големо и най-хубаво, макаръ и незавършено, негово произведение е „Кървава песенъ“. Пенчо Славейковъ умрѣ презъ 1912 год. въ разцвѣта на силитѣ и дарбитѣ си — четиредесетъ и шесть годишенъ. Коститѣ му бѣха пренесени отъ Италия въ България, заедно съ тия на П. Ю. Тодоровъ и погребани въ Софийскитѣ гробища.

55. Когато кокичето цъвне.

Смѣхъ, викъ, капичкане. . . Децата, погнали две агнета изъ одаята, кжщата на главата си ще дигнатъ. Баба имъ, прибрала рано обагненитѣ агнета на топло, запрѣла при тѣхъ и децата въ вдрыхналата одая, а тя излѣзла навънъ. Пепельта въ огнището сметена, по кжтове висятъ оставени кожуси, никого не свърта вжтре, само агнета и деца сж запрѣни вжтре вкжщи. Отъ вчера слънцето наблѣга облепеня съ книга прозорець и дори ето — безъ да сѣтятъ децата кога — нѣколко лжчи се промъкнали презъ дупката на книгата. Като сжщинско слънчево око е отворила клепки продупчената отъ тѣхенъ прѣстъ книга, цѣла свѣтла ивица пробива връзъ одаята и вие въ себе всичкия ѝ прахулякъ. И премигва туй око презъ продупчената книга. Златната ивица върти прашинкитѣ изкжщи, а на децата още по се стѣга душата. Въ тозъ кжтъ едно се праметне, въ онзи, чакай, другото ще си разбий главата — мира на нищо изкжщи не даватъ!

Но отвънъ нѣкой щапа по земното. — Изведнѣжъ всѣко се смарлуша, де свари, агнетата се изправятъ срѣдъ одаята и всички вперятъ очи къмъ вратата.

То баба имъ била!.. Скачатъ тѣ и се втурватъ презъ глава. Едно отсамъ блѣска, друго оттатъкъ се пропѣхва, ще я повалятъ! Докато тя се извърне, докато притвори вратата, агнета и деца урнаха презъ трема.

— Бре, бре, на синджиръ каточе сте държани, — вика подире имъ тя, но кой ти слуша.

Като орлякъ птички пръпнаха тѣ изъ двора и се пръснаха на вси страни. Тукъ едно ритна стегнатия стволъ на черештата и си засвири нататъкъ; таме дветѣ по-малки погнаха на купището агнетата, искатъ да ги ездятъ! — пѣкъ третото — вижъ — не го сдържало ни земята, качило се на градинския плетъ и оттамъ вика отъ все сила!.. Още двора се тъмнѣе — мрътвина: нѣма ни цвѣтъ, ни птичка, да отвърнатъ на тѣхната радостъ. По съседни плѣвници и кщя се чернѣй ръженицата, татъкъ въ далнини раздралъ бѣла риза Балканътъ, а настрани се чува срѣхата капи — съ бистри, едри сълзи зимата изплаква последнитѣ си дни.

Децата изобиколиха, извърнаха се и пакъ се сбраха вкупомъ предъ барата срѣдъ двора, дето се огледваше високото ведро небе.

— Хайде въ градината! — вика най-голѣмото и ги поведе къмъ вратника, исправенъ татъкъ въ горния кѣтъ на двора.

Навредъ градинскитѣ лехи тръпнатъ отъ зимната влага, намѣста окалянь — опръсканъ снѣгътъ още стои и децата не смѣятъ да нагазятъ въ разтиквената земя. Подире не могатъ си еминийкитѣ извади! Повъртѣха се предъ вратника, разстѣпиха се, като че ще търсятъ нѣщо и изведнѣжъ извика едно отгоре: „Кокиче! Ей го, цѣвнало!“.

Всички извърнаха очи. По припека, татъкъ край плета, на крѣхъкъ злакъ бѣ оборило бѣло чело кокиче — първа радостна сълза на пролѣтъта. Децата го наобиколиха, гледатъ го и никое не смѣе да сегне къмъ него.

— Горкичкото, едвамъ се държи на стѣбълцето си като капка. . . — съжали го най-голѣмото отъ децата.

— То вече е видѣло, че мащеха му го е измамила, а бабо? — припомни друго приказката, що баба имъ до късно разправя край камината.

. . . На майка мащеха било паднало ранното кокиче, тя го ни жали, ни милѣе както другитѣ цвѣтя. Щомъ като свети Атанасъ съ златна тояга мине покрай тѣхъ, да отиде при Господа да моли за пролѣтъ, посочва му го тя и подучва заварничето си да излѣзе на бѣлъ свѣтъ, че се е стоплило вече. И ето — ето го хванало ѝ вѣра, изсочило — озърта се насамъ — нататъкъ

по градински лехи — нѣма ни зюмбулъ, ни лале — снѣгътъ още не изтаялъ по мрѣтвини. . . Чакъ сега разбира: излѣгала го е мащеха му и клюмнало чело да не гледа баремъ, какъ ще го смрази носещъ студътъ. . .

— По-добре да го откъснемъ, додаде едно отъ децата.

— Да го откъснемъ, бацьо, че да го оставимъ на птичето гнѣздо на люляката!

— Нали тъй каза баба, бацьо, — се заговива и трето край най-голѣмото. — Съ първото кокиче се кичатъ птичитѣ гнѣзда. Птичката, като го види, пакъ тамъ отива да си снесе яйцата, пакъ ще ни излюпи птиченца. . .

И докато то каже, друго откъсна кокичето и цѣлиятъ орлякъ деца припна да търси птичето гнѣздо нагоре.

П. Ю. Тодоровъ.

1. — Капичкане — прекатуряне; премѣтане презъ глава. — Одая (т. д.) — стая, килия, горница. — Вдрыхнала — неprovѣтрена; която мирише на лошо отъ неprovѣтряване. — Кръзъ — презъ. — Щапа — щапуга. — Земното — сушина, навесъ, широка стрѣха предъ къщата, измазана по земята съ глина, съ прѣстъ. — Смарлуша се — спотайва се, замълчава се, стихва, за да чуе, да узнае, да разбере нѣщо или докато премине нѣщо. — Урнаха — втурнаха се презъ глава. — Трѣмъ — дълга стрѣха, прилепена отпредъ на нѣкоя сграда, сайвантъ, прустъ, отводъ. — Прѣпнаха — особениятъ шумъ, който издаватъ птичкитѣ, когато дружно хвъркнатъ. — Стволъ — стебло. — Бара — локва, виръ, гюль. — Ведро небе — ясно, безоблачно небе. — Вратникъ — голѣма пжтна порта на селския дворъ. — Еминии — обувки безъ горнице, калезри. Припекъ — мѣсто, което добре се огрѣва отъ слнцето. — Крѣхкъкъ злакъ — крѣхка, нѣжна зеленина; тука: крѣхкото нѣжно и зелено стебълце на кокичето. — Оборило чело — свело чело надъ гърди. — Сегне — да посегне. — Камина — огнище. — Не изтаялъ — не се стопилъ. — Клюмнало — навело чело. — Баримъ — поне. — Заговива се — започна да се вие, тука: да се овѣрга.

2. — **Обяснете изразитѣ** :— „Къщата на главата си ще дигнатъ“. — „Никого не свѣрта вжтре“. — „Слънцето наблѣга облепениа съ книга прозорець“. — „Вие съ себе си всичкиа прахолякъ“. — „На децата още по се стѣга душата“. — „Мира на нищо изкъщи не даватъ“. — „Втурватъ се презъ глава“. — „Агнетата и децата урнаха презъ трема“ — „Не го сдържало на земята“. — „Дето се огледвагше високото ведро небе“. — „Градинскитѣ лехи трѣпнатъ отъ зимната влага“ — „Децата не смѣятъ да нагазятъ въ разтиквената земя“. — „Първата радостна сълза на пролѣтъта“:— „Подучва завареничето да излѣзе на бѣлъ свѣтъ“. — „Снѣгътъ още не изтаялъ по мрътвини“. — „Се заовива и трето край най-голѣмото.

3. — Слънцето, продупчената хартия на прозореча, Балканътъ, зимата, градинскитѣ лехи и кокичето сж одухотворени. Посочете къде и обяснете, какъ тѣзи неодушевени предмети сж олицетворени!

Посочете прекраснитѣ сравнения, съ които авторътъ тѣй много си е послужилъ въ четивото, и ги обяснете!

Посочете ония мѣста отъ разказа, въ които се чувствува пробуждането на пролѣтъта и на хората (децата), а така сжщо и изразитѣ, съ които това пробуждане е изразено!

4. — Щомъ отъ четивото се вижда, че и въ природата и у хората (децата) блика буенъ, радостенъ животъ, какъ ще четете ония мѣста отъ него, дето е предаденъ най-добре и най-силно този животъ?

Опитайте се да четете тѣй, че съ бодрия тонъ на гласа си да изразите буйния животъ и голѣмата радостъ на децата!

5. — Обяснете, изречение ли е първиятъ изразъ, съ който четивото за почва. Прибавете на този изразъ глаголь и вижте, въ кой случай изразътъ изкъзва по-живо мисълта! — Какъ ще го четете, щомъ като авторътъ иска да ни представи по-живо засилващата се детска радостъ? Ще се засилва ли или ще ослабва гласътъ ви къмъ втората и третата дума на израза? А какво означава многоточието? Какъ ще изразите това многоточие съ тона на гласа си?

Тема. — Разкажете писмено друга приказка за участъта на ранното кокиченце, която вие знаете!

Петко Ю. Тодоровъ е роденъ въ Елена. Умрѣлъ презъ 1916 годъ въ чужбина младъ,—едва 37-годишенъ. Наредъ съ Пенчо Славейковъ, той е единъ отъ най-културнитѣ и най-просветенитѣ българи писатели. П. Ю. Тодоровъ е влюбенъ въ нашитѣ народни пѣсни и въ народния ни езикъ. Отъ тѣзи народни пѣсни той взема канавата на своитѣ прекрасни „Идилии“ и „Драми“. написани на чистъ еленски народенъ езикъ. Въ идиликтѣ си П. Ю. Тодоровъ описва тихия селски животъ, радоститѣ, скърбитѣ и тревогитѣ на млади и стари. Отъ тѣхъ лѣха доброта и човѣщина, тѣ сж истински картини на тихъ и миренъ животъ.

56. Да посрещнемъ слънцето!

Изтърколи се зимата. Отиде, та се не видѣ. Пролѣтъ настѣпи. Грѣйна младо, хубаво слънце. Цвѣтъ, лѣчи и пѣсень, — всичко ни мами навънъ, на полето, въ гората, край потока, въ планината. Просторътъ се разгрѣща ведъръ и безкраенъ. Колко много животъ, колко много радостъ блика навсѣкжде!

Разтворете врати и прозорци! Смѣкнете пердета и завеси! Разкрийте жилището си за слънцето, — за нашата радостъ, за нашето здраве!

Нека ни гаятъ, прегрѣщатъ и цѣлуватъ неговитѣ лѣчи. Тѣ ни правятъ силни и пѣргави; тѣ ни каратъ да пѣемъ, да скачаме и да викаме; тѣ ни каратъ да обичаме всичко живо на земята.

Да посрещнемъ слънцето съ цвѣта, пѣсни и игри! Радвайте се на неговата грѣйка, на наговата благодать, на неговитѣ милувки!

Дръ В. Ив. Неновъ

1. — Обяснете израза — „Просторътъ се разгрѣща ведъръ и безкраенъ“.
2. — Авторътъ нарича слънцето „наша радостъ, наше здраве“. Обяснете защо!
3. — Съ това четиво той ни подканя да посрещнемъ слънцето и т. н. Какъ ще го четемъ тогава? Какъвъ трѣбва да бѣде тонътъ на гласа ви и какво трѣбва да се чувствува отъ този тонъ?

57. Пролѣтна сѣитба.

Една сутринъ презъ тия дни и Нейко кметътъ не можа да се сдържи вжщи и излѣзе да пообиколи изъ полето. Почнали се бѣха пролѣтнитѣ сѣитби. Ободренъ отъ хубавото време, Нейко върви бързо, поглежда насамъ, поглежда нататкъ: рано е, слънцето току-що бѣше изгрѣло, а колята на сѣячитѣ накацали по нивитѣ

като птици. Тукъ върволица волове — по гребена на нѣкой баиръ тѣ се виждатъ прегърбени като костенурки — бавно и тежко влачатъ плугъ, тамъ само чифтъ коне почти препускатъ съ боруната. Всичко се вижда като на дланъ. Широко поле, равно поле — да викнешъ, кой знае, докжде ще те чуютъ. И ужъ е тихо, а не е. Нейко се спира, снема калпака си, за да си избърше пота и гледа нагоре: де сж тия чучулиги, колко сж? Нищо не се вижда, а цѣлото небе кѣнти и рѣсидъждъ отъ пѣсни. Нейко тръгва пакъ, но едвамъ направилъ нѣколко крачки, отново се спира: хо-хо! — викатъ нѣкжде далечъ, хо-хо! — отзоваватъ се други. Ето, препускатъ нататъкъ и конници. „Дигнали сж нѣкой вълкъ“ — мисли си Нейко и се усмихва.

Най-напредъ Нейко заобиколи тия свои ниви, които бѣха засѣти вече. Той преглежда внимателно всичко, занича тамъ, занича тукъ — работата бѣше свършена хубаво, нѣма какво да се каже, но все пакъ имаше нѣщо, което е можело и по-хубаво да се направи. И, заетъ вече съ тия грижи, малко ядосанъ, Нейко тръгва право къмъ нивата, дето синъ му Маринъ и слугата сѣха. Той стигна тамъ, спрѣ се и, безъ да каже нѣщо, заста на настрана. Синъ му пълнѣше дисагитѣ съ семе отъ колата и, като видѣ баща си, позасмѣ се, че и той е дошелъ на нива. Следъ туй, съ напълнени дисаги на рамо, той влѣзе въ браздитѣ и започна да сѣе.

— Не тѣй, Марине, не тѣй! — завика изведнѣжъ Нейко. — Размахвай ржката, повече я размахвай!

Маринъ се поспрѣ, погледна баща си и пакъ започна да сѣе. Нейко още повече се разсърди:

— Не тѣй! Не чувашъ ли! Размахвай . . . Като стжпишъ съ лѣвия кракъ, размахвай. . . Гледай го, какво прави. . . . Чакай, остави, дай-самъ дисагитѣ на мене. . . .

Нейко се засили, грабна дисагитѣ отъ Марина и ги метна на рамото си.

— Тѣй не може то, — говорѣше той. — Тѣй, както го хвърляшъ ти, на гнѣзда, на гнѣзда ще изникне. Стой настрана! Гледай сега, какъ се сѣе!

Нейко се натъкми и започна. Загледанъ на нѣколко крачки предъ себе си, той крачеше широко, но от-

мѣрено и спокойно. Подъ всѣка стѣпка на лѣвия си кракъ, съ винаги едно и сѣщо размахване на дѣсната си рѣка, той хвърляше семето, зърната блѣскаха въ въздуха като златна струя, следъ туй падаха и се губѣха между буцитѣ на прѣстѣта. И всичко туй се повтаряше все тѣй правилно, съ сѣщото будно внимание, съ сѣщата съсрѣдоточеностъ. Маринъ и слугата, малко засрамени, гледаха следъ Нейка и следѣха всѣко негово движение. Каквото и да се каже, предъ тѣхъ бѣше старъ, изпитанъ майсторъ, отъ когото много нѣщо можеше да се научи.

Нѣколко пѣти Нейко изпразва и напѣлва дисагитѣ и винаги, когато дойдѣше до колата, казваше на Марина:

— Стѣпишъ ли съ лѣвия кракъ — хвърляй. Ама тѣй, равно, навредъ еднакво да се прѣска. Че ако не го хвърляшъ, както трѣбва, какъ ще изникне — ще се смѣятъ хората.

Най-после Нейко се умори, сне дисагитѣ и ги даде на Марина. Той доста бѣше се поизпотилъ, но изглеждаше доволенъ и радостно възбуденъ. И като посочи собствената си работа за примѣръ, като даде оцемного съвети и напѣтвания, Нейко хвърли последенъ погледъ къмъ нивата и си трѣгна за село. Сега той не поглеждаше нито на една, нито на друга страна. „По-добро време за сѣитба, — мислѣше си той, — не може да бѣде“.

Йорданъ Йовковъ

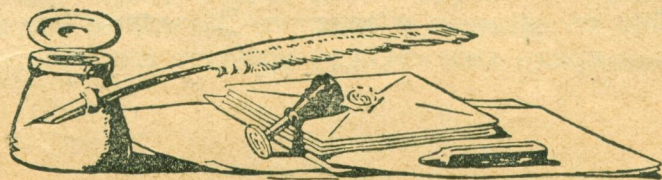
1. — Боруна — земеделско сѣчиво. — Занича — ^{визира се} надница; гледа нѣщо съ внимание, за да го види добре, да го провѣри.

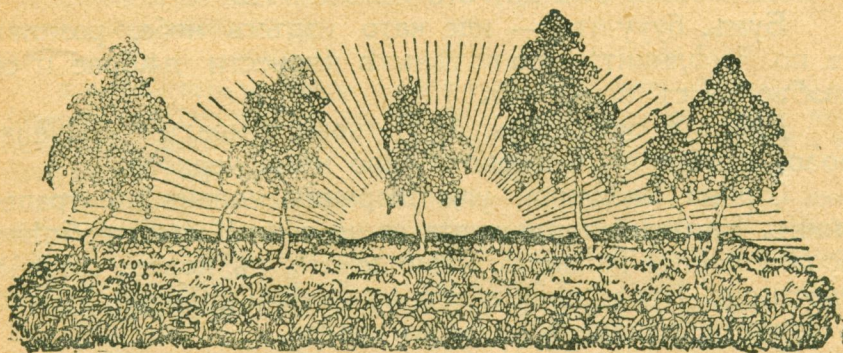
2. — **Обяснете изразитѣ:** — „И всичко туй се повтаряше все тѣй правилно, съ сѣщото будно внимание, съ сѣщата съсрѣдоточеностъ“. — „Изглеждаше доволенъ и радостно възбуденъ“.

Обяснете израза „Тукъ върволица волове — по гребена на нѣкой баиръ тѣ се виждаха прегърбени като костенурки“.

Какъвъ е този изразъ и защо? Съ какво авторътъ сравнява воловетъ? Каква става речъта му отъ такива сравнения?

3. Неодушевенитѣ предмети „коля“ и „небето“ сж олицетворени. Посочете изразитѣ, съ които е извършено това!

58. Пролѣтъ.

Народна пѣсенъ

Що ми е мило и драго,
че се е пролѣтъ пукнала!
Все е излѣло на трева,
и стока, маре, и мака:
сиви говеда въ гората,
врани коньове въ полето,
на хилядници овчици
и на стотици козици.
Всичко е живо и здраво,
всичка е стока весела,
всичко е живо станало,
всичко на паша тръгнало...
Орачъ ми оре въ полето
полскитѣ равни рудини,

полскитѣ цѣли цѣлини,
два му волове ангели,
стратурково му ралото,
бисилкови му жеглитѣ!
Босилекъ много мирише,
та всичко живо събуди,
всичкитѣ живи животни.
Всички по него пойдоха
и се на Бога молѣха:
—Я дай ни, Боже, я дай ни
тая година най-добра,
на всички здраве и животъ,
орачу добъръ берекетъ!

1. — Вранъ конь-черень, съ черна козина. — Стока — добитъкъ. — Рудина — равнина въ планината съ хубава паша; планинско пасище; полугаръ. — Цѣлина — неразорано мѣсто. — Берекетъ (т. д.) — плодородие. — Статуръ — растение.

2 — Обяснете израза „Че се е пролѣтъ пукнала!“

3. — Посочете и обяснете хубавитѣ народни изрази, съ които е окрасена пѣсенята!

Какво сравнение е далъ народътъ за воловетѣ? Защо ги нарича „ангели“? А за ралото, за жеглитѣ?

4. — Кой е авторъ на тази пѣсенъ? Обяснете, какъ народътъ я е създалъ?

5. — Въ кое число е сжществителното име „коньове“? Правилно ли е измѣнено въ множ. число то? А какъ трѣбва да се измѣни? Какви части на речта сж думитѣ „хилядници“ и „стотици“? Какво означаватъ тѣ?

59. В е л и к д е н ь .

Камбанитѣ отъ другото село биятъ.

Бумъ, бууу-мъ! — иде като издънъ небе, разлива се по чифлицитѣ, по голѣмитѣ клонести джбове и се разбърква съ шума имъ.

Днесъ е Великдень. И Петьови отиватъ въ Пчеларозо, защото въ Петьовото село нѣма черкова.

Стрина Василица уви шарения колачъ въ трапезникъ. Напълни кошничката съ червени яйца и си облѣче новата рокля. Тъканата, надиплената, съ новата шарена престилка. Върза синя кърпа съ голѣми колцури. Ушитѣ ѝ открити, плиткитѣ чакъ до кръста.

Тя седна въ колата върху натрупаното сѣно, покрито съ нова черга. Петьо до нея.

По пѣтя бай Василъ се чудѣше на нивята: кога се издигнаха и сгъстиха толкова! Нали вчера ги видѣ!

— Христосъ Воскресе! — извика той. А нивитѣ му отговориха:

— Воистина Воскресе!

Нивитѣ знаятъ, че Иисусъ напролѣтъ възкрѣсва, защото тогава възкрѣсва животътъ за цѣлата земя. Че Иисусъ е възкрѣсналъ — това знае всѣко цвѣте, а Петьо си мисли:

— Дали е миналъ презъ нашата земя Христосъ?

Нѣкакъвъ гласъ въ сърдцето му казва:

— Миналъ е, затова сж избоили нивитѣ, и зимни и пролѣтни, а угаръта е топла и прѣхкава. Мирише на корени и млѣно жито.

— Дето падне зърно, злато ще поникне, — вика бай Василъ и не може да се нарадва на сочната земя.

— Бумъ, бууу-мъ! — иде звънътъ и отминава. Чуватъ го тревитѣ, нивитѣ, птичетата, треператъ телеграфнитѣ жици край широкия пѣтъ.

Цѣлъ свѣтъ знае, че е възкрѣсналъ Христосъ. Най-напредъ се е научило сърдцето на земята, защото въ земята е лежалъ заровенъ Иисусъ. Сърдцето го казало на коренитѣ на голѣмитѣ дървета, а тѣ на дънеритѣ, тѣ на клонитѣ и листитѣ, листитѣ на птичетата, а тѣ го изпѣли на слънцето, когато изгрѣвало. Щомъ изгрѣло, слънцето разлѣло новината по свѣта.

Дора Габе

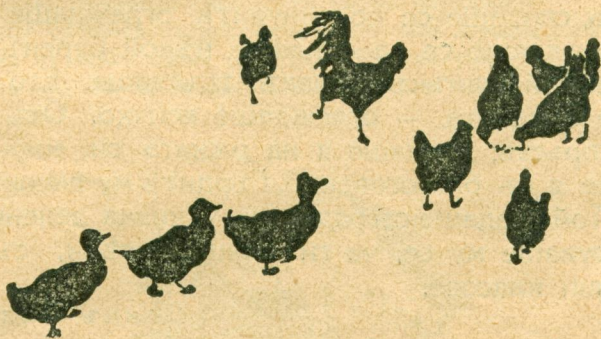
1. — **Чифликъ** — голѣмо земеделско стопанство. — **Колачъ** — хлѣбъ съ дупка въ срѣдата; кравай. — **Трапезникъ** — платъ, съ който постила въ трапеза; месалъ. — **Надиплена** — нагъната, набръчкана. — **Колцури** — украшения по ржбоветѣ на забрадкитѣ. — **Плитки** — коси. — **Избоили** — израсли буйно, високо.

2. — **Обяснете изразитѣ:** — „Дето падне зърно, злато ще поникне“. — „Слънцето разлѣло новината по свѣта“. — „Бумъ, бууу-мъ! — иде като издънъ небе, разлива се по чифлицитѣ, по голѣмитѣ клонести джбови и се разбърква съ шума имъ“.

Какво трѣбва да разбираме отъ израза? „Цѣль свѣтъ знае“ — Дърветата, камънитѣ, кжшитѣ, планинитѣ, или хората трѣбва да разбираме тукъ? Защо авторката не е казала: „Всички хора знаятъ“, а казва: „Цѣль свѣтъ знае“? Кой отъ тези два израза е по-хубавъ?

Посочете изразитѣ — олицетворения въ четивото и ги обяснете!

Дора Габе — съвременна българска поетеса. Написала е много стихотворения за деца; нѣкои отъ тѣхъ сж събрани въ отдѣлни сбирки. Интересни сж детскитѣ ѝ спомени, покрай които тя ни дава и хубави описания на Добруджа, дето е родена и порасла.

60. З е м я .

Еню излѣзе край селото. Предъ него веднага се откри съ всичката свѣтлина и спокойна красота полето, цѣлата селска мера съ близкитѣ гористи баири, съ пасищата, съ кладенчовитѣ малки долчинки, надъ които се виждаха зеленитѣ бунари, върхове на върби и елхи. Еню се спрѣ, хвърли погледъ нататъкъ и тръгна презъ нивитѣ. Особената тънка миризма на напечената земя, на зеленитѣ ниви го опои. Тя събуди Еня, работника, човѣка на земята и го повика. Той тръгна да обикаля земята си и нагази въ посѣвитѣ. Съ голѣми крачки той обиколи първата нива, посѣта съ ръжъ. Той вървѣше гологлавъ, спираше се по синуритѣ, оглеждаше я навсѣкжде, навеждаше се да откъсне нѣкой буренъ, да изхвърли нѣкой камъкъ и пакъ тръгваше. Ето втората нива, ето ливадата, — оглеждаше всичко. Отъ угаритѣ вземаше прѣстъ, мачкаше я на ржката си, миришеше я и пускаше я съ благоговение. Гърдитѣ му високо се повдигаха. Той гледаше съ радостна усмивка зеленитѣ ниви и ето струваше му се, че ги вижда узрѣли, съ приведени пълни класове.

Елинъ Пелинъ.

1.—Мера — землище на село или градъ, лето пасе добитъкътъ; пасище.
— Лунаръ — дълбокъ кладенецъ. — Благоговение — чувство на дълбоко уважение и почитъ.

2.—Обяснете изразитѣ: — „Предъ него веднага се откри съ всичката свѣтлина и спокойна красота полето.“ — „Тя събуди Еня, работника, човѣка на земята и го повика!“

61. Свети Георги.

Народна пѣсенъ

Свети Гьорги коня стѣга
да обиде равно поле.
Веселъ ходи, веселъ гледа,
веселъ гледа равно поле,
равно поле, гжсти ниви:
по нивитѣ есенници,
есенници класъ класили,
пролѣтнини вретенили;
по полето ситна трева,
ситна трева детелина —
низъ тревата росно цвѣте,
теменуга и божурець,

аленъ росенъ гороцвѣтъ;
низъ ливади сиви стада,
сиви стада, вакли овци,
вакли овци съсъ агънца;
гжста гора у зелено,
у зелено, у червено;
славей птиче у горица,
у горица гнѣздо вие,
гнѣздо вие, пѣсенъ пѣе,
та весели всето поле,
всето поле и овчари.

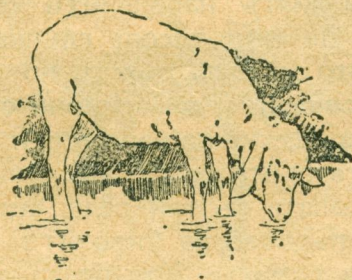
1.—Да обиде — да обходи. — Есенници — есенни посѣви. — Пролѣтнини — пролѣтни посѣви. — Вретенили — подали класъ, но той не се е още разкрилъ, а е обвитъ съ най-горния листъ на стеблото — тъй обвинитиятъ и неразкритъ класъ прилича на вретено. — Алень — жълтеникаво — червенъ. — Гороцвѣтъ — салепъ. — Вакла овца — която има около очитѣ си черна вълна. — Всето — цѣлото.

2.—Намѣрете и заучете хубавитѣ народни изрази въ тази народна пѣсенъ! Въ нея се срѣщатъ много художествени прилагателни. Посочете ги, обяснете ги и ги запишете! (Напр.: Равно поле, гжсти ниви. . .)

Срѣщатъ се също така и много повторения. Посочете ги и ги запишете! (Напр.: Веселъ ходи, веселъ гледа, веселъ гледа. . .)

Каква става народната пѣсенъ отъ такива повторения?

Пребройте сричкитѣ въ всѣки стихъ отъ тази народна пѣсенъ! По колко срички има въ всѣки единъ отъ тѣхъ? Има ли стихъ съ повече отъ 8 срички? Какво придава на народната пѣсенъ тази еднаквостъ въ броя на сричкитѣ?

62. Срещу Гергьовдень.

Ида си отъ коситба. Да вѣрвамъ ли на очитѣ си! Пролѣтъ, градини, по вратницитѣ овиснали свежи клони глогъ, предъ прозорцитѣ затулени лози, а нивитѣ — пламъкъ! Запалило е слънцето тази вечерь земята. По уличката се нижатъ сгърчени бабички — добри бабички. Носятъ голѣми жълти свѣщи и росенъ босилекъ.

Утре е Гергьовдень. Въздухътъ е напоенъ съ предпразниченъ кучешки лай.

Защо ми е тъй драго? Готовъ съмъ да викна, че да заплача, или да хукна, колкото ми сили държатъ презъ високитѣ жита, да тичамъ, докато капна отъ умора и падна на очитѣ си.

Или да се хвърля на моя черъ конь, че по ливадитѣ, презъ вѣрбичкитѣ, направо срещу селото. Да врѣхлетя лудешки презъ плетища, дървета, кжщи, хора, облакъ пушекъ да дигна и да замина, кждето ми видятъ очитѣ.

Нощесъ ще пасемъ конетѣ си на Бѣлия камъкъ. Цѣла нощъ ще приказваме и ще гледаме, кога заиграятъ гергьовскитѣ огньове, кога заиграе гергьовско имане.

На сутринята, преди слънце, ще се спуснемъ на отуля да се омиемъ срещу изгрѣвъ и да намокримъ челата на конетѣ съ студена вода — за здраве.

Нощесъ ще играятъ гергьовски огньове! Да ми помогне Господь да намѣря гърне съ жълтици, на мѣстото на отуля ще направя мермерна чешма съ два желѣзни стубела и деветъ корита. Кога вечерь отъ изгорѣлитѣ ниви на Бѣлия камъкъ слѣзатъ премалѣли жетвари, да наквасятъ устни. Чернооки момичета ще запретнатъ поли, да измиятъ нараненитѣ отъ стѣрницето и капината крака. Да екне весела глѣчка и ведъръ смѣхъ да се прѣсне като лѣтенъ дъждъ по плочитѣ. Нападнѣ до Димо, овчарьтъ, да завърне стадото подъ сѣнчестия брѣстъ, да легне на чешмата и да слуша, какво приказва тя. Когато отгоре се спускатъ почернѣли мжже, да спратъ колата съ три реда снопи и да наплискатъ широкитѣ гърбове на биволитѣ съ хладна вода.

И всички да думатъ: „Калчовата чешма“.

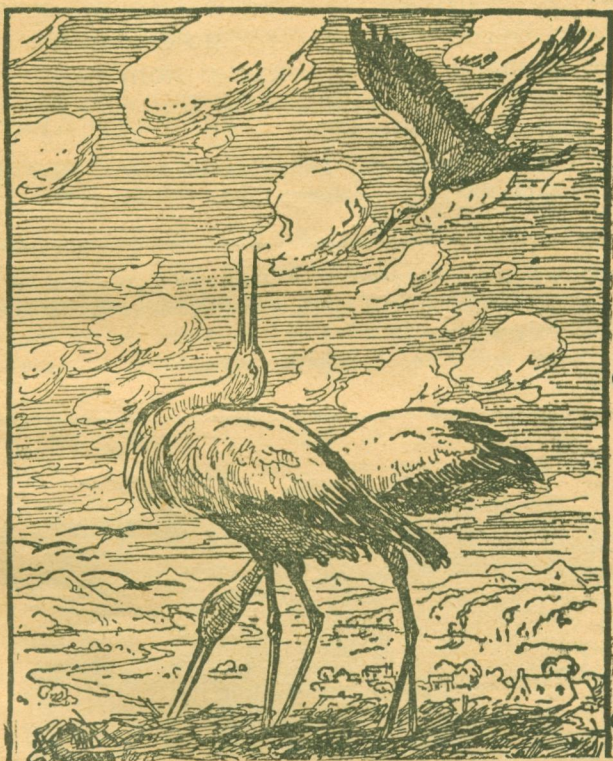
И всички да думатъ: „Господь здраве да му дава!“

1. — Свежи клони — клони съ прѣсна, свежа зеленина. — Сгърчени бабички—прегърбени бабички.—Врѣхлетявамъ — нахвърлямъ се върху нѣщо съ все сила. — Отуля — изворъ съ дървенъ чушнаръ и дървени корита за поене добитѣка. — Стубелъ — издълбанъ дънеръ отъ джбъ или букъ и турнатъ на изворъ, за да тече водата презъ него; дървено устие, чушнаръ на изворъ дървено корито при кладенецъ при изворъ за поене на добитѣка въ него.

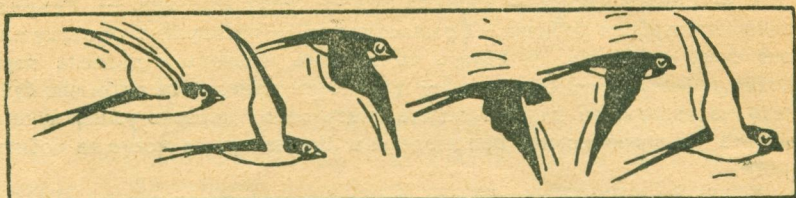
2.—За да предаде пролѣтното си опиянение, лудешката си радостъ и настроението, което всѣки човѣкъ изпитва предъ хубавия празникъ Гергьовденъ, когато навредъ по поля и гори е кипнало живото, свежестъ, радостъ и навредъ звѣни смѣхъ, авторътъ си е послужилъ съ много и прекрасни сравнения и олицетворения. Намѣрете ги, обяснете ги и си ги запишете! Каква става речта му съ тѣхъ и каква би била тя, ако ги нѣмаше?

3.—Посочете ония мѣста и изрази отъ разказа, въ които се чувствува най-силно несдържаниятъ възторгъ на автора, който го кара да тича, да лудува, да прескача плетища и градини! Какво иска да построи той и защо? Посочете, къде въ разказа и съ кои думи е изказано това му желание?

4. — Обяснете, какъ ще четете, за да изразите несдържания възторгъ и лудешката радостъ, които сж обхванали автора срещу този хубавъ народенъ празникъ!

Напишете съчинение на тема: „Пролѣтни гости“.

63. Косачъ.

Свилъ се вихъръ
низъ росно ливаде;
не е вихъръ —
момко сѣно коси,
ситно сѣно —
китна детелина.

Млади момко
волно гласъ извива:
— Ой върти се,
косо моя бърза,
не отпадай

момку ржка здрава!

Да накосимъ
китна детелина,
дребно сѣно —
ситна звезделина,
да нахранимъ
вихро врано конче.
До-ще есенъ,
литна—ще въ селата
по седѣнки
късни полунощни.

Трифонъ Куневъ

Волно — свободно. — Вихро врано конче — черно конче,
що бѣга бърже като вихъръ. — Литна - ще — ще полети.

Трифонъ Куневъ е съвремененъ български писателъ и общественикъ. Веселитѣ му разкази сж събрани въ сборникъ подъ заглавие „Весели злополучия“, а пѣснитѣ му, които по езикъ и по съдържание приличатъ твърде много на народнитѣ, сж събрани въ две сбирки „Хризантеми“ и „Пѣсни“.

64. Косачъ.

И нашето ливадче се провидѣ. Ето го и бае Цено. Превързалъ бѣла кърпа на главата си, по риза до пояса, той е размахалъ своята коса и нарежда откосъ следъ откосъ. Понѣкога слънчевъ лжчъ засегне косата, и тя блесне като свѣткавица.

— Помага Богъ, бае Цене! — поздравихъ го, като стигнахъ до самото ливадче. — Наваляшъ ли, наваляшъ ли?

— Далъ ти Богъ добро, байовото, — отвърна той, като се изправи. — Трѣбва да се наваля. Сега дорде е хладно, коситбата по-спори. Че следъ малко, като припече. . . .

— Така е, бае Цене, ти си знаешъ работата. Ами ще оставишъ ли сега да пообѣдваме, или ще си доизкарашъ захванатия редъ?

— Нека изкарамъ откоса, та да го не напускамъ на срѣдата. — И бае Цено извади изъ пояса брусъ, наточи бързо косата, па се наведе и захвана пакъ да върти косилото.

Азъ се опжихъ къмъ края, дето бѣха нѣщата на косача и сложихъ тамъ цедилника съ хлѣба и сждоветѣ съ гостбата. Приближихъ се следъ това къмъ бае Цено и се спрѣхъ да го погледамъ.

Тучната жълта детелина, изпъстрена съ други още полски цвѣтя, бързо се поваля подъ острилото на косата и тича, сякашъ по-скоро да се наслага върху кждравата ивица, що се точи и реди следъ стѣпкитѣ на косача. Сладъкъ дъхъ на прѣсно сѣно се носи откъмъ нареденитѣ откоси.

Бае Цено, низкъ и плещестъ, приведенъ малко напредъ, леко пристѣпя, като че лети следъ своята коса. Ризата му е разгърдена, та да му влиза хладъ. Наговото широко и открито лице, загорѣло отъ слънцето, е оросено съ едри капки потъ. Малкитѣ му зеленикави очи сж устремени къмъ косата и неотклонно следятъ нейния замахъ.

Достигналъ до края на ливадата, той се изправи и въздъхна съ облекчение.

— Сега да обѣдваме, а? — И той нарами косата, па тръгна съ едри крачки покрай прѣсния откосъ. А следъ него и азъ.

Т. Г. Влайковъ

1. — Откосъ — тревата, що може да се окоси съ по едно махване на косата. — Навалямъ — натрупвамъ нѣщо на купъ; навеждамъ, накривявамъ нѣщо настрана; заспуштамъ се, заслизамъ. — Цедилникъ — шарена торба отъ домашенъ вълненъ платъ съ прашки на четиритѣ краища. Тучна — тлъста, дебела; за нива, за ливада: — що има силна, добре наторена плодородна земя; тука: много буйна и тъмно-зелена.

2. — Обяснете израза: — „Коситбата пѣ-спори“.

Посочете хубавия изразъ — сравнение, който се отнася за блѣсването на косата и го запишете!

3. — Обяснете, защо авторътъ казва „ливадче“, а не „ливада“ въ израза — „И нашето ливадче се провидѣ“.

Тодоръ Г. Влайковъ (Веселинъ) е известенъ нашъ писателъ и общественикъ. Написалъ е много разкази и повести, събрани въ три тома. Въ разказитѣ си Влайковъ ни описва на чисто народенъ (срѣдногорски) езикъ простия, веселъ и задруженъ животъ на българина отъ селото и малкия градецъ. По-известни отъ разказитѣ и повеститѣ му сж: „Дѣдовата Славчова унука“, „Златко“, „Седѣнка“, „Леля Гена“, „Косачъ“ — откъсь отъ който е това четиво и др.

65. По жетва.

Усилна жетва кипи изъ равното Софийско поле Открай докрай, до кждето ти око види, се люлѣятъ златни ниви, и морни работници сж се замѣркали тамъ отъ тъмни зори. Ала Богъ тия дни даде страшна жега. Свило се е синьо небе надъ земята и сякашъ сипе огънь и жаръ. Въздухътъ се е запалилъ, и гърдитѣ го поематъ като пламъци. Надъ широкото поле трепери адска мараня. Разпуснато и уморено се синѣятъ далечни гори и планини и сякашъ чакатъ, кога полето а-а ще пламне въ пожари. Птички сж забѣгнали далечъ изъ хладнитѣ усои и не имъ се чуе гласътъ. Само гугутка се обажда изрѣдко отъ сѣнчеста круша, или гривъ гължбъ усамотено префюфюква съ криле къмъ гората.

Тежко и душно!

Слънцето се е спрѣло огнено и немилостиво въ небесата, ала жаркитѣ му лжчи не пждятъ отъ полето работливитѣ селяци.

Неуморно тѣ женатъ тамъ и трупатъ златни снопи следъ себе. Потъ се сипе отъ челата, душата безъ сила остава, но за тѣхъ почивка нѣма. Утеха имъ е непосиленъ трудъ. Златната жетва ги радва.

Богъ обилно наспори тая година и не прати ни градъ, ни скакалци, ни грозна напасть. Зарадва ги той съ благодатни майски дъждове и не иска да имъ отнеме надеждата за плодовита жетва.

Колко слова, молитвени и чисти, се изтръгнаха отъ ободренитѣ селски души!

— Богъ е високо, но вижда. На работа, на работа!..

Елинъ Пелинъ

1. **Усилна** — тежка, трудна, мжчна. Що значи: „Години, години, усилни години“. — **Мараня** — тежка горещина, задухъ; трептене на въздуха, поради силната горещина. Що значи: „адска мараня“? — **Усое** — мѣсто, което не се огрѣва много отъ слънцето. — **Гривъ** (гължбъ) — сивъ. — **Префю-фюква** — толкова силно хвърчи, че издава звукъ: фю! фю! — **Жарки** (лжчи) — които парятъ, жарятъ. — **Непосилень** (трудъ) — който не е по силитѣ имъ; тежъкъ, мжченъ трудъ. — **Напасть** — беда, наказание.

2.— **Обяснете изразитѣ**:—„Усилна жетва кипи“. — „Свило се е синьо небе надъ земята и сякашъ сипе огънь и жаръ“. — „Разпуснато и уморено се синѣятъ далечни гори и планини“. — „Потъ се сипе отъ челата“. — „Богъ обилно наспори тая година“. — „Благодатни майски дъждове“. — „Колко слова, молитвени и чисти, се изтръгнаха отъ ободренитѣ селски души“..

3.— **Езикътъ на четивото е богатъ съ прекрасни изрази — олицетворения и сравнения. Посочете ги, обяснете ги и ги запишете!**

Срѣщатъ се и много художествени прилагателни. Извадете ги отъ четивото и ги запишете въ единъ стълбецъ!

Напр.: **Усилна жетва. Златни ниви. Морни работници. Тъмни зори Страшна жега и др.**

Какво значение иматъ тия изрази за нарисуване картината на усилната жетва? Какво ѝ придаватъ тѣ? Опитайте се да опишете картината безъ тѣхъ и вижте, ще сполучите ли да ѝ придадете тази живостъ и тази прелестъ, която тя има сега съ тѣхъ!

Тема. — Разкажете писмено нѣкоя весела или тжжна случка, която сте видѣли или чули по жетва!

$$\begin{array}{r} 7646 : 64 = 1^{\circ} \\ \underline{64} \\ 724 \end{array}$$

УПЖТВАНЕ

ЗА ПРАВИЛНО И ИЗРАЗИТЕЛНО ЧЕТЕНЕ

Запомнете добре! За да бжде четенето ви правилно за да се хареса на ония, на които четете и да имъ достави пълно и истинско удоволствие, трѣбва:

1. — Да изговаряте всѣка дума бавно, разбрано, ясно и съ високъ гласъ. Четете тъй, че да бждете чути отъ тѣзи, на които четете!

Това вие ще постигнете:

а) ако произнасяте правилно и ясно всички звукове въ думата;

б) ако не изпускате звуковетъ въ срѣдата или въ края на думитъ;

в) ако не бързате и не се задъхвате. Четете и говорете всѣкога високо, отчетливо, ясно; засилвайте или забавяйте четенето, споредъ нуждата отъ това!

2. — Да произнасяте всѣка дума и всѣко изречение ясно, разбрано тъй, че добре да се разбира смисъла на това, което четете.

Това условие ще постигнете, ако поставяте правилно ударението надъ онази дума, която заключава въ себе си смисъла на изречението; безъ това нѣма да се разбере, за какво четете: всички ще ви слушатъ, какъ четете, но никой нѣма да разбере, за какво четете.

3. — Да спазвате добре препинателнитъ знаци при четенето.

4. — Да предавате съ гласа си точно онова, което всѣка дума означава: ако думата означава радостъ, веселие, безгрижие, тѣга, мъка и т. н., тѣзи чувства трѣбва да се предадатъ чрезъ подходно изражение, чрезъ подходящъ тонъ на гласа.

Това ще постигнете, ако добре разберете и най-правилно си представите: а) чувствата и настроенията, що вълнуватъ ония хора, за които се говори въ четивото, б) ония картини, които авторътъ рисува въ своето произведение.

Напримѣръ, когато Вълчанъ казва: „Охъ, Божичко, боли, боли ме главата! Охъ, Божичко!...“ той изказва своята ужасна болка, страданието си. Вие трѣбва да си представите тази болка, да я преживѣете за мигъ; чакъ тогава ще можете да я изразите правилно и точно тъй, както авторътъ я изказва.

Когато учителятъ Радуловъ укорява Вълчана, че трѣбва да благодари за спасението си на Гроздана, а не на Бога, вие трѣбва да разберете недоволството на учителя отъ думитъ на Вълчана, да си представите за мигъ, че вие сте самиятъ учителъ, та да можете правилно да изразите чрезъ четенето си това недоволство и укора му.

Когато въ първото четиво на христоматията — „Подъ бащината стрѣха“ замислениятъ и натѣженъ за бащинъ домъ писателъ

Стоянь Дриновъ— казва: „Тамъ е тъй хубаво сега! Настанала е златолиста есенъ. Вѣтърътъ жално пѣе въ гората, а листата падатъ, падатъ...“,— вие трѣбва сами да си представите, че сте далечъ отъ бащиния си домъ, за да разберете добре тихата тжга, която е обхванала душата на писателя, и да изразите тази тжга, чрезъ тона на гласа, който трѣбва да е тжженъ, тихъ, приличенъ на тжжната пѣсенъ на есенния вѣтъръ.

Когато въ четивото „Дѣдо Дичовата задруга“ Михалаки Георгиевъ казва: „Махни, брате, махни, отъ икрамъ не знаешъ, накжде да се дѣнешъ!“ или „Каквото и да ви казвамъ, все е нищо! Та може ли да се изкаже? Казвамъ ви, вѣтъръ!“ и пр.,— той ни разкрива **своя възторгъ** отъ реда и сговора, що царятъ въ тази задруга. За да изразите чрезъ четенето си този възторгъ, вие трѣбва предварително да го разберете, да го преживѣете, да си представите за мигъ, че сами гледате реда въ дѣдо Дичовата задруга.

Когато въ четивото „Пожаръ“ авторътъ казва: „Пожаръ! пожаръ!“ или „Тичайте, бре хора, тичайте!... Гори Мариничината кжща!“ или **отчаяния викъ** на Мариница: „Децата ми!... Спасете миличките ми дечица!“ — вие нѣма да четете добре, ако не разберете и не си представите **голѣмата тревога** у хората, а най-вече у майката; ако не влѣзете, **макаръ и за единъ мигъ** само, въ положението на бедната майка, чиято кжща гори, чиито рожби загиватъ. Съ изражение на **тревога въ гласа**, вие трѣбва да прочетете тия мѣста отъ разказа. Тревогата въ гласа ви ще се пренесе чрезъ четенето и у ония, които ви слушатъ.

Когато Бай Ганю се удря по гърдитѣ въ банята и вика: „Булгаръ! Булгаръ!“, — вие трѣбва да разберете и да си представите **гордостъта** му на българинъ; трѣбва да си представите за мигъ, че сте на мѣстото на бай Ганя; чакъ тогава ще можете да предадете тази му гордостъ съ особеното изражение на гласа си.

Съ една речъ, вашето четене ще бжде **хубаво**, или както още го наричатъ **изразително, художествено**, само когато се научите да **предавате съ гласа си картинитѣ** и различнитѣ **чувства и настроения** на героитѣ отъ известно произведение.

Помнете винаги, че при всѣко упражнение въ четене трѣбва да говорите **просто, естествено, съ своя собственъ гласъ**, а не да се преструвате, като дреиначавате гласа си; трѣбва да говорите тъй, като че ли говорите съ другаритѣ си, или съ родителитѣ си, съ братчетата и сестричетата си, когато имъ разказвате, какво сте видѣли или чули.

КНИГОИЗДАТЕЛСТВО СТ. АТАНАСОВЪ
СОФИЯ, УЛ. НЕОФИТЪ РИЛСКИ, 36

„ИЗБРАНИ ПРИКАЗКИ ОТЪ ЦЪЛЪ СЪВЪТЪ“

Събрани и преразказани отъ Николай Райновъ
(Одобрени отъ М-вото на нар. просв. № 14548, год. 1931)

Излѣзли до сега сборници:

Дървото на приказитѣ лв. 30	Златната рибка, прик. лв. 30
Вълшебни приказки . „ 30	Магьосникътъ и др. „ 30
Златното гърне . . . „ 30	Приказки на Стария гарванъ . . . . . „ 30
Добрата фея (весели при- казки) . . . . . „ 30	Източни приказки . . „ 30
Кристалниятъ дворецъ „ 30	Царица Роза и др. „ 30
Книга на чудесата . . „ 30	Индийски приказки . „ 30
Царски приказки . . . „ 30	Зеленото джудже . „ 30
Морската царица и др. „ 30	Юнакъ надъ юнаци . „ 45
Славянски приказки . „ 30	Златното птиче . . . „ 45
Персийски приказки „ 30	Най-хубавитѣ нар. прик. 60

ИСТОРИЯ НА ИЗКУСТВОТО

(1500 картини, 2000 страници)

отъ НИКОЛАЙ РАЙНОВЪ

проф. Х. дожествената академия

(Одобр. отъ М-вото нар. просвѣщение № 8228, год. 1931).

„История на Изкуството“ е книга, каквито рѣдко се явяватъ у насъ. Книгата се печати въ ограничено количество, затова побързайте да се снабдите съ това ценно съчинение, което скоро ще бжде библиографическа рѣдкостъ.

До сега сж излѣзли два тома. Всѣки отдѣлно струва — 150 лв.

Първа серия ще се състои отъ 4 тома. (Всичко ще бждатъ 3 серии) и се отстъпва на абонатитѣ за 320 лв. вмѣсто 600 лева.

Продължава се подписката на абонатитѣ.

ЦЕНА 1750 ЛЕВА